GLEB DRĂGAN

DEPORTAȚII

— TRAGEDII BASARABENE —

Coperta de ADRIAN AVRAM

GLEB DRĂGAN

DEPORTAȚII

-TRAGEDII BASARABENE-

EDITURA ALBATROS
BUCUREȘTI ● 1992

ISBN 973-24-0269-5

Fetiţei mele scumpe,
MONICA-ALEXANDRA,
căreia i-am spus că scriu
această carte înainte ca
ea să ne părăsească.

Animus meminisse horret

(Sufletul meu se cutremură cînd îmi aduc aminte.)

Vergiliu — ENEIDA,
cartea a II-a,versul 12

CUVÎNT ÎNAINTE

Am scris această carte între anii 1986—1989 și în această perioadă am trimis-o, în patru etape, în U.S.A., cu intenția să fie publicată ; ca să se cunoască adevărul despre soarta basarabenilor și a bucovinenilor sub regimul lui Stalin. Și în speranța că ea va contribui ca cele întîmplate să nu se mai repete. După revoluție, am decis s-o public în țara noastră.

Faptele relatate în carte sînt reale ; după cum sînt reale, cu unele excepții, numele personajelor.

Am cules mărturii de la cei ce-au trăit evenimentele descrise sau le cunoșteau de la cei apropiați lor. Poate că timpul a făcut ca unele evenimente să se estompeze, dar acest lucru nu este semnificativ, deoarece toți cei ce-au trăit acele vremuri, au suferit mult prea mult ca să nu-și amintească de fiecare amănunt.

Mulțumesc pe această cale criticului literar Z. Ornea care a avut bunăvoința să citească manuscrisul și care mi-a făcut o serie de sugestii utile. Țin, de asemenea, să-i mulțumesc doamnei Doina Mandaj, redactor la editura „ALBATROS“, ale cărei sfaturi și observații mi-au fost de un real folos.

G. D.

PREAMBUL

28 iunie 1940. Dimineața. O dimineață senină, cu cer gri-albastru: un aer uscat, ușor încărcat cu praf. Cum sînt de altfel, multe dimineți, vara, în Basarabia și în Bucovina. Și totuși ce zi neobișnuită! Zi de care basarabenii și bucovinenii își vor aduce aminte cu imensă durere... Și mai ales cu o groază teribilă...

La 26 iunie 1940, guvernul U.R.S.S. a trimis guvernului României o primă notă în care, între altele, s-a cerut să se „înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia" și să se „transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei".

Nota guvernului român remisă pe data de 27 iunie n-a fost acceptată și, prin a doua notă, din 28 iunie, guvernul U.R.S.S a dat ultimatum guvernului regal al României, ca, începînd de la data de 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei și al Bucovinei de Nord.

În dimineața zilei de 28 iunie, trupele sovietice au intrat în Basarabia și în Bucovina de Nord. Și o dată cu acestea, a început o perioadă de lipsuri materiale, de umilințe și de mari suferințe. După o viață liniștită, îmbelșugată, căci aceste locuri au fost totdeauna bogate — populația lor a fost pe neașteptate aruncată în vîltoarea unui uragan, care distrugea tot ce fusese bun și frumos în trecut. Dintr-o dată oamenii s-au văzut angrenați într-un sistem cu reguli noi de conviețuire, reguli bizare, neobișnuite, bazate pe minciună și pe teroare. Viața a devenit, brusc, plină de griji, de necontenită spaimă, pentru mulți sursă de mari tragedii... Fără să știe de ce...

CAPITOLUL 1

În dimineața zilei de 28 iunie, pe la ora 10, Teodor Lambu, profesor la unul din liceele de băieți din Chișinău, se întoarse pe neașteptate acasă. Vorbi cu soția sa Ana și apoi îi chemă în salon pe cei doi copii, Alexandru și Dana. Teodor îi privi adînc și le zise :

— V-am chemat să vă spun că am aflat că Basarabia a fost cedată Uniunii Sovietice... Chiar azi trupele ei or să intre în Chișinău. N-avem cum să plecăm de aici ; totul s-a hotărît sus, iar noi, oamenii de rînd, sîntem nevoiți să ne supunem deciziilor altora. Nu știu ce ne va oferi viitorul ! Nu ne rămîne decît să așteptăm și să vedem ce va fi... Am fost o familie unită. Acum trebuie să fim și mai legați unul de altul. Și să sperăm că nu va fi chiar atît de îngrozitor...

Alexandru era cuprins de o teamă aparte ; teama de necunoscut. Intuia, ca și părinții lui, că-i rămîne doar o speranță deșartă...

Teodor Lambu era profesor de istorie ; dar era pasionat și de filosofie. Timid, tăcut de felul lui, avea tăria să-și susțină calm și hotărît punctul de vedere. Meditativ, era total nepriceput în probleme practice, gospodărești...

Ana era educatoare la o grădiniță de copii. Avea un optimism robust, tăria să treacă peste greutăți. Setea ei neobișnuită de viață o făcea să nu dispere, niciodată.

Alexandru, mic de statură, slab, avea o față nu tocmai frumoasă, cu o privire prea serioasă pentru vîrsta lui. Făcuse un an de studenție la Politehnica din Timișoara cînd, la începutul sesiunii de examene din iunie, fuseseră trimiși, pe neașteptate, cu toții acasă. Și doar acum înțelesese de ce.

Dana, absolventă a clasei a VII-a a liceului de fete, era o fire veselă, sociabilă. Avea o voce frumoasă, îi plăcea să cînte, aducînd în casă veselie.

*

Părintele Gheorghe Fotescu din orașul Tighina de-abia își luase micul dejun cînd auzi ciocănituri puternice în ușă. Deschise și avu surpriza să-l vadă pe subprefectul județului. Subprefectul avea locuința în parohia sa, dar la biserică venea rar și atunci nu prea catadixea să se uite la preot. Și uite, acum, pe neașteptate venise chiar la el acasă. Probabil că se întîmplase ceva important. Și într-adevăr, subprefectul cu o voce speriată, îi spuse :

— Părinte, din moment în moment trebuie să vie rușii ; Basarabia va fi ocupată de sovietici ! Eu trebuie s-o șterg și am venit să-mi dai certificatul de căsătorie, Te rog, grăbește-te !...

Fotescu își puse rasa și se duse cu el în biserica aflată aproape, și-i dădu certificatul cerut. Iar după plecarea subprefectului se puse în genunchi și se rugă din suflet lui Dumnezeu pentru biserică, pentru enoriașii lui, pentru familia sa. Căci credea în Dumnezeu cu toată ființa...

*

Ivan Colev, țăran bulgar din comuna Ceadăr-Lunga, se întorsese mai devreme de pe cîmp acasă, ca să repare grajdul. Cum intrase în curte, vecinul ,care era perceptor, îi spuse că vin rușii. Colev nu dăduse prea mare atenție faptului... Avea gospodăria lui, una dintre cele mai bune din comună, pentru care muncise mult. Cît despre „stăpîni", nu prea avusese de-a face cu ei, căci își plătise la timp impozitele...

*

În dimineața aceea, părintele Ștefan era mulțumit, căci la petrecerea pe care o dăduse cu o seară mai înainte, doctorul Radionov, directorul spitalului, la care petrecere fuseseră invitate notabilități, înțelesese că este într-adevăr cineva aici, în micul orășel Comrat. Predicile lui, mai puțin ortodoxe, spuse cu o voce caldă, impresionau. Și de fapt popa Ștefan plăcea multora, mai ales femeilor, el fiind văduv. Singura persoană de care îi era teamă era fata lui, de 18 ani, la care ținea nespus de mult.

De-abia luase o gustare bună, cînd în cameră năvăli înspăimîntat Caică, primarul orașului.

— Părinte, ai auzit că Basarabia este luată de ruși, că trupele lor vor intra azi în oraș? Ce ne facem, părinte?

— Ce putem face? zise preotul Ștefan știind că nici Dumnezeu nu mai avea cum să-i ajute acum. Putem pleca? După cît îmi dau seama, nu. Hai, mai bine să bem din vinul ăsta bun și să nădăjduim că bunul Dumnezeu n-o să ne lase...

*

Petre Rusakov aflase printre ultimii că vin rușii. Nu știa nimic nici fratele său geamăn, Vasile. Și cînd te gîndești că erau de cîțiva ani membri ai partidului comunist! Din cauza asta fuseseră excluși de la cursurile Universității din Iași și avuseseră destule neplăceri. Dar știau că partidul, pentru binele tuturor, în interesul cauzei, este obligat să procedeze într-un anumit fel. În sfîrșit „cauza" pentru care luptaseră cu tot elanul tinereții lor învinsese!. Și, pe de altă parte, acum putea în sfîrșit să se însoare cu Noma, pe care o iubea atît de mult și de la care aștepta un copil. Noma era evreică...

*

Ida Moscovici se bucurase cînd auzise că vin sovieticii... Nu o dată se revoltase că i se spunea „jidancă". Femeie voluntară, cu personalitate, nu se sfia să spună lucrurilor pe nume, fie că acest lucru plăcea sau nu.

Ida Moscovici avea pe o străduță a Chișinăului un mic magazin cu cosmetice, baticuri, ciorapi — și alte fleacuri. Muncea cu rîvnă pentru fetița ei, Rima, de 12 ani, pe care o adora. Bărbatul o lăsase pe Ida mai demult, dar ea nu-l prea regreta.

*

Eugenia Grosu stătea în pat cînd venise Matrona Bitir, ca de obicei, să-i aducă micul dejun. Nu se măritase cu toate că avea spre 40 de ani, și rămăsese în sinea ei un copil; un copil cu sufletul curat, naiv. Îi credea pe toți buni și nu purta pică nimănui.

Matrona Bitir, de cum intrase, îi spusese:

— Domnișoara Eugenia, am aflat că vin rușii! Cică pentru boieri nu va fi bine! Ar trebui să plecați...

— Dar unde să plec? Și cum?

— Păi, n-aveți rude în București? Și cu bani se rezolvă multe!

— Nu pot să plec, draga mea Matrona ! Și nu-mi pune asemenea probleme...

Era prima dată cînd Matrona Bitir o văzuse mai hotărîtă...

*

Maxim Uzun, de cum se sculase începuse să rezolve probleme de analiză matematică. Matematica era pasiunea lui...

Cînd spre prînz fiul preotului satului îi spusese c-a auzit că Basarabia va fi ocupată de sovietici, primul său gînd fusese că va trebui să-și întrerupă studiile. Nu putea concepe așa ceva...

*

Andrei Boldîr fugi într-un suflet acasă. Locuiau lîngă liceul de băieți Ștefan cel Mare, unde tatăl său, profesor de matematică, era director.

— Tată, strigase gîfîind Andrei, am văzut primii soldați sovietici ! Băieții mi-au spus că vin, însă nu-mi venea să-i cred. Dar i-am văzut cu ochii mei ! Ce facem, tată ?

— Crezi că putem pleca ? Ne convine sau nu, sîntem obligați să rămînem aici. Dar n-au ce să ne facă ! N-am făcut nici un fel de politică, nu cred că i-am făcut cuiva vreun rău, n-am avere..

Domnul să ne aibă în pază !

Se liniștise și Andrei. El era student la Politehnica din București. Și ca și Alexandru, fusese trimis mai devreme acasă.

*

Grișa Crucinski era prost dispus. O dată pentru că nu se putuse abține să nu bea și azi dimineață ; în al doilea rînd, pentru că fusese chemat cu o zi înainte de șeful serviciului, care-i atrăsese atenția că dacă mai continuă să bage în buzunar o parte din banii de taxă percepuți la piață, urma să fie dat afară din slujbă. Și atunci chiar că nu mai putea scăpa de gura nevestei, care nu-l scotea din „nenorocit“ și care veșnic îi dădea de exemplu pe bărbații prietenelor ei, mai bine aranjați și mai respectați. Toți niște burjui, cărora cu plăcere el le-ar fi sucit gîtul ; și pe care îi ura...

Luînd încă un pahar de vin, se duse la piață. După ce trecu printre tarabe, taxînd banii și împărțind chitanțe, se pomeni cu un țăran cu care făcea mici găinării că-i șoptește la ureche : „Domnule Crucinski, știți că vin comuniștii ! În cel mult o oră, trupele sovietice or să fie în Chișinău ! S-a zis cu boierimea !“

Grișa Crucinski nu putu să afle altceva. Acum îi venise și lui rîndul. Ce-o să mai rîdă de toate notabilitățile orașului ! S-a dus cu umilința ! Și nu va avea nici un pic de milă pentru ei ; căci prea mult stătuse în umbra lor și prea mult îi urîse...

*

Pe 28 iunie dimineața trupele sovietice intraseră în toate localitățile mai importante din Basarabia și din Bucovina de nord. Cu ajutorul trupelor aeropurtate asiguraseră paza granițelor, la Prut și în Bucovina. Treptat, treptat, grupuri mici de soldați și milițieni pătrunseră și în comunele mai mărunte.

CAPITOLUL 2

De cînd Teodor le spusese că vin sovieticii, în familia Lambu se înstăpînise neliniștea și o apăsătoare așteptare. Ce știau ei, oare, despre această țară ; ce-i dincolo de Nistru ; ce viață îi așteaptă ?

Pe la ora 13, Alexandru și Dana ieșiseră în oraș îndreptîndu-se spre centru. Totul în aparență părea neschimbat. Același parc, nu tocmai bine îngrijit ; aceeași statuie a lui Ștefan cel Mare... Și totuși li se păruse că ceva era altfel. Pe străzi era lume extrem de puțină. Cei mai mulți hotărîseră să stea acasă și să aștepte ; era mai cuminte... În centru văzuseră camioane cu soldați. Stăteau smirnă, uitîndu-se drept înainte, ca și cum nu i-ar fi interesat nimic. Și la colțuri de străzi erau postați soldații cu arma la picior. Aveau o beretă neobișnuită pe cap, pusă ușor într-o parte ; bluza kaki, strînsă în talie cu o curea lată ; pantalonii bufanți erau băgați în cizme scurte, nelustruite. Oamenii treceau uitîndu-se curios la ei, dar soldații nu le dădeau nici o atenție ; și dacă unul punea vreo întrebare unui soldat el răspundea scurt și hotărît : „*guleai !, guleai !*“. *

Lui Alexandru și Danei, văzînd fețele lor imobile, uniforma neobișnuită, comportarea lor bizară, insensibilă la tot ce era în jur — li se păruse că parcă sînt veniți din altă lume.

Acasă povestiră ce văzuseră. Părinții nu le puseră prea multe întrebări ; doar Teodor spusese : „timpul ne va lămuri care-i adevărata situație, pînă atunci să așteptăm și să nu ne pierdem cu firea !“

Mai apoi începuseră să sosească și civilii. Veneau în serii, tot mai mulți. Bărbații, destul de înalți, mai mult slabi. Femeile, cele mai multe masive, chiar grase ; cel puțin în comparație cu româncele.

---

* — plimbă-te, plimbă-te.

Civilii îi uimiseră pe localnici și mai mult decît militarii. Mai ales cu îmbrăcămintea lor urîtă, demodată, sărăcăcioasă. Bărbații purtau cămăși și pantaloni din pînză ; în picioare tenişi și chiar tîrlici. Femeile — rochii de stambă cu un model vechi de 15—20 de ani ; în picioare fără ciorapi, cu sandale urîte, scîlciate.

Militarii și civilii fuseseră încartiruiți pe la casele mai arătoase ale localnicilor.

La familia Lambu venise cu repartiția un căpitan, Inochentii Mihailovici Dubinin : un om slab, cu trăsături delicate, tăcut. Se plimbase prin cele 4 camere ale apartamentului și alesese sufrageria. Ana obiectă că este o cameră de trecere spre bucătărie și spre grupurile sanitare, dar el răspunse simplu : „vom pune o perdea și se va forma un coridor“. Și așa și făcu. Cînd i se spusese că poate folosi și bucătăria, răspunsese : „mulțumesc, tot în camera asta voi aranja și bucătăria. Peste două săptămîni va veni și soția cu fetița.“

Într-adevăr, peste două săptămîni apăruse soția, Ira Grigorievna, o femeie simplă, ținînd de mînă o fetiță de doi ani. Avea o față încruntată, veșnic nemulțumită. Și de la început îi tratase pe cei din familia Lambu ca pe niște dușmani, numindu-i „burjui care au trăit din munca muncitorilor“. Era efectul îndoctrinării ideologice dar și al contrastului dintre mizeria pe care ea o îndurase toată viața ei și belșugul pe care-l vedea aici.

Eugeniei Grosu îi rechiziționaseră toată casa, cu mobilă cu tot ; ea trebuise să se mute în clădirea din fundul curții, care avea o cameră și o bucătărie și unde locuia Matrona Bitir.

Și așa, mulți moldoveni, mai ales intelectualii, se pomeniseră cu un militar sau cu o familie de sovietici în casa lor. Nu le făcea plăcere, dar nu puteau să-și arate pe față nemulțumirea ; erau bucuroși că cel puțin nu fuseseră alungați definitiv...

*

Din primele zile toți banii din bănci fuseseră blocați de către organele sovietice și trecuți în contul statului. Toți cei care aveau bani depuși rămăseseră cu buzele umflate. De cerut acești bani nu îndrăznea nimeni, căci, treptat-treptat, frica îi cuprindea pe toți.

*

Magazinele făcuseră, la început, afaceri bune. Căci sovieticii cumpărau în neştire, tot ce vedeau : haine, mîncare, veselă...

Cel mai mult îi impresionaseră alimentarele. După ce ani de zile nu văzuseră pe la ei decît magazine goale, ajunşi aici, cumpărau cantităţi enorme de alimente ; tot ce le era refuzat la ei acasă. Spre uimirea localnicilor, cumpărau şi zeci de mosorele de aţă, zeci de metri de panglici, vase de bucătărie... Tot aşa dăduseră năvală în magazinele de îmbrăcăminte, uluiţi de ce pot găsi. În schimb nu se atinseră de pălării şi de cravate, embleme ale „burgheziei". Se petrecuseră şi scene nostime. Nişte rusoaice ieşiseră pe stradă în cămăşi de noapte de mătase sau de milaneză, crezînd că sînt rochii ; sau umblau caraghios, din neobişnuinţă, cu pantofi cu toc înalt. Dar ţineau cu orice preţ să fie elegante...

În nici două luni magazinele se goliseră ; se goliseră şi depozitele. Şi odată cu aceasta începuse şi arestarea negustorilor ; mai întîi a celor cu magazine mari. Toate magazinele trecuseră la stat, iar responsabilii erau sovietici. Dar nu prea aveau ce vinde, fiindcă din Uniunea Sovietică marfa nu prea sosea, iar cea adusă era foarte proastă.

*

Din primele zile posturile cheie fuseseră ocupate de către sovietici. Preşedintele Gorispolkoma (Goriţkoi ispolnitelnîi komitet — Comitetul executiv orăşenesc) şi întregul birou al acestui comitet erau sovietici ; ca şi primarii şi locţiitorii acestora din comune sau directorii şi directorii adjuncţi din şcoli, licee, spitale, bănci etc. În oraşe şi în comune apăruseră unităţi ale miliţiei ; miliţienii erau mult mai numeroşi şi mult mai duri ca foştii poliţişti şi jandarmi. Se creaseră şi organe noi, comitete de partid, iar clădirile cele mai arătoase din diferite localităţi li se dăduseră lor. Circulau veşti că aceştia erau adevăraţii stăpîni, ca şi securitatea, care din primele săptămîni băgase spaima în toţi localnicii.

*

Una din primele griji ale noii stăpîniri era să cîştige de partea sa populaţia locală ; şi, mai ales, s-o stăpînească şi s-o încadreze definitiv în sistemul sovietic. Iar metodele aplicate în acest scop erau bine cunoscute : propaganda şi constrîngerea.

Pentru atragerea populației începuseră să fie organizate, în orașe și sate, manifestații, urmate de cîntece și dansuri.

Căutaseră să atragă și tineretul. Tinerilor le oferiseră distracții. Aproape seară de seară aveau loc, în parcul orașului, așa zisele adunări prietenești. Veneau cîțiva tineri sovietici cu o armonică și o ghitară sau balalaică și cîntau cîntece care semănau întrucîtva cu cîntecele militare, dar erau antrenante. Și, sub lumina ștearsă a cîtorva becuri, dansau, se îmbrățișau. Era o adevărată descătușare a simțurilor. Tinerii, perechi, perechi, stăteau lipiți, sărutîndu-se.

*

Transformări fundamentale apăruseră și în sate. Încă din primele zile se instalase obligatoriu colectivizarea. În fiecare sat fuseseră chemați țăranii, ca să fie lămuriți de avantajele colectivizării, iar împotriva celor ce nu înțelegeau să renunțe la pămîntul lor, se luaseră măsuri drastice. Cei mai mulți chiaburi (kulaci) fuseseră arestați. Introducerea forțată a colectivizării, care constituia un sistem total diferit de cel cu care erau oamenii obișnuiți, dezorganizase complet agricultura. Țăranii nu erau tentați să lucreze și unii dintre ei, văzînd că li se ia rodul muncii, furau noaptea grîul de pe ogorul lor și, după ce-l treierau pe ascuns, îl îngropau în pămînt. Dar cei mai mulți fuseseră descoperiți și bătuți ; alții, mai recalcitranți, fuseseră chiar arestați.

*

O măsură de „liberalizare" trîmbițată de către organele sovietice și aplicată încă din primele săptămîni fusese deschiderea închisorilor. Fuseseră eliberați toți cei ce erau membri sau simpatizanți ai partidului comunist, dar aceștia erau foarte puțini. Dar totodată fuseseră eliberați și cei închiși pentru delicte și chiar cei ce făptuiseră crime. Rămăseseră doar cei care făcuseră politică legionară.

Celor mai mulți dintre cei eliberați li se propusese să devină informatori. Ca o dovadă a recunoștinței că fuseseră eliberați și apoi, pentru ei era un mijloc de existență... Și unii din cei eliberați se învoiseră... La fel procedaseră sovieticii cu unii dintre foștii politicieni sau cu cei ce avuseseră o situație materială mai bună în trecut, dîndu-li-se de înțeles că au de ales între a fi in-

formatori și a fi deportați. Unii cedaseră fără să bănuiască faptul că după ce rușii se vor fi servit de ei aveau să-i închidă sau să-i trimită în Siberia.

*

Biserica nu fusese atacată chiar de la început. Își dădeau seama că o credință înrădăcinată de secole în sufletul oamenilor nu poate fi eliminată într-o zi. Știau totodată că va veni și rîndul bisericilor să fie desființate. Și, treptat, treptat, luaseră măsuri.

Prima a fost blocarea fondurilor bisericești depuse la bancă. Apoi instituirea unor taxe. Luaseră registrele bisericilor și în funcție de venituri stabiliseră taxa... Situația unor biserici devenise tot mai grea, unele fuseseră închise... Dar rămăseseră totuși biserici care, de bine de rău, reușiseră să supraviețuiască fiindcă oamenii bătrîni nu voiau să renunțe la credința lor; organele sovietice nu le dădeau prea mare atenție...

*

Transformări mari interveniseră în învățămînt, ceea ce era de așteptat.

Directorii, directorii adjuncți, fuseseră înlocuiți cu cadre didactice venite din Uniunea Sovietică. Unii profesori și învățători fuseseră înlăturați; înspăimîntați, se întrebau — fără să priceapă — cu ce greșiseră oare?

Programa analitică era mai puțin încărcată; se reduseră mult orele obiectelor de cultură generală considerîndu-se, probabil, că sînt suficiente cunoștințele de marxism-leninism. Durata învățămîntului mediu devenise de 10 ani (destiletka), iar elevii care terminaseră clasa a VII-a de liceu (11clase) puteau să se prezinte la examenul de admitere al noii universități din Chișinău, cu facultatea de limba rusă și de marxism-leninism. Se înființase și un institut agronomic.

Cu puține excepții, limba de predare în școlile primare, liceu, la Universitate și la Institutul agronomic, era rusa.

În școli, în instituții, în întreprinderi apăruseră portretele învățătorilor marxism-leninismului și în primul rînd ale tătucului Stalin; steaguri și multe lozinci.

CAPITOLUL 3

Pentru Alexandru această perioadă era, din punct de vedere intelectual, de confuzie și de resemnare.

La început se întîlnea cu cîțiva prieteni ; erau cu toții nerăbdători să vadă ce-i așteaptă. Dar, după puțin timp, începuseră să se întîlnească tot mai rar, căci aveau din ce în ce mai puțin de vorbit : totul era prea bizar, neobișnuit și mai ales sumbru. Și apoi fiecare simțea că-i mai bine să vorbească mai puțin ; era mai sănătos.

Același sentiment de neliniște și de renunțare simțeau Andrei Boldîr și Maxim Uzun. Doar Valeriu Grecov (numit și Grecu, fiindcă bunicu-său se numea Grecu), în schimb, se distra de minune. Băiat înalt, frumos, plin de vervă, mare dansator, avea mare succes la fete și căuta să profite din plin ; și profita. Căci în Chișinău erau destule fete înnebunite după el.

Fusese timp de un an de zile coleg de an cu Andrei Boldîr la Politehnica din București ; colegi buni, fără să fie prieteni apropiați.

*

Pe la începutul lunii septembrie, la Casa Komsomolului apăruse un anunț că la 20 septembrie va sosi la Chișinău o comisie de cadre didactice, pe diferite domenii, pentru a selecta tineri care să urmeze cursurile la unele institute de învățămînt superior din Odessa. Odessa, cu toate că aparținea R.S.S. Ucraina *, era orașul universitar cel mai apropiat de Chișinău.

La 20 septembrie sosiră, într-adevăr, profesori pentru trei comisii : de învățămînt superior tehnic, medical și științe economice.

---

* — *Ucrainei i-au fost repartizate trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail, Cetatea-Albă), iar o parte din nordul Basarabiei, R.S.S. Bieloruse, Împărțirea Basarabiei s-a făcut din considerente evident politice.*

Alexandru Lambu, Maxim Uzun, Andrei Boldîr și Valeriu Grecov, ca și alți tineri, se înscriseseră să urmeze cursurile de la Institutul de Construcții Navale, menționat în nota informativă ca fiind singurul tehnic. Înscrierea se făcea cu anexarea situației școlare și a unei autobiografii. Pentru prima dată completaseră și ei această autobiografie, despre care auziseră de la părinții lor. Era o „inovație“ introdusă de sovietici și despre urmările ei, uneori deosebit de grave, nu bănuiseră nimic.

La 22 septembrie, cei înscriși se prezentaseră în fața comisiei de profil tehnic, comisia formată din Iuri Lvovici Levinștein și tov. Lisocikin, un fel de politruc al institutului.

Peste două zile se afișase lista celor admiși. Din cei 24 de tineri înscriși fuseseră admiși doar 10, între care și Alexandru, Andrei, Maxim și Valeriu. Se vedea ușor că două elemente influențaseră alegerea candidaților admiși : situația socială a părinților și situația școlară bună.

Pe data de 10 octombrie, studenții plecară la Odessa.

*

Basarabenii și bucovinenii primiseră venirea sovieticilor cu tristețe și cu resemnare ; și cu speranța că dacă situația nu va fi tot atît de bună ca pînă atunci, nu va fi totuși prea era... că vor continua să trăiască, ei și copiii lor, în aceste ținuturi, unde trăiseră părinții lor.

Dar această speranță începuse să se risipească o dată cu primele arestări ; vîrfurile politice din vechiul regim, magistrați, polițiști, chiar și fuseseră ridicați fără nici o explicație și fără judecată ca să fie duși Dumnezeu știe unde...

Treptat, treptat, situația continuase să se deterioreze și să se dezorganizeze : în circulația mărfurilor, în agricultură, în transporturi. Alimentele se găseau din ce în ce mai greu și cu suprapreț. Relațiile dintre oameni se schimbaseră, vechile prietenii în bună parte se destrămaseră... Oamenii aveau tot mai puțină încredere în cei din jurul lor ; lumea devenise suspicioasă. Frica începuse să-i cuprindă pe toți. O teamă neliniștitoare, apăsătoare, care înăbușea orice veselie ,orice inițiativă ; teama de a avea soarta celor arestați. Oamenii lucrau ca niște roboți ;

lucrau și tăceau. Și chiar acasă unii se fereau să vorbească în fața copiilor. Neîncrederea pătrunsese și în familie.

Cam la o lună de zile după venirea sovieticilor, începuse întocmirea „dosarului“ pentru fiecare salariat. Dosarul căpăta o importanță hotărîtoare pentru destinul oamenilor. Era asemenea unei amprente digitale care identifică un criminal; numai că dosarul arăta cine ar putea fi un „dușman al poporului“...

CAPITOLUL 4

Alexandru, Andrei, Valeriu și cu Maxim nimeriră în același vagon. Misterul ce le învăluia viitorul îi unise ; în drumul spre Odessa se împrieteniseră. Trenul ajunsese la 11 dimineața, înaintînd cu viteză redusă spre gara aflată în centrul orașului. Tinerii se uitau curioși pe geam să vadă orașul, numai Maxim prefera să citească. Orașul nu le spunea nimic deosebit ; cel puțin momentan. Îi surprinsese faptul că pe străzi era lume puțină. În sfîrșit, ajunseseră în gară. Pe cei veniți pentru Institutul de Construcții Navale îi așteptau Levinstein, Lisocikin și un tînăr care se prezentase cu numele de Inochentii Kirilenko, secretarul komsomolului facultății de Mecanică.

Urcînd cu toții într-un tramvai cam hodorogit, dar curat, ajunseră la institut. Clădirea institutului — destul de modestă. Miros de dezinfectant. În mijlocul holului — un panou încadrat de steaguri roșii ; era panoul de onoare, unde erau prezentați studenții fruntași ! Deasupra panoului — fotografiile celor patru dascăli ai comunismului. Valeriu ținuse să zică încet, românește, „eu știam de cei patru apostoli ; aici sînt tot patru, numai că sînt numiți altfel !..."

După ce se duseseră la decan, care le spusese cîteva cuvinte banale, ce semănau uimitor cu sloganurile cu care sovieticii împînziseră pereții și gardurile orașelor și comunelor din Basarabia și Bucovina, tinerii fuseseră conduși apoi la secretariatul facultății. Secretara-șefă — o femeie grasă, cu o privire severă — le întocmise legitimații de student și le dăduse cartele de masă. Totodată le ceruse ca în trei zile să aducă autobiografia, arătîndu-le cam ce trebuia să cuprindă ea.

Însoțiți de cîțiva studenți ajunseră, în sfîrșit, la cămin, o clădire veche, nezugrăvită de mult timp, cu parter și două etaje. Cîteva fete le dăduseră flori. Tot atunci aflaseră că în cămin locuiau și băieții și fetele, dar la

etaje diferite. Unul dintre studenți, care se prezentase drept președintele comitetului de cămin, le spusese că vor fi grupați cîte doi în camere de patru persoane, sub motiv că doar în acestea erau locuri libere. În realitate, basarabenii nu trebuiau să stea laolaltă într-o cameră. Alexandru și Andrei se înțeleseră să fie împreună ; iar Valeriu cu Maxim.

Camera lui Alexandru și Andrei era la parter, în fundul coridorului. În cameră îi așteptau doi studenți, colegi de cameră. Unul, mic de statură, cu față rotundă și cu ochelari de miop. Se prezentase : Misa Lvovici Spiliak. Celălalt, înalt, cu o frunte lată, se numea Valentin (Valea, cum i se spunea) Gheorghievici Filipenko.

Alexandru și Andrei, oarecum stingheriți, începuseră să-și aranjeze lucrurile, fără să scoată un cuvînt. Se simțeau stingheriți și studenții sovietici, care ieșiseră din cameră.

Rămași singuri, Alexandru îi spuse colegului :

— Cam prăpădită cameră ! Mă întreb dacă este bine c-am intrat în hora asta...

— Și ce făceam acasă ? Tăiam frunză la cîini ? Bine că sîntem împreună, răspunse Andrei.

În singurătatea lor de aici simțeau nevoia să se sprijine unul pe altul...

Pe la 6, după ce bătuse la ușă, intră o fată. Brunetă, cu o față triunghiulară, avea urme de vărsat care o urîțeau. Doar ochii căprui, calzi, erau frumoși.

— Sînt Natașa Ermakova și sînt secretara cu probleme organizatorice ale komsomolului Facultății de Mecanică. Am venit să vă cunosc și să vă urez bun venit. Dacă aveți vreo problemă școlară sau de altă natură, vă rog să vă adresați la mine. Mă găsiți în camera 311. Știți că trebuie să vă faceți autobiografia !

— Da, zise Andrei.

— Vă doresc să vă simțiți bine la noi ! Și cu un zîmbet ce-i luminase o clipă fața, tînăra ieșise afară...

Alexandru era amețit și dezorientat de atîtea evenimente din timpul zilei. Se simțea într-o lume străină, total diferită de cea în care trăise pînă atunci. O lume în care oamenii se purtau altfel și unde se simțea izolat. Căuta să se adapteze, era atent la tot ce face și la tot ce spune. Îl stăpînea teama de a nu greși cu ceva, deoarece își dădea seama că aici n-aveai voie să greșești. Și se întreba dacă va avea suficientă tărie de caracter pentru

a putea trăi în această lume atît de neobişnuită şi totodată atît de dură.

*

A doua zi se duseră la institut. La orele 7 şi 30 intraseră în sală. Totul părea modest, sărăcăcios, dar curat ; şi în sală acelaşi miros de dezinfectant pe care-l simţiseră în gară, la cămin. Pe peretele de lîngă catedră, fotografia „tătucului".

Numărul fetelor era destul de mare : cam 40%. Cu rochii simple, de culoare mai mult închisă, lipsite de gust ; pantofi grosolani, ciorapi groşi, de bumbac. Băieţii erau îmbrăcaţi şi mai sărăcăcios : cu haine proaste, urîte. Unii purtau „pufoaice" sau haine semimilitare.

Valeriu elegant, svelt, se uitase în sală şi adresîndu-se colegilor lui basarabeni, spusese :

— Ce păcat că nu-i aici şi un creator de modă parizian că avea de unde să se inspire ; asta mai zic şi eu modă !

Basarabenii fuseseră împărţiţi astfel încît la o grupă să fie incluşi doi-trei inşi ; să nu fie prea mulţi într-o grupă, ca să fie izolaţi. Alexandru şi Andrei fuseseră repartizaţi la aceeaşi grupă, după cum Valeriu şi Maxim căzuseră împreună, la o altă grupă.

*

După masă, Alexandru rămăsese singur în cameră. Andrei plecase la ceilalţi colegi basarabeni, iar Misa şi Valeriu erau la biblioteca institutului ; ei fiind într-un an mai mare aveau de lucrat la un proiect. La ora 5 auzise o bătaie la uşă şi, după ce spusese „intră", Alexandru o văzu din nou pe Nataşa Ermakova. Primul său gînd fusese „ce naiba caută asta tocmai acum, cînd sînt singur în cameră ?" Nataşa, calmă, se aşeză pe patul lui Valeriu şi zise direct :

— Să mă iertaţi c-am venit, dar voiam să vă întreb dacă aţi făcut autobiografia.

— Da, am scris-o.

— Aş dori s-o citesc.

Surprins, Alexandru se duse la noptiera lui şi o scoase din sertar.

— Să nu mai ţineţi actele de acest gen în sertar. Oricine poate să le vadă ; acestea sînt lucruri strict personale !

Alexandru nu răspunse, dar gîndi : „la ce dracu se amestecă ea în treburile mele personale ?"

Natașa îi citi atent autobiografia și apoi, în fața lui, o rupse :

— În biografia dumneavoastră sînt afirmații care n-ar fi trebuit să fie scrise ! De ce ați menționat că părinții au avut un hectar de vie și că tata a fost înscris, o perioadă de timp, într-un partid burghez, chiar dacă n-a activat în nici un fel ? Aceste lucruri nu se cunosc aici și mai ales nu trebuie cunoscute. Este mai bine așa... Scrieți, în general, cît mai puțin. Vă sfătuiesc, de asemenea, să faceți o copie pe care s-o păstrați bine și de care să nu știe nimeni, căci pe viitor vi se vor cere autobiografii și orice deosebire între două autobiografii vă poate pune într-o situație nu prea bună. Să-i spuneți și lui Andrei să facă la fel. Cred că vă dați seama că cele discutate acum rămîn între noi.

Și zicînd acestea ieși discret pe ușă. Abia atunci Alexandru își dădu seama de noblețea gestului ei, cu atît mai mult cu cît, avertizîndu-l, ea risca.

*

A treia zi după venirea lor, fiind frumos afară, Alexandru și Andrei se duseră să viziteze orașul după terminarea cursurile. Se plimbară pe Deribavskaia ulița, trecură pe lîngă muzeul de artă (fostul palat al lui Pototzky) și apoi se îndreptară spre bulevardul Primorski, larg, maiestuos. Orașul părea rece și trist, cu toate că mai păstra ceva din vechea splendoare. Oameni puțini pe stradă, tăcuți și încruntați ; ca și studenții, aveau îmbrăcămintea incredibil de proastă. Numai militarii și milițienii, cam prea mulți, aveau uniforme destul de îngrijite și făcute dintr-o stofă mai bună ; alcătuiau parcă o lume diferită. Pe Alexandru și pe Andrei îi impresionaseră multe locuințe, vechi, frumoase, dar neîngrijite. După cum îi suprinseră cozile foarte mari ; sute de oameni așteptau răbdători să le vină rîndul să cumpere cîte ceva. Tăcerea care stăpînea aceste cozi, ordinea desăvîrșită și, mai ales, răbdarea neașteptată a oamenilor, arătau că aceste cozi deveniseră pentru ei o obișnuință ; că făceau parte din însăși existența lor.

Pe drum cei doi se uitară la vitrine. La magazinele de îmbrăcăminte erau expuse șepci și bluze ; ici colo, cîte o rochie. Dar cele mai dezolante erau alimentarele : aici nu vedeai decît conserve de legume și de pește în

cutii uneori ruginite în dreptul capacului. În vitrina unui restaurant se lăfăiau cîteva farfurii cu piftie din oase de pește care în masa gelatinoasă, închisă la culoare, arătau ca un schelet de animal preistoric, hidos. Acum Alexandru și Andrei înțeleseră și mai bine lăcomia inexplicabilă a sovieticilor veniți în Basarabia, lăcomia de a cumpăra tot ce vedeau și de a se îndopa pînă la leșin. Nu-și imaginaseră că poate să existe atîta sărăcie, atîta mizerie...

De la bulevardul Primorski, trecînd pe lîngă teatrul de operă și balet, se apropiară de statuia lui Richelieu, care domina scările impresionante ce coborau spre malul mării. Aici Odessa, părea, într-adevăr, solidă, maiestuoasă. Vederea spre mare, de pe înălțimea acestor scări, crea impresie.

Din păcate, nu putură admira prea mult frumusețile acestei zone a orașului căci în jurul lor se adună un grup de copii care începură să rîdă de ei și să-i înjure ; se legau mai mult de pălăriile lor, strigînd în gura mare „Burjui cu pălării ! Jos cu voi ! Mă c... pe pălăria voastră !... Huo ! Ați supt sîngele muncitorilor !..."

Doar atunci Alexandru și Andrei sesizară că numai ei, basarabenii, purtau pălării, emblemă a capitalismului. Cum unii copii începură să arunce în ei cu pietre, o luară repede spre cămin. Iar a doua zi își cumpărară niște șepci urîte care nu se asortau deloc cu paltoanele lor de bună calitate. Dar șapca era un simbol al proletariatului, al socialismului...

*

Trecură două săptămîni de cînd basarabenii începuseră cursurile. Se duceau cu conștiinciozitate, dornici să învețe, dar și pentru că aici se ținea o evidență mult mai severă a prezenței, în comparație cu cea de la institutele din România.

Profesorii explicau clar, mai puțin academic și erau mai puțin distanți față de studenți. Nivelul cursurilor era destul de slab, mai ales la matematică. Așa că basarabenilor nu le venea prea greu să înțeleagă cursurile, chiar dacă nu erau acomodați cu terminologia științifică rusă ; în schimb, luau notițe trudnic, fiind neobișnuiți să scrie în limba rusă.

Unul dintre profesori era Levinstein — (Iurii Lvovici, cum îl numeau studenții) — care preda analiza matematică ; clar, dar cam simplist.

Cursul care însă îi impresionase cel mai mult era cel de fizică, predat de Igor Harlampievici Spiridonov. Nu explica atît de clar ca Levinstein, dar era mai profund. Te făcea să simți complexitatea și frumusețea fizicii. Era un tip înalt, ușor aplecat de spate și cu părul încărunțit pe la tîmple. După felul lui de a se purta, se vedea că este profesor din vechea generație.

Dar cursul care-i descumpănise total fusese cel de marxism-leninism. Din expunerea despre ideologia marxist-leninistă, despre carențele ideologiilor capitaliste, basarabenii nu pricepură mare lucru. Spre deosebire de colegii lor sovietici, care se simțeau aici în largul lor... Basarabenii înțeleseră că vor trebui să învețe cel mai mult la acest curs care era cu totul nou pentru ei ; și, mai ales, să-și însușească un limbaj care nu le era deloc la îndemînă.

*

În cele două săptămîni de cînd era la Odessa, Alexandru realiză că preocupările, concepțiile social-politice și de viață ale studenților sovietici difereau complet de cele ale studenților români.

Bunăoară, studenții sovietici, spre deosebire de cei din Timișoara, nu discutau probleme politice, sociale ; nici chiar despre unele aspecte mai puțin grave, ca masa proastă de la cantină. Și cînd, rar, erau niște discuții, ele repetau *ad litteram* cele scrise prin ziare. Părea că toți aveau un punct de vedere comun : cel oficial, singurul de altfel. Studenții sovietici se deosebeau între ei ca înfățișare, ca îmbrăcăminte și totuși semănau uimitor de mult în atitudinea lor ! Erau, parcă asemenea unor roboți, cu același fel de a gîndi, cu același fel de a se purta. Sistemul sovietic le anihilase, în mare parte, discernămîntul, capacitatea exprimării unor idei proprii, diferite de ale altora.

Erau studenți care puneau uneori niște întrebări neobișnuite, ca de exemplu :

— Nu-i așa că la voi nu există nici un fel de libertate ? Iar cine luptă pentru poporul muncitor, pentru binele celor mulți, este imediat dus la închisoare și schingiuit ?

Cum putea Alexandru să spună adevărul ? Că ei sînt, în cea mai mare parte, neștiutori ?

Nu putea de teamă : teama care îi stăpînea și pe ceilalți basarabeni. Teama de a nu greși, de a nu-și exprima,

cumva, nemulțumirea. Alexandru simțea, permanent, o apăsare care îl stăpînea. Și care începuse să-l schimbe în rău. Să-l facă mai puțin încrezător în oameni ; și chiar mai puțin cinstit. Intuia că această deformare a sufletului său se adînceşte, că-i întuneca oglindirea curată a sufletului. Îi era teamă că alienarea firii nu se va mai șterge. Din această cauză avea un sentiment de silă la cursurile și seminariile de marxism-leninism, fiindcă își dădea seama că rostul lor era de a îmbîcsi creierul cu concepte false, neobișnuite și străine firii.

Aici, în Odessa, Alexandru înțelese pe deplin că din flacăra vie a primilor revoluționari, nu rămăsese decît fumul negru și înecăcios care înăbușea poporul sovietic stăpînit de întuneric și teamă..

*

Într-una din zile Alexandru ieşise în oraş cu Andrei Cum avea migrenă groaznică, se întorsese singur la cămin. Intrînd în cameră, îl văzuse pe Mișa lîngă noptiera lui citind o scrisoare pe care o primise el de la părinți. Cînd auzise că se deschise ușa, rusul încercă să pună repede scrisoarea în sertar și, uitîndu-se drept în ochii lui Alexandru, zise pripit :

— Căutam o gumă, aveam neapărat nevoie.

Alexandru nu-i răspunse. Însă atitudinea lui Mișa i se păruse bizară. A doua zi îi povesti Natașei cele întîmplate. Natașa se uită cu multă atenție la el, cum făcea cînd voia să-i spună ceva important.

— Voi basarabeniii, ați fost puși în camere cu doi studenți sovietici dintre care, cel puțin unul este pus să vă supravegheze și să informeze. Este obligat s-o facă ; unii o fac crezînd că așa ceva reprezintă o acțiune patriotică. În cazul vostru, Mișa este cel care are această sarcină. Este bine ca nici o scrisoare să n-o țineți în noptiera voastră ; nici tu, nici Andrei. Și despre acest lucru nu mai vorbiți cu nimeni !

Alexandru se gîndi iar că are o mare șansă cu această Natașa care-l învață cum să navigheze în apele tulburi și pline de capcane și primejdii din Odessa.

CAPITOLUL 5

Trecuseră cîteva luni de la venirea sovieticilor în Basarabia. Situația devenea tot mai apăsătoare. Măsurile represive erau tot mai dure. Îndeosebi arestările băgaseră groază în oameni. Arestări făcute noaptea, pe ascuns. După care asupra celui arestat se așternea o tăcere totală ; ceea ce înspăimînta și mai mult.

*

Frații Rusakov se mutaseră, împreună, într-un apartament cu trei camere. Se împăcau bine. Între soțiile lor mai apăreau conflicte, dar fără importanță. De fapt Lena, soția lui Vasile, era invidioasă pe Noma, care născuse o fetiță adorabilă ; dar ea nu putea avea copii.

Vasile, mai retras, mai visător, devenise profesor de liceu. Prefera să citească și să studieze, nu-i plăceau funcțiile publice. Petre, dinamic, hotărît, lucra la Gorsoviet, ca responsabil cu problemele organizatorice ale învățămîntului din oraș. Franc, cinstit, nu se sfia să-i spună președintelui Gorsovietului că nu este de acord cu niște măsuri care i se păreau prea aspre sau injuste ; de pildă, în legătură cu scoaterea din învățămînt a unor învățători sau profesori pe care îi știa oameni corecți și capabili.

Noma, cu intuiția ei de femeie, nu o dată îl rugase să accepte lucrurile așa cum sînt, că nu avea nici o șansă să le schimbe, ci numai să-și complice situația. La care Petre îi răspunsese :

— Fiind comunist, am avut curajul, draga mea, să susțin convingerile mele pe timpul românilor, cînd partidul comunist era interzis. Cum să nu spun ceea ce cred acum, cînd comuniștii sînt la putere ? Și apoi nu spun nimic deosebit... Pur și simplu vreau să temperez unele porniri prea radicale pe care le impune președintele Gorsovietului.

*

Într-o noapte, pe la ora 2, Petre auzi bătăi la ușă. Cînd se duse să deschidă ușa, fu împins cu brutalitate și în hol intrară doi milițieni și un securist.

— Sînteți cetățeanul Petre Ivanovici Rusakov ? întrebă securistul.

— Da, răspunse Petre. La început fu cuprins de o senzație de neînțelegere ; nu-i venea să creadă că este vorba de el... Ca mai apoi să-i fie cu adevărat teamă...

— Îmbrăcați-vă și veniți cu noi !

— Să mai iau ceva ? întrebă Petre.

— Da, n-ar fi rău să vă luați și ceva haine ! Dar grăbiți-vă !

Trezită din somn, în hol apăru și Noma.

— Ce-i, Petre ? Ce-i cu oamenii ăștia ? Ce vor ? Spune-mi și nu mă chinui !, izbucni ea cu spaimă.

— Au venit după mine, spuse cu voce înceată Petre.

— Dar de ce ? Cum se poate ? Tu ai fost ilegalist ! Tu care ți-ai sacrificat viitorul pentru comunism ! Pe tine să te ia ? Este o greșeală ! Nu-i așa că-i o greșeală ?

— Nu, draga mea, după mine au venit !

— Cum așa ? Mă lași pe mine și pe fetiță ? Nu se poate !

Și privind fața tristă a soțului înțelese că totul este pierdut. Plină de ură, îi strigă securistului :

— Sînteți cu toții niște fiare, mai răi, mult mai răi ca românii !

— Vedeți, tovarășa, să nu vă luăm și pe dumneavoastră ! interveni securistul. Numai că nu veți fi împreună cu dînsul...

Noma izbucni într-un plîns nestăpînit și fugi în cameră trîntindu-se pe pat, lîngă pătuțul fetei. În ușa holului veniră Vasile și Lena. Își dădură imediat seama de situație. Stăteau strîns lipiți unul de altul neștiind ce să facă.

— Haide odată, tovarășe Rusakov ! Doar n-o să stăm aici toată noaptea ! se răsti securistul.

Petre se duse în camera lor și se apropie de Noma care plîngea în hohote. O mîngîie ușor și-i spuse :

— Liniștește-te, scumpa mea, mă voi întoarce ! Totul o să fie bine... Se miră și el că poate să fie calm în clipe atît de grele. Și că o minte, căci pe Noma lui el n-o mințise niciodată pînă atunci.

După ce se îmbrăcase și-și pusese în grabă, cîteva haine în valiză, se apropiase de pătuțul fetiței care se trezise și plîngea. Doamne, ce greu îi venea să se des-

partă de ea! Cît de mult dorise acest copil și cîte bucurii îi adusese... Cum să plece? Cum s-o lase pe Noma și pe fetița lui? O ură cumplită îl năpădi, o ură împotriva regimului comunist, împotriva minciunilor lui, împotriva lui însuși, pentru că putuse să creadă în aceste minciuni. Dar intuia că n-are ce face decît să tacă. Ca cel puțin ai lui să nu sufere... Mîngîie delicat copilul și-l sărută. Simți cum un nod i se pune în gît și-i vine să izbucnească în plîns. Dar găsi tăria să se stăpînească. Apoi o luă pe Noma și o strînse n brațe; știa că poate fi ultima dată cînd o îmbrățișează. Și parcă niciodată nu simțise mai puternic dragostea ce o avea pentru ea; sărutînd-o, îi repetă, ca s-o încurajeze, „mă voi întoarce". Îmbrățișîndu-i pe Lena și pe Vasile îi șopti fratelui: „Ai grijă de Noma și de Irina. Și plecați de aici..."

Apoi, uitîndu-se în ochii sergentului, spuse: „Sînt gata, să mergem". Ieșind pe ușă auzi urletele Nomei și plînsul copilului. Și grăbi pasul, căci simțea că nu are destulă putere să-l audă.

Vasile, care-l conduse, îl văzu pierzîndu-se în noapte. Pentru el, pentru ai lui, din clipa aceea, Petre se pierduse pentru vecie...

Și așa începuseră să fie ridicați mii de oameni...

*

Teodor, cu felul lui conștiincios de a fi, se ducea zilnic la „destiletka" *. Dar nu-i plăcea noua atmosferă din școală. Domnea o disciplină dură, de tip cazon, și o neîncredere între profesori. După cum se obișnuia greu cu apelativul *tovarășe*, după ce toată viața lui se adresase cu *domnule*.

La școală vorbea puțin. Deoarece în mijlocul unor mici dispute și rivalități fusese întotdeauna de principiul *nulli concedo*; de a nu aparține nici unei tabere. Acolo, în mijlocul colegilor săi, unde bîrfa era pentru unii obiectul preferat al discuțiilor, Teodor trăia mai mult în izolare; și în meditație, care îi asigura echilibrul sufletesc. Nu rareori se cufunda în visare, se simțea bine în ficțiune. Era probabil cel mai tăcut dintre colegi; lui i se părea că aceste discuții sterile n-au nici un rost; cum spunea Lao-Tse, *„cei care știu-nu vorbesc, cei ce vorbesc-nu știu"*.

* Școală de 10 ani.

Se simţea într-adevăr bine, degajat, doar în mijlocul familiei. Unde nu era nici timid, nici mult prea tăcut. Şi-şi dezvăluia sufletul.

Anei munca de educatoare la grădiniţă îi dădea un sentiment de bucurie, dar acum, totodată, de silă.

Însă sentimentul care o domina era de revoltă. Fiindcă nu se putea împăca cu gîndul deformării sufletului copiilor prin inocularea forţată a ideologiei marxist-leniniste. Şi cu faptul că se incita ura împotriva a tot ce fusese, împotriva tuturor acelora care erau nemulţumiţi de regimul sovietic, chiar dacă nemulţumiţii erau proprii lor părinţi !

Ca şi Teodor se simţea într-adevăr bine doar acasă.

Dana îşi împărţea timpul învăţînd pentru examenele pe care urma să le susţină la universitate şi ajutînd-o pe Ana în ale gospodăriei. Era cuprinsă adesea de o stare de nelinişte pentru că sesiza că părinţii ei sînt împovăraţi de griji. Simţea nevoia să-şi împărtăşească gîndurile care o frămîntau şi la care nu găsea un răspuns. Şi, din această cauză, aştepta cu nerăbdare ca Alexandru să se întoarcă acasă.

CAPITOLUL 6

Pe la sfîrșitul lunii noiembrie, studenții basarabeni fuseseră invitați să participe la alegeri privind conducerea komsomolului pe facultate ; invitați, dar fără dreptul de a lipsi, așa cum și alegerile erau zise libere, însă prezența studenților era obligatorie !

Alegerile începuseră să fie pregătite cu cîteva zile înainte, cu mult tam-tam. Amfiteatrul era pavoazat. Pe lingă fotografiile celor patru dascăli, care erau permanent în sală, pe pereți se puseseră lozinci noi.

Sala era plină de studenți, care așteptau cuminți. La ora 14 și 15 minute intraseră în amfiteatru decanul facultății, urmat de Lisocikin care reprezenta Comitetul de Partid pe facultate, profesorul Cosmovici, șeful catedrei de filozofie, profesorul de fizică Spiridonov și alți cinci profesori.

Ședința fusese deschisă de Kirilenko, secretarul komsomolului și totul decursese după un ritual bine regizat care îi surprinsese pe basarabeni. Organizarea acestui ritual era atît de perfectă, cu toții își îndeplineau atît de bine rolul, fie că propuneau cine să fie în prezidiu, fie că votau, în unanimitate, pe cei propuși, încît aveai impresia că sînt niște roboți care funcționează după un program prestabilit. Ceea ce părea bizar și neobișnuit era seriozitatea cu care toți studenții participau la toată această comedie.

După citirea unei dări de seamă lungi, în care o bună parte se referea la proslăvirea regimului, se dăduse cuvîntul unor studenți și cadrelor didactice. Cele spuse de studenți semănau mult între ele : o critică, o autocritică și îndeosebi un angajament de îmbunătățire a activității, așa cum îi învățase marele Lenin și genialul Stalin.

Dintre cadrele didactice vorbise profesorul Cosmovici despre conținutul ideologic al cursurilor și necesitatea intensificării pregătirii ideologice a studenților și

Dmitri Tupenko, și el profesor de fizică. Cuvîntarea acestuia fusese mai neobișnuită. Cu o atitudine teatrală, spusese la un moment dat :

— Tovarăși, l-am ascultat pe tovarășul Cosmovici și sînt cu totul de acord cu necesitatea intensificării pregătirii ideologice. Din păcate, mai există din partea unor cadre didactice tendința de a se închina științei capitaliste, tocmai acum, cînd știința sovietică, bazată pe învățătură marxist-leninistă, a atins culmile cele mai înalte ! Există, tovarăși, cadre didactice care acceptă aceste teorii retrograde, dușmănoase, cum este teoria lui Mandel sau așa-zisul principiu al incertitudinii din fizică. Trebuie să combatem cu toată tăria această ploconire în fața științei burgheze ! Și tot așa...

Ultimul vorbise decanul. Tot discursul fusese o apoteoză a regimului.

Urmase alegerea noului comitet. Și aici, aceeași regie nedeghizată, în care apărea transparent că totul este aranjat.

Dar surpriza cea mai neașteptată venise la sfîrșitul adunării. Ușa sălii se deschise și înăuntru intră un student purtînd steagul partidului, urmat de alți doi, dintre care o fată ; se urcară pe estradă, cu fața spre sală. Toată lumea se ridicase în picioare și, la un semn al lui Lisocikin, începură cu toții să cînte *Internaționala.*

Văzînd toate astea Alexandru își aduse aminte de ceva asemănător din urmă cu 4 ani, care-l revoltase. Era împreună cu părinții și cu Dana la Burnas, pe malul mării, în sudul Basarabiei. Majoritatea vilelor din Burnas, solide și bine îngrijite, erau ale nemților ; căci în sudul Basarabiei erau cîteva comune de nemți. Lîngă casa în care locuiau, era o vilă destul de mare, cu 6—8 camere și o terasă lungă. Aici stăteau cam 15 nemți, dintre care trei fete, de 17—20 ani. Se vedea că între băieți și fete relațiile erau destul de libere, dar nu asta a șocat familia Lambu. În fiecare dimineață, la ora 8, apărea pe terasă un vlăjgan purtînd ostentativ steagul nazist al Germaniei. El era urmat de un tînăr mic de statură cu cămașă și pantaloni cafenii și în cizme, care, se vedea, era șeful lor ; în urma lui toți ceilalți, într-un șir perfect, se aranjau în jurul mesei, avînd întotdeauna aceleași locuri și cu fața și mîinile întinse spre steag cîntau *„Deutschland, Deutschland über alles“*. După care, în tăcere, luau masa.

Văzînd și desfășurarea alegerilor de la komsomol, Alexandru înțelese că în amîndouă mișcările era aceeași regie, aceeași ascultare oarbă, aceleași dedesubturi murdare ; totul sub pavăza unei propagande deșănțate. Iar cursurile și seminariile de marxism-leninism îi deveniseră și mai greu de suportat din cauza minciunii.

*

În fiecare duminică, cu rare excepții, profesorul Cosmovici venea la profesorul Spiridonov, ca să joace șah. Amîndoi din Odessa, erau prieteni încă de pe timpul liceului. Numai că unul se orientase spre filosofie, iar celălalt spre fizică. După cum Cosmovici era membru de partid și chiar membru al comitetului de partid pe facultate, iar Spiridonov, numai sindicalist. Șahul, pe care amîndoi îl jucau destul de slab, era mai mult un pretext. În realitate se întîlneau ca să discute. Deschis, fără reticențe unul față de altul, așa cum o făcuseră toată viața. Erau singurele momente cînd erau sinceri cu ei înșiși ; deoarece simțeau nevoia ca, din cînd în cînd, să se descarce. Era asemenea unei defulări, necesară după un timp de refulare.

— Lionea, i se adresă Spiridonov lui Cosmovici, cum mai merge cu marxism-leninismul tău ? Se vede că veți căpăta o importanță și mai mare pentru că la ședință s-a cerut ca învățămîntul ideologic să se intensifice, atît pentru noi, cadre didactice, cît și pentru studenți.

— N-ai observat, Igor, că de cîte ori situația economică de la noi e mai proastă învățămîntul ideologic se intensifică ?

— De fapt, eu nu sesizez eficiența acestui învățămînt. Iată, de 15 ani, lună de lună, urmez cursurile ; ca toată lumea, de altfel. Repeăm, practtic, sub forme mai mult sau mai puțin diferite, același lucru.

— N-ai dreptate ! Învățămîntul ideologic are un scop ; bine definit ! Repetarea continuă a aceluiași lucru se întipăreste în creierul fiecăruia, care, cu timpul, se resemnează și acceptă. Este încă o modalitate de a ține lumea in frîu...

— Ai dreptate ! Într-un sens, acest învățămînt este ca slujba religioasă. De altfel și în cazul marxism-leninismului se aplică preceptul creștin *crede și nu cerceta.*

— Cu o deosebire. În cazul în care nu accepți preceptele religiei creștine ești sortit ca după moarte să nimerești în iad, iar la noi, nerespectarea și neaplicarea mar-

xism-leninismului te duce în iadul lagărelor sau al închisorilor sovietice, ceea ce reprezintă, după mine, o mare diferență.

— Tovarăşe, nu prea eşti pe linie, interveni zîmbind Spiridonov.

— Da, dar mi se pare că și tu ești de acord cu mine, nu-i aşa ?

— Da, Lionea. Sînt singurele momente cînd sîntem cu adevărat sinceri.

— Știi, nimic nu dorește un om cu mai multă intensitate, mai vital, în adîncurile ființei sale, ca nevoia de echilibru, de raționalitate și consistență interioară a sufletului său. Și totuşi, parcă niciodată omul n-a fost mai îngrădit de dependența față de o structură socială impusă. Parcă niciodată n-a fost mai dificil pentru un om să stabilească linia de comportare cea mai bună pentru el, să stabilească ecuația personală a vieții lui. Deoarece este confruntat permanent cu un număr de probleme pe care trebuie să le rezolve altfel de cum îi dictează conștiința lui, de cum consideră că ar fi normal. Niciodată n-a fost atît de turmentat de dificultățile luării unei decizii, care să împace ceea ce îi dictează conștiința și ceea ce îi dictează legile noastre. Și această contradicție obosește, chinuie permanent conștiința umană !

— Dacă omul are conștiință. Acest zbucium sufletesc a fost mereu al omului. Oare n-a spus același lucru Protagoras în „Arta conversației“ în care tratează si teoria zbuciumului sufletesc ?

— Știi și tu că la noi omul este un instrument care trebuie să producă cît mai mult şi să consume, dacă se poate, cît mai puțin ! Din fericire avem sufletul, gîndurile noastre, în care ne putem refugia. Căci nici un adăpost nu este mai sigur pentru un om decît cel pe care-l găsește în sufletul său.

— Gîndirea nu poate fi siluită. Ea este un sistem de autoapărare. Un concept filosofic antic lega superioritatea omului tocmai de imperfecțiunea sa. Neputînd zbura, nici fugi prea tare, nici trăi sub apă, neavînd mijloace de apărare și atac, omul s-a ridicat deasupra tuturor ființelor prin rațiune. La noi, omul, în imposibilitate de a se lupta împotriva legilor, a structurii impuse, se retrage în forul său interior ; şi caută să se adapteze împrejurărilor. E singura cale de supraviețuire.

— Lionea, m-a surprins duritatea unor luări de cuvînt, ura pe care o conțineau.

— Ura este necesară. Căci asigură succesul, impunerea unei credințe, a unei ideologii. Nu distrugi o civilizație decît distrugîndu-i zeii și în ceea ce s-a crezut. Cum au procedat religiile mozaică, creștină sau mahomedană, care s-au impus prin ura lor împotriva a tot ceea ce nu era de acord cu ele. Și această ură le-a susținut de-a lungul secolelor. Este suficient să citești, de exemplu, în creștinism, ceea ce a scris ecleziastul Tertulian care a descris judecata de apoi. Tot așa a făcut și comunismul ; succesul i se datorează, în bună parte, și atacurilor și a urii ațîțate împotriva a tot ce-a fost în trecut în statul nostru și împotriva altor ideologii.

— Tare mi-e teamă că acest spirit, polemic și de ură, a pătruns și în mediul universitar.

— De fapt, regimul favorizează așa ceva ; iar acest sistem de polemică, de critică, acționează mai ales de sus în jos. Exemplul îl dă chiar „tătucu", care neuniversitar, îi urăște pe universitari ; ca om incult, nu-i suportă pe cei culți.

— Trist. Cu atît mai trist cu cît asemenea lucruri au loc într-un mediu universitar.

— Apropo, la ce s-a referit profesorul Tupenko, atunci cînd a atacat, cam dur, nu știu ce principiu al fizicii.

— Este vorba de principiul incertitudinii. Într-o formă mult simplificată acest principiu arată că cu cît se poate determina mai exact viteza unei particule microscopice, cu atît crește incertitudinea stabilirii poziției acestei particule. Principiul incertitudinii stabilește limitele dincolo de care sistemul fizic clasic nu mai poate fi utilizat.

— Tupenko a făcut-o din considerente demagogice, împotriva convingerilor lui ; pentru că în sinea lui, sînt convins, este de acord cu principiul incertitudinii. Cultivîndu-i pe cei care îi sînt utili, a căutat, totodată, să-i înlăture pe cei care îi stau în cale.

La Tupenko este un amestec neobișnuit de omenesc și de lipsă de caracter. Se spune că atunci cînd a aflat că un coleg al lui de studenție a fost îngropat sub dărîmături în urma cutremurului din toamna aceasta, a muncit ca salahor ca să-i scoată trupul. Totul însă pînă cînd cineva se leagă de cariera sa, în care caz recurge la orice mijloc. Pe cînd a participat la o reuniune internațională de la Moșcova, a prezentat unui specialist străin în domeniul fizicii un calcul complex drept o

creație personală, dar era de fapt extras din teza de doctorat a unui doctorand de-al meu.

— Dar ăsta este un fel de furt, un furt intelectual...

— Sigur că da ! Mi-a creat, și mie, destule necazuri dar numai după ce a fost făcut profesor, în parte cu sprijinul meu. Pînă atunci tot ce spuneam era perfect...

— Probabil pentru că este stăpînit de prea multă ambiție !

— Nu numai de asta ! Dar și din orgoliu, un orgoliu fără margini ; și totodată cu o încredere deosebită în el, în capacitatea lui, pe care o afișează fără reticență, impresionînd pe unii. Numai decența și bunul simț sînt limitate ; orgoliul și ambiția sînt fără margini. Repet. Tupenko este un om inteligent, dar, în bună parte, superficial. Visul lui este să ajungă un mare om de știință în fața căruia să se închine toți, recunoscîndu-i capacitatea. N-are însă suficientă răbdare să adîncească o problemă și să aștepte, caută în primul rînd efecte care să impresioneze. În știință trebuie să fii înainte de toate sincer cu tine însuți ; și să te îndoiești permanent de ceea ce faci. Fuga după efecte facile, succese cu orice preț, diluează rezultatele obținute și scade valoarea lor.

— Igor, intelectualii de la noi se împart în două categorii. Cei mai mulți sînt stăpîniți de iluzii. Cum la noi se duce o politică de siluire a gîndirii, iar minciuna este impusă cu knutul, acești intelectuali și-au dat seama destul de repede de realitate și au căutat ca gîndurile lor să fie acaparate în primul rînd de adevăratele valori, cum sînt cele ale științei, ale artei. Dar există și intelectuali, chiar și în mediul universitar, care proslăvesc sau susțin regimul sovietic, numai pentru că această atitudine ajută carierei lor. Neavînd nici un crez — dacă, prin absurd, regimul nostru cade, ei vor fi primii care se vor dezice de vechiul sistem, căutînd să profite de noua situație. Și datorită lor viața celor cinstiți devine amară.

— Cred că am filosofat destul și este cazul să mai jucăm și o partidă de șah.

CAPITOLUL 7

La Odessa sărbătorile Crăciunului trecură neobservate ; o tăcere mormîntală se așternuse. Nici un student nu vorbea despre ele : nu știa, sau, mai degrabă, se temea.

În schimb, în Uniunea Sovietică se sărbătorea Anul Nou cu mult fast. Era un bilanț al realizărilor pe un an, al planului anual. Anul Nou se sărbătorea organizat în instituții, după indicații venite de sus.

*

Pentru basarabeni și bucovineni anul trecut fusese cel mai rău din cîți cunoscuseră. Unora acest an le adusese numai durere, nu știau nimic despre cei ridicați într-o noapte. Se întrebau dacă trăiesc, unde, cum ; Anul Nou, în loc să le aducă bucurie, le aducea numai lacrimi. Pe toți, însă, îi stăpînea și mai mult teama pentru ce avea să urmeze. Așteptau anul nou cu frică. N-aveau de unde să știe că acest an avea să însemne suferință îngrozitoare.

*

În a doua jumătate a lunii ianuarie studenții începuseră sesiunea de examene. Notarea era cu totul altfel decît în România ; aici erau doar cinci note : insuficient, suficient, bine, foarte bine, excelent. Studenții nu prea se omorau cu toceala fiindcă cei mai mulți „împușcau" relativ ușor un bine. Alexandru și Andrei trecuseră toate examenele cu excelent. Singurul lor „merit" fusese doar că învățaseră la examenul de marxism-leninism ; mai bine zis, tociseră, căutînd să memoreze fraze cu care, în bună parte, nu erau de acord ; celelalte examene nu puneau probleme pentru basarabeni, mai bine pregătiți decît sovieticii. Valeriu și Maxim nu erau *otliciniki* * pentru că amîndoi luaseră examenul de marxism-leninism numai cu „bine" ; fiind mai sinceri cu ei înșiși decît Alexandru și Andrei nu crezuseră de cuviință că este necesar să dea

---

* Fruntași, evidențiați.

o atenție deosebită acestui curs. De altfel, Maxim îi spusese lui Alexandru „nu văd cum poliloghia asta o să mă ajute să fiu un inginer mai bun !..."

A doua zi după terminarea examenelor, studenții din cămin începuseră să plece pentru scurta vacanță de iarnă. Basarabenii așteptau cu nerăbdare să se întoarcă acasă. Simțeau, cu toții, nevoia să scape, cel puțin pentru un timp, de atmosfera de aici, unde erau obligați să-și controleze fiecare cuvînt, fiecare gest. Doreau, totodată, să simtă căldura sufletească de acasă.

În sfîrșit, Alexandru ajunsese acasă. Doamne, ce bine mai era ! Parcă niciodată nu-i fusese atîta dor de ai lui ! Aici, lîngă părinți, lîngă soră-sa Dana, se simțea cu adevărat fericit ; îl liniștau dragostea și siguranța pe care i le dădea familia. Și totuși, Alexandru simțise că pe ai lui, mai ales pe taică-său, îi apăsa ceva. Parcă toți erau mai gravi și mai tăcuți...

A doua zi, Alexandru și Dana ieșiră în oraș. Tînărul se bucura de tovărășia ei căci sora lui avea un fel de a vedea lucrurile logic și clar.

Orașul părea mai pustiu ca altădată, iar oamenii îngînduraţi și mai tăcuți. Vitrinele aproape goale. Ce mult se putuse „socializa" orașul în nici jumătate de an !

Dana, urmărindu-i privirile, îl întrebă :

— Îți place cum arată acum orașul nostru ? Să nu te miri că la următoarea ta vizită, o să ai toate șansele să vezi că situația o să se înrăutățească și mai mult.

— De fapt — zise Alexandru — lămurește-mă, ce se întîmplă aici ? Și mai ales de ce tata și mama nu sînt în apele lor ? E ceva care îmi scapă !...

— Alexandru, lucrurile merg prost ; din ce în ce mai prost. Nu vorbesc că e lipsă de mîncare, că ne intoxică pur și simplu cu filme de propagandă, că la școală copiii sînt îndopați cu ideologia marxistă ! Nu astea sînt cele mai rele !. Dar ne apasă pe toți o atmosferă grea, de neliniște, de teamă. Teama de viitor... Simțim cu toții cum se strînge tot mai mult șurubul și că vor veni vremuri și mai grele. Pe mulți i-au ridicat ; în Chișinău cred că sînt cîteva mii ! Vin noaptea și, fără să spună de ce, ridică pe cineva ; pentru ca apoi să nu se mai știe nimic despre el... Și nimeni nu are dreptul să întrebe cu ce este vinovat și ce-i cu el. Nesiguranța asta este de nesuportat. Asta-i motivul pentru care ai noștri sînt îngrijorați. Li-e

teamă de ce va fi cu noi toți... Mai ales tatei îi este frică. Nu spune, dar simt. Asta-i, Alexandru.

— Nici la Odessa nu e bine ; mizeria e mare ! Este o altă lume, pe care n-o poți înțelege și pe care n-o poți, în sinea ta, accepta... Și totuși, ești obligat s-o accepți fără să murmuri. E al dracului de parșiv !...

— Apropo, Alexandru, continuă Dana, să știi că tata a ars niște cărți din biblioteca noastră. Din motive de prevedere... Cărți de filosofie greacă veche care-i plăceau atît de mult, sau despre curentele filosofice din secolul trecut, dar și de istorie și chiar de literatură.

— Mare păcat ! Trăim, Dana, vremuri într-adevăr grele ! Dar discuțiile, pe teme literare, istorice, dintre tata și mama, la care uneori participam și noi, mai au loc ?

— Din fericire da ! — Astea fac parte din hrana lor sufletească. Numai că au loc nu în hol, care are ușă comună cu camera ocupată de familia Dubinin, ci în dormitor.

Și acum, hai să mergem acasă, că ai noștri ne așteaptă !

*

Alexandru nu prea ieșea în oraș ; simțea nevoia să stea cu ai lui. Și apoi evita discuțiile cu foștii lui colegi, fiindcă începuse să nu aibă încredere. Într-un fel își dădea seama că exagerează, dar experiența căpătată la Odessa îi sădise prea multă teamă ca să se poată debarasa ușor de ea. De altfel, observase și la părinții lui aceeași teamă și îngrijorare.

Citea... Și îi plăceau îndeosebi serile, cînd, uneori, se întîlneau în dormitorul părinților unde discutau tot felul de teme.

Într-o zi, după cină, Teodor le spuse că la școală se vorbise despre ateism.

— Și ce-ai spus tu — îl întrebă Ana — că ești ateu ?

— N-am vorbit nimic ; nu înțeleg să fac caz de convingerile mele, bune sau rele, cum sînt.

Ana, fără să fie religioasă în sens îngust, credea într-o forță superioară care dirijează lumea. De care depinde soarta lumii ; și chiar a fiecărui individ. În spiritul acestei credințe a ei, al existenței unei forțe superioare, numite Dumnezeu, își crescuse și copiii.

— Omul, după mine, continuă Teodor, nu s-a născut religios. Religia a apărut din sentimentul neputin-

ţei şi al inferiorităţii omului faţă de forţele naturii. Asociate cu frica, cu toate că nu frica este cauza principală.

— Şi eu cred că frica n-a fost cauza primordială a apariţiei religiei. După mine, zise Ana, Dumnezeu e conştiinţa de sine a unei comunităţi. Conştiinţa ta de sine, raţiunea ta, spiritul comunităţii tale, ţine de Dumnezeu. În mijlocul acestui univers de neînţeles şi de necuprins, omul rămîne într-adevăr singur, încît în aceste clipe credinţa în Dumnezeu are sens ; şi se justifică..

— Ana, aş mai vrea să adaug ceva... Eu respect credința ta și te invidiez pentru asta. Să nu crezi că ateismul meu duce la o desconsiderare a religiilor. Ele au avut meritul lor ; şi încă un merit mare. Eu nu sînt de acord cu Papini care spunea că religiile, concepţiile filosofice sînt întemeiate pe cîştig. Cred, după cum am citit undeva, că religiile emană din egoismul omenesc ; în sensul că, gîndindu-se în primul rînd la el, din neînţelegerea a ceea ce se întîmplă în jurul său și din frică, omul a recurs la zei. Și am convingerea că atunci cînd va muri frica vor muri şi zeii ; nu numai cei din cer, dar şi cei de pe pămînt...

După o scurtă tăcere, Teodor reveni, adresîndu-se lui Alexandru şi Danei :

— Vreau să mă refer acum însă la altceva. La faptul că sînt de acord că mama v-a crescut credincioși. Să credeți în existența unui Dumnezeu care este deasupra religiilor. Și, sincer vorbind, regret că nu pot crede și eu. Vreau să spun, dragii mei copii, că mai presus de toate mă bucur că în familia noastră este înțelegere, liniște și fiecare din noi îşi găseşte un refugiu sufletesc.

Apoi el tăcu. Dana și Alexandru se uitară unul la altul, surprinşi. Era pentru prima oară cînd îl auzeau pe tatăl lor vorbind despre atmosfera din familie...

*

Vacanţa lui Alexandru era pe sfîrşite. Îi mai rămăseseră două zile. Se simțise minunat între ai lui şi-i venea greu să plece.

Ana și Dana ieşiseră în oraş după cumpărături. Teodor, rămînînd singur cu Alexandru, îl luă pe după umeri, spunîndu-i :

— Să mergem, dragul meu, în dormitor. Vreau să-ți vorbesc.

Avea o figură tristă şi gravă, care-l nelinişti pe Alexandru. După ce se aşezară pe pat, tatăl continuă :

— Îmi pare bine că-ţi continui studiile ! Întotdeauna am visat ca băiatul meu să devină inginer. Dar nu pentru asta te-am chemat, ci ca să-ţi vorbesc despre o problemă importantă şi care să rămînă numai între noi doi. Mă adresez ţie ca unui bărbat. Nu pot şti cu certitudine ce va fi cu noi. Pot să apară schimbări neprevăzute... Nu este exclus ca soarta să ne despartă pentru un timp. N-am vorbit asta cu mama sau cu sora ta ca să nu le îngrijorez.

— O, nu tată, nu este posibil ! Dacă-i aşa, mai bine să rămîn aici ! exclamă Alexandru.

— Nu, Alexandru, m-am gîndit mult la toate astea. Lucrurile trebuie luate aşa cum sînt... Dacă viaţa ne va despărţi, fii tare ! Nu renunţa la viaţă, la obligaţia de a-ţi face o carieră ! Aceasta este o rugăminte de-a mea asupra căreia insist. Şi acum o chestiune... Teodor tăcu cîteva clipe şi Alexandru observă cum caută să se stăpînească să nu-şi arate emoţia. Apoi continuă cu voce mai înceată. Dacă cumva ne vom despărţi şi veţi rămîne fără noi, să ai grijă de Dana. Şi nu uita că mama şi cu mine vă iubim nespus de mult. Alexandru era copleşit... Nu putea să creadă spusele lui tată-său. Se simţea totodată cuprins de o teamă teribilă nu numai pentru ai lui, dar şi pentru el ; pentru că i se părea că totul este mult prea groaznic şi mult prea greu ca să poată face faţă. Pur şi simplu, în sinea lui nu accepta ideea că toate acestea ar putea avea loc. Dar îl ştia pe tatăl său prea cinstit ca să arunce vorbele în vînt.

Şi totuşi nu se putu stăpîni, izbucnind :

— Tată, dar toate acestea n-au sens ! Totul este prea sumbru, îngrozitor !

— E posibil — răspunse Teodor cu voce obosită — ca eu să exagerez. Dar este de datoria mea să-ţi vorbesc. Nu-mi vine uşor, dar era necesar...

Luîndu-l cu căldură pe Alexandru pe după umăr mai zise :

— Curaj, băiete ! Să sperăm că totuşi nu va fi chiar aşa... Şi un zîmbet cald îi însenină faţa.

— Da, tată. Nu-mi vine să cred că se va întîmpla ceva ! Este pur şi simplu imposibil. Însă îţi mulţumesc că mi-ai spus toate astea. Şi Alexandru simţi cum îl inundă o dragoste şi o milă imensă pentru toţi ai lui, dar, totodată, undeva în fundul sufletului lui, şi teamă.

Veni şi ziua plecării. Înainte de a ieşi din casă, Ana le spuse :

— Să ne așezăm cu toții cîteva clipe. Așa-i datina...
Se așezară în hol, în tăcere, cîteva clipe, după care Ana se ridică.

— Acum e timpul să mergem.

După voce se vedea că este tare emoționată.

La gară, mama îl strînse cu căldură pe Alexandru : „Dumnezeu să te aibă în pază, băiatul meu drag !“ Dana, sărutîndu-l, îl mîngîie cu dragoste pe obraz, cu un gest ușor și tandru. Alexandru simți că tatăl, strîngîndu-l în brațe, avea ochii învolburați în lacrimi ; el, care nu plîngea niciodată...

Tînărului îi venea să lase baltă facultatea și să rămînă acasă. Spusele tatălui său îl obsedau mereu ; cu toate că nu putea accepta gîndul că s-ar putea întîmpla ceva rău cu ei...

*

Alexandru nu avea cum să știe atunci că era ultima oară cînd îi mai vedea pe părinții și pe sora lui.

*

Cei patru prieteni basarabeni călătoreau spre Odessa în tăcere. Fiecare era cufundat în gîndurile sale ; posaci, cu excepția lui Valeriu care, îmbrăcat cu grijă, avea pe fața-i frumoasă un zîmbet de ușoară ironie. Probabil că se gîndea la multele cuceriri pe care le avusese în timpul vacanței, care îi alimentau orgoliul de copil răsfățat. Maxim, încruntat, scria formule într-un caiet.

Pînă la Odessa nu vorbiră, rămînînd fiecare cu gîndurile sale.

CAPITOLUL 8

Intrînd în camera lui Spiridonov, Cosmovici fu izbit de figura lui îngîndurată.

— Nu prea ești în apele tale — îi spuse el, întinzîndu-i mîna.

— Lionea, cred că-i mai bine să nu mai vii pe la mine, răspunse Spiridonov.

— De ce ? Cu ce-am greșit ?, izbucni Cosmovici.

— Dragul meu, tu n-ai greșit cu nimic ! Și prietenia noastră mi-a adus bucurii. Dar acum cîteva zile a fost la mine, la catedră, un cetățean în civil care s-a legitimat că lucrează la NKVD. S-a interesat de cursul de fizică pe care-l țin la institut. M-a întrebat dacă consult literatura străină și mai ales care este părerea mea despre principiul incertitudinii. Se vedea că era oarecum la curent cu unele probleme de fizică.

— Și tu ce i-ai răspuns ?

— Am căutat să-mi aleg cuvintele. I-am spus că documentarea mea se bazează în primul rînd pe literatura sovietică, pe contribuția oamenilor de știință din țara noastră. „Dar dumneavoastră ce opinie aveți despre acest principiu ?" a insistat el în continuare. Am tăcut cîteva clipe și apoi am adăugat : „este o concepție idealistă". Și acuma îmi e rușine de această frază, prin care într-un fel îmi exprimam dezacordul față de acest principiu. Dar rațiunea îmi spunea că n-am altă soluție.

— Bine ai făcut că i-ai spus așa ! Și nu trebuie să-ți faci procese de conștiință ! Regimul sovietic, ca și vechea putere bizantină, domină prin secret și minciună. Minciuna și secretul sînt mijloace absolute, la care tiranii nu pot renunța. Cît despre sentimentul demnității, la noi nu prea are rost; căci vrînd să fii demn, riști mult prea mult. Și apoi, spre demnitate aspirăm din orgoliu, care nu trebuie să depășească anumite limite. Îți repet, ai procedat înțelept. Pentru noi, intelectualii — prea precauți și prea raționali — nu poate fi valabilă afirmația

lui Dostoievski că „eroismul este mai presus de orice fericire"...

— Nu cred că NKVD-istul m-a crezut ! Ei, de regulă, n-au încredere în oameni. Așa că dacă mi se întîmplă ceva, n-aș vrea să fii și tu cît de cît implicat. Știi bine că nu este bine să ai relații cu unul care intră în atenția securității.

— Doar nu mă dai acuma afară din casă, ripostă Cosmovici. Cu toate că logic accepta că Spiridonov are dreptate. Dar azi, așa brusc, nu putea pleca. Erau prieteni de prea mulți ani...

— Nu cred, dragă Igor — continuă el — că vei avea neplăceri. Ești om de știință, util societății. Și apoi tu ești în faza akme — vîrsta deplinei conștiințe de sine, a lumii în care trăiești, care se impune și celor din institut.

— Lionea, nu mă convingi cu conceptele tale filosofice în care nici tu nu prea crezi... Știi bine că acolo unde domnește total arbitrariul nu poate fi dreptate ; după cum nu poate exista o morală care să domine. N-am vorbit oare noi odată că orice natură care instaurează dreptul de a porunci și datoria de a asculta se bazează pe violență și pe frica de violență ?

— Da, ai dreptate.

— Pe lîngă că mediocritatea acuză tot ce este superior și tot ce este sub ea. Pentru că tot ce este superior o umilește iar tot ce este inferior este disprețuit de ea. Iar la noi puterea este, în cea mai mare parte, în mîna acelor mediocri și nu te poți aștepta la toleranță din partea lor.

— Într-adevăr, Igor, fără toleranță, fără înțelegere, tot ce este spirit, gîndire, creație se închistează și nu se poate dezvolta cu adevărat.

— Mai este ceva, Lionea. La noi s-a cultivat neîncrederea între oameni. Oamenii se tem unii de alții ! Și mie mi-e teamă. Dar n-are rost să mă tîngui... Soarta omului, ca apa mării : cînd liniștită, cînd bîntuită de furtuni. Însă ca să fiu împăcat cu mine însumi, te rog să nu mai vii. Știi și tu că este mai bine așa...

— În privința asta, vom mai vedea — spuse Cosmovici — și se ridică să-l sărute înainte de a pleca. Simțea nevoia să facă acest gest deoarece și lui îi era teamă pentru prietenul său. Și-i respectă dorința de a nu mai veni. De altfel, în Uniunea Sovietică era o lege nescrisă ca fa-

milia de la care fusese ridicat cineva să se izoleze ; cunoştinţele şi chiar rudele o evitau. Viaţa îi învăţase să se poarte aşa.

Trecuseră cam patru ore de cînd începuseră cursurile. Cu gîndul să cumpere cîteva cărţi de specialitate, Alexandru dădu o raită prin oraş. Întorcîndu-se în cămin îl găsi în cameră numai pe Andrei care plîngea amarnic. Impresionat, îl întrebă :

— Ce-i cu tine ? De ce plîngi ?

Printre sughiţuri, Andrei răspunsese : l-au ridicat pe tata ! Doamne, ce nenorocire ! Şi continuă să plîngă...

Alexandru îl mîngîie pe cap :

— Linişteşte-te, Andrei, te rog, linişteşte-te ! Nu e bine ca cineva de pe-aici să te vadă plîngînd. Îmbracă-te şi hai să ieşim puţin. Te rog frumos...

Lui Alexandru îi fu milă de Andrei dar, totodată, îl apucă o frică teribilă pentru tatăl său ; tot ce-i spusese el înainte să plece de acasă îi reveni în minte. Dar, cu gîndul că dacă l-ar fi ridicat, ai lui l-ar fi anunţat, se linişti. În orice caz, nu trebuia să-i arate lui Andrei propria lui nelinişte.

Ieşiră împreună în oraş şi se îndreptară spre malul mării. Începuse să se însereze. Era o zi liniştită, plăcută. Ajungînd în dreptul enormelor scări care coborau spre mal, se opriră. Fiind singuri, Alexandru vorbi :

— Dragul meu, ştiu că este neînchipuit de greu, dar este necesar să treci peste aceste momente. Spre binele tău şi al mamei tale. Dacă îţi arăţi nemulţumirea s-ar putea, după cum bine ştii, să ai şi tu de suferit ! Şi atunci ce se va întîmpla cu mama ta ?

Andrei ştiu să se stăpînească. Însă el, care fusese mereu vesel, bine dispus, devenise trist şi singuratic.

În Basarabia şi în Bucovina de Nord se făcură noi arestări ; mai numeroase ca cele dinainte. Plana, tot mai greu, teama colectivă mai greu de suportat decît cea individuală, deoarece orice speranţă se pierduse.

CAPITOLUL 9

Era la începutul lunii mai. Natura era în deplina ei splendoare ; orașul părea mai vesel, mai frumos. Luna mai este, în Basarabia, luna cea mai frumoasă. Iar oamenii, în tristețea lor, se bucurau de această reînviere a naturii, care le mai încălzea sufletul.

De cîtva timp Ana observase că Teodor se închisese tot mai mult în el ; că se însingurase. Era din ce în ce mai îngrijorat că avea să vină și rîndul lui să fie ridicat. Își dădea seama că, fiind profesor de istorie, era vizat mai mult ca alți profesori. Ceea ce îl neliniștea mai tare era situația familiei. Ar fi dorit să rămînă, pentru orice eventualitate, singur acasă. Știa că sub nici un motiv nu va putea s-o determine pe Ana să plece ; și apoi ea își avea serviciul ei. Se gîndea însă la Dana care avea o sensibilitate deosebită și ar fi fost prea șocată dacă ar fi asistat la ridicarea lui ; și asta putea să lase urme adînci. Trebuia, sub un motiv oarecare, s-o trimită de acasă. Examenele putea să le dea și toamna. Îi era greu să ia această hotărîre fiindcă s-ar fi putut să n-o mai vadă niciodată ; dar nu avea altă soluție. Acum înțelese cu adevărat sensul afirmației *a trăi înseamnă a voi, a voi înseamnă a suferi*. Și totuși era surprins că analizează toate lucrurile astea cu luciditate. Oare, în situații deosebite, acționează în om resurse speciale care îl determină să judece mai rațional și mai clar decît în mod obișnuit ? Problema era cum s-o convingă pe Ana, mai ales că pe ea nu putea s-o ducă cu argumente oarecare...

Teodor găsi, totuși, un motiv : atitudinea Danei față de Ira Grigorievna, care locuia în apartamentul lor. Curată sufletește, delicată, fata nu suporta obrăznicia, bădărănia, minciuna. Și nu putea să se stăpînească uneori să-și arate deschis nemulțumirea ei față de atitudinea cînd prefăcută și mieroasă, cînd obraznică și dură a Irei Grigorievna. Ori era bine să nu te pui rău cu ea.

Cînd tatăl motivă așa propunerea lui ca Dana să plece, pentru o perioadă, la bunica ei, la Ceadîr-Lunga, Ana îi răspunse :

— Uitîndu-mă la tine, am impresia, Teodor, că îmi ascunzi ceva... În ultimul timp ești tot mai tăcut. Dar indiferent de motivul real pentru care insiști, cred că este bine ca fata noastră să plece la mama pentru o perioadă. Simt și eu că-i mai bine... O să se odihnească și o să facă și o cură bună de fructe...

La 1 iunie, într-o duminică, Dana plecă la Ceadîr-Lunga. Iar pe 12 iunie sosiră la Chișinău verii ei, Vasilica și Victor, care aduseseră cu ei o căldare cu cireșe. Victor și Vasilica veniseră la Chișinău la îndemnul Danei, ca să facă niște cumpărături, fiindcă la Ceadîr-Lunga, nu se mai găsea aproape nimic ; pînă și pîinea se cumpăra cu greutate.

CAPITOLUL 10

Noaptea de 13 spre 14 iunie 1941 ; joi spre vineri. Noaptea în care a început deportarea masivă a basarabenilor și bucovinenilor. Cînd circa 200. 000 de oameni, smulși cu forța de aici, au fost duși în Siberia. Unde mulți au pierit.*

După ce stătură de vorbă cu nepoții întrebînd din nou despre fiica lor, Teodor și Ana se retraseră în dormitor. Era ora 10 și jumătate, ca de obicei, înainte de a stinge lumina, citiră cam o jumătate de oră.

La ora 2 noaptea îi treziră tropăieli greoaie și trîntituri de uși. Dintr-odată, ușa dormitorului fu deschisă brutal și cineva aprinse lumina. Atunci o văzură în dreptul ușii pe Ira Grigorievna, iar în cameră intrară patru NKVD-iști, cu arme la umăr. Se postară la cele patru colțuri ale patului, ca după un ritual dinainte învățat, și unul din ei, care părea șeful lor, răcni : „Sculați-vă și pregătiți-vă de drum, dar repede !“

Ana — atît de calmă de felul ei — se pierdu cu firea și începu să întrebe disperată „unde ? de ce ? ce v-am făcut ?“ Și începu să plîngă în hohote.

„Veți fi duși unde trebuie ! Și grăbiți-vă !“

Teodor, care pînă atunci nu scosese o vorbă și începuse să se îmbrace, se adresă Anei, cu voce blîndă :

„Draga mea, să facem ce ni se spune.“

Femeia însă, neputîndu-se stăpîni, izbucni : „Dar copiii ? Ce vor face copiii ? Oh, Doamne, ce nenorocire !!! Să iau fotografiile copiilor ; vreau să le iau !“

„— Mai bine luați niște haine calde !“ interveni unul dintre NKVD-iști.

---

* După alte date, în noaptea respectivă, au fost deportate 100.000 de persoane.

Ana, căutînd fotografiile copiilor, în graba ei trase mai tare un sertar, care se răsturnă și tot ce era înăuntru se împrăștie pe jos... acolo erau și cele trei decorații pe care Teodor le primise din partea statului român. Văzîndu-le, pe bărbat îl năpădi un sentiment de zădărnicie în fața acestor tinichele, după care unii aleargă cu atîta înfocare ; înțelese că în fața marilor necazuri ale omului ele nu înseamnă nimic.

Vasilica și Victor, care dormeau în vestibul, treziți de zgomote, se iviră în hol. Văzîndu-i, șeful grupului de NKVD-iști exclamă : Știam că aveți și doi copii ! Chiar voiam să vă întreb unde sînt ! Trebuie să-i luăm și pe ei !“

— Dar nu sînt copiii noștri ! izbucni Ana.

— Tovarășa, pe mine nu mă duci cu vorbe de-astea ! Trebuie să plece și ei !“

Ira Grigorievna, care pînă atunci nu se mișcase de la ușa dormitorului, uitîndu-se calm la tot ce se întîmplă, ca și cum ar fi fost ceva obișnuit, fără importanță, interveni : „Nu sînt copiii lor !“

— „Atunci e altceva !“ zise NKVD-istul.

În grabă Ana și Teodor îngrămădiră haine în două valize. Luară paltoanele, căci știau unde-i duc. Apoi, încadrați de NKVD-iști — doi în față, doi în spate — ieșiră din casă, prin ușa din spate, care dădea în curte ; tot pe aici îi adusese Ira Grigorievna pe NKVD-iști. Înainte de a călca pragul casei, Ana se întoarse, oprindu-se o clipă să mai arunce o privire asupra locuinței unde-și petrecuse ani buni de viață, dar șeful NKVD-iștilor o împinse violent, strigînd : „Hai, mișcați-vă, n-o să stăm aici toată noaptea !“ Totul se petrecuse atît de repede, că nu le dăduse timp să se dezmeticească...

Pe stradă era un camion, umplut pe jumătate cu alți oameni, ridicați în noaptea aceea ; înăuntru erau doi NKVD-iști cu arma în mînă.

Îi duseră pe toți la gară, după ce pe drum mai ridicară și alte familii.

La gară era o mare imensă de oameni. Pe toți, în grabă, NKVD-iștii îi înghesuiau de-a valma în vagoane de marfă ; cîte 60—70 de persoane într-un vagon. Pe vagoane scria, cu litere mari „EMIGRANȚI DE BUNĂ VOIE.“

Ana și Teodor, ținîndu-se strîns unul de altul și căutînd să nu scape valizele și paltoanele, se pomeniră și ei îmbrînciți într-un vagon. Se aciuiră pe lîngă un perete,

dar trebuiră să se înghesuie și mai mult, căci în vagon continuau să fie împinși alții. Pînă cînd, cu un zgomot surd, se închise ușa vagonului.

Cei mai mulți plîngeau în surdină ; doar cîteva femei se jeluiau cu voce tare. Ana și Teodor, parcă mai legați unul de altul ca niciodată, tăceau. Se țineau de mînă și prin gestul acesta parcă se ajutau unul pe altul. Se gîndeau la copiii lor, dar nici unul nici altul nu vorbeau despre asta ca să nu adîncească și mai mult durerea ce-i apăsa. În sinea lor se bucurau că nu sînt cu ei și copii, fiindcă bănuiau ce avea să-i aștepte în Siberia ; cel puțin ei, scumpii lor copii, să trăiască mai bine. Dar nu se puteau concentra prea mult asupra unui gînd, deoarece totul apăruse prea brusc și pe neașteptate ca să nu se simtă dezorientați și pierduți...

*

Cu o săptămînă înainte, Ida Moscovici își trimisese fata la părinții ei, în orașul Bălți ; nu prea voise ea, dar la insistențele bătrînilor cedase. Se gîndise să profite de lipsa Rimei ca să-i facă o rochiță frumoasă. Materialul foarte bun, bleu deschis ca și ochii fetiței, îl cumpărase de la o clientă care înainte fusese „cineva“ iar acum trăia vînzînd ce mai avea prin casă. Era 12 iunie cînd croitoreasa îi aduse rochia. Ida nu mai putea de nerăbdare ! De cîteva ori pe zi se ducea să se uite la rochie, imaginîndu-și cum îi va sta fiică-si. Peste patru zile, duminică, avea să se întoarcă și ea. Iar mamă-sa se gîndea că o să-i facă de mîncare tot ce știa că-i place mai mult...

Joi, pe 13 iunie, Ida se culcase cu gîndul la fiica ei, ca în fiecare noapte. La ora 2 și 30 de minute o treziră lovituri puternice în ușă. Cînd deschise, văzu patru militari dintre care doi erau NKVD-iști. Buimăcită de somn, la început nu-și dădu seama cine sînt și de ce au venit, dar dintr-o dată o apucă groaza.

— Ce vreți ? îi întrebă ea cu o voce răgușită.

—Dă-ne voie să intrăm ! răcni unul dintre ei și, împingînd tare ușa, intrară cu toții în casă.

Unul din ei, gradat, se răsti :

— Cetățeană Moscovici, să-ți faci bagajul și să vii cu noi ! Dar repede !

— Unde să plec !? De ce să plec ? întrebă disperată femeia.

— Asta nu e treaba noastră ! răspunse iritat gradatul. Noi avem un ordin și trebuie să-l executăm.?

— Nu, nu, nu pot să plec, izbucni ea. Nu pot să plec! Duminică trebuie să vină fetița mea! Cum să plec? înțelegeți că nu se poate!!!

— Ba ai să pleci acum, că așa-i ordinul! Și dacă fata nu-i aici, n-avem cum s-o luăm!

Ida începu să tremure toată. Se uita la ei cu o privire pierdută. Pur și simplu, nu putea să creadă că este adevărat, nu puteau s-o despartă de Rima ei! Căzu în genunchi în fața gradatului și cu mîinile împreunate îl rugă: „Lasă-mă, lasă-mă te rog doar trei zile! S-o văd pe Rima, pe comoara mea. Atît vă cer. Și apoi puteți să faceți ce vreți cu mine. Tot ce vreți. Vă rog, vă rog din suflet". Și începu să plîngă în hohote. Unul din militari întoarse capul. Gradatul se enervă și începu să țipe:

— Ce vrei, tovarășa, să mă ia pe mine în locul tău? Hai, gata, îmbracă-te și fă-ți bagajul! Că de nu te luăm așa cum ești și atunci o să-ți fie mai rău!

Ida se ridică amețită și, dintr-o dată, ca și cum i-ar fi venit cine știe ce idee, fugi în camera fetiței și luă rochia cea nouă și apoi de pe noptiera din camera ei scoase din ramă fotografia Rimei. Cu rochia într-o mînă și cu fotografia în cealaltă, hohoti din nou.

Gradatul, urmat de ceilalți ostași, intră în dormitor și-i spuse cu voce dură:

— Ți-am spus că n-am timp de pierdut!

Ida luă valiza de deasupra șifonierului și începu să îndese mașinal în ea ce-i venea la mînă, fără să se gîndească.

— Ia-ți și paltonul, că poate o să-ți fie de folos, mai spuse gradatul cu voce mai blîndă, cu toate că li se atrăsese atenția să nu discute cu acești „dușmani ai poporului care își merită soarta".

Ida mai deschise o dată valiza, să se convingă încă o dată că acolo sînt puse rochia și fotografia Nomei și se îndreptă spre ușă. Cînd să treacă pragul, țipă: „Nu plec! Omorîți-mă, dar n-o las pe Rima, iubirea mea!" Trebuiră s-o ia cu forța și s-o scoată afară.

Vecinii auziră țipetele ei și înțeleseră ce s-a întîmplat. Dar nimeni nu avu curajul să aprindă lumina sau să iasă la geam. Toți așteptau tremurînd să treacă timpul, cu gîndul că ei vor scăpa.

*

O ridicară și pe Eugenia Grosu. Cînd NKVD-iștii se năpustiră în cameră, ea rămase prostită, uitîndu-se dis-

perată la ei. Cînd șeful grupului de NKVD-iști ii spuse să-și facă repede bagajele, ea îi răspunse cu un zimbet blînd :

— S-o chem pe Matrona, că eu nu știu ce să fac.

Tocmai atunci năvăli în cameră Matrona Bitir care îi rugă s-o ia și pe ea, căci „domnișoara se pierde acolo fără mine“. Cum nu era pe listă, pe ea nu puteau s-o ia. Înjurîndu-i și blagoslovindu-i ca diavoli și ca anticriști, Matrona pregăti în grabă o valiză cu tot ce crezu de cuviință. La plecarea stăpînei o cuprinse în brațe și nu vru să-i dea drumul, dar cele două fură despărțite cu brutalitate de NKVD-iști care n-aveau timp pentru sentimentalisme, mai ales că în noaptea aceea mai aveau destul de lucru.

Tot atunci fu ridicată familia de evrei Schneider. Amîndoi tineri — el să fi avut 35—40 de ani, ea sub 30 de ani — se bucurau de oarecare trecere în Chișinău, prin situația lor materială bună — el era proprietarul a două farmacii — cît și prin felul lor de a fi : delicați, cu mult tact, atenți cu toată lumea. Mai ales ea, Rima Schneider, înaltă, foarte frumoasă și avînd o distincție în atitudine, era iubită și stimată. Îi ridicară împreună cu fiul lor, Albert, de 4 ani.

*

Colev în noaptea aceea nu dormea din cauza soției care nu se simțea bine. La ora două, cînd veniră să-i ridice, tocmai pregătea o sticlă cu apă fierbinte să-i aline durerile. Dîndu-și seama că vor s-o ia și pe ea, îi rugă cu lacrimi în ochi s-o lase, că-i bolnavă, însă NKVD-iștii nu ascultară, nici nu aveau voie să facă așa ceva. Așa încît Colev o duse afară, unde îi aștepta o căruță, mai mult în brațe.

*

Îl ridicară și pe părintele Ștefan, împreună cu fata lui, Lili.

*

Unii fură mai norocoși, ca Gobjilă. Ion Gobjilă era în concediu și plecase împreună cu soția și copiii la părinții ei, în comuna Taraclia. Plecaseră de marți, 11 iunie,

şi asta i-a salvat, căci negăsindu-i acasă în noaptea aceea, i-au lăsat în pace. Dar asemenea noroace erau rare...

*

Ridicarea basarabenilor şi bucovinenilor a fost pregătită în cele mai mici detalii, din timp şi în mare secret. Listele celor ce trebuiau să fie ridicaţi au fost alcătuite fie pe baza autobiografiilor sau interogatoriilor luate cetăţenilor, fie pe baza denunţurilor date, de obicei, de informatori. *

De asemenea erau pregătite liste cu trenurile şi destinaţia celor deportaţi, cu însoţitorii etc. Căci regimul sovietic, ca orice regim totalitar, agrea să fie totul bine organizat şi să se ţină o evidenţă precisă, chiar dacă mulţi din cei deportaţi erau trimişi la lagăre de exterminare ; regimul sovietic avea, într-adevăr, un cult pentru tabele, liste, situaţii.

Totuşi, unele reglementări difereau, de la regiune la regiune. Astfel, în judeţele din sudul Basarabiei, care erau anexate la R.S.S. Ucraina, unde prim secretar era atunci N. Hruşciov, deportarea s-a făcut în condiţii mai bune, de cele mai multe ori familiile n-au fost despărţite. Pentru restul Basarabiei, ca şi în Bucovina, condiţiile de deportare au fost deosebit de dure. În primul rînd, toţi bărbaţii apţi de muncă au fost separaţi de familiile lor şi duşi în lagăre de muncă forţată, unde puţini au supravieţuit ; femeile, copiii, bătrînii au fost duşi în diferite zone ale Siberiei unde condiţiile de viaţă — foarte grele — erau totuşi ceva mai bune ca ale bărbaţilor.

Despărţirea familiilor s-a făcut în mod diferit, în funcţie de localităţi. În Chişinău, Tighina şi alte localităţi, unde gările nu erau departe de inima oraşului, familiile au fost despărţite la gara oraşului Tiraspol, aflat pe teritoriul URSS imediat dincolo de Nistru. Pentru oraşele Comrat, Ceadîr-Lunga (şi multe cătune din zonele respective) despărţirea familiilor s-a făcut la gările Comrat şi Basarabeasca, aceste gări fiind aşezate în cîmp, la cîţiva kilometri de centrele urbane.

---

* *Astfel, la Comrat, pe mulţi i-a denunţat Rimanov. Cînd, în 1941, trupele româneşti au intrat în Basarabia, rudele celor deportaţi, pur şi simplu, l-au linşat. Poliţia, ştiind motivul acestui linşaj, a închis ochii. Însă cei mai mulţi informatori, s-au retras o dată cu trupele sovietice.*

Toate vagoanele aveau paie pe jos. Vagoanele pentru bărbați aveau tăiată la mijloc o gaură de circa 25 × 25 cm² pentru necesități. Vagoanele pentru femei, copii și bătrîni, numai în parte o aveau ; probabil nu mai avuseseră timp pentru toate.

*

Ana și Teodor, grăbiți la plecare, nu-și închipuiseră că vor fi despărțiți. Așa că la Tiraspol, unde fuseseră repartizați în trenuri diferite, se alese fiecare cu cîte o valiză care avea și lucruri ale celuilalt. Lovitura cea mare era însă despărțirea. Oare nu era destulă nenorocirea că rămîneau fără copii ? Mai era nevoie de încă una ? Și aceeași soartă o avuseseră, încă de la plecare, cei mai mulți deportați atunci.

*

Victor și Vasilica, buimăciți de cele întîmplate, mai stătuseră o zi în casa unchilor ; sperau că ridicarea lor fusese o greșeală și că Teodor și Ana aveau să revină. Sîmbătă dimineața plecaseră spre Ceadîr-Lunga. Seara ajunseseră la gara Basarabeasca, de unde trebuiau să ia căruța ; aici văzură garnitura de tren cu deportații, trasă pe o linie de rezervă. Ușile vagoanelor erau închise, dar prin micile ferestruici ale vagoanelor se auzeau plînsete și strigăte disperate „apă, apă". Cei închiși stăteau de aproape două zile, înghesuiți mai rău ca animalele. Supraveghetorilor nu le păsa de soarta lor, iar oamenii care se vînzoleau prin gară, cuprinși de teamă, se făceau că nu văd și nu aud nimic.

Tînguirea jalnică și strigătele celor închiși în vagoane urmăriră mult timp gîndurile celor doi tineri.

În drum spre Ceadîr-Lunga se frămîntau cum să-i spună Danei că părinții ei fuseseră arestați. Se gîndiră ca la început să nu-i spună nimic. Ajungînd acasă o găsiră pe fată destul de bolnavă ; se bănuia că are tifos exantematic care deja începuse să bîntuie în multe părți ale Basarabiei.

*

Au fost ridicați o bună parte din intelectuali, cei ce avuseseră înainte o situație materială mai bună și în special țăranii mai înstăriți ; marea majoritate erau moldoveni. Prin această măsură statul sovietic voia să-i elimine

de aici pe toți aceia care ar fi putut, eventual, crea probleme în aceste regiuni ocupate.

Și astfel, din noaptea de 13 spre 14 iunie 1941 a început calvarul unei bune părți din populația Basarabiei și a Bucovinei de Nord; bărbați plini de viață, bătrîni din care unii bolnavi, femei, copii. Oameni care nu voiau decît să trăiască în liniște și să-și crească copiii. Și din cei ce-au fost luați, mulți, foarte mulți, au pierit. Datorită unui simplu Ukaz al lui Stalin...

CAPITOLUL 11

Alexandru află de soarta părinților lui la o săptămînă după ce fuseseră ridicați, prin Dubinin, care venise la Odessa și se dusese la cămin, unde locuia Alexandru, ca să-i spună ce se întîmplase. O făcuse discret, fără să-i spună nevestei, căci o știa rea. Dubinin avea în el un simț al corectitudinii, o anumită curățenie sufletească ; dar aceste însușiri le păstra numai pentru el și nu le exteriorizа ; căci așa i se părea mai înțelept.

Auzind vestea, Alexandru, fără voie, lăsă să-i scape : „Nu, nu se poate ! N-au făcut nimic !“ și văzînd că Dubinin tace, înțelese toată grozăvia situației. Simțea că i se strînge un nod în gît și că-i vine să plîngă. Se stăpîni însă și, după ce-i mulțumi oaspetului, se duse precipitat la malul mării ; voia să fie singur. Aici se retrase într-un loc izolat și-și dădu drumul plîngînd în hohote, repetînd din cînd în cînd „Doamne, Dumnezeule, de ce această nenorocire pe noi ?!“ Și apoi, reculegîndu-se își spuse : „Nu există nici un Dumnezeu ! Căci dacă ar exista și ar fi atotputernic și atotbun, n-ar fi pe lume atîta nedreptate și suferință !“. Din clipa aceea Alexandru încetă să mai creadă. Și simțea, totodată, o ură nestăpînită împotriva acestui sistem plin de minciună și teroare. In care zeci de milioane de oameni, trăind în mizerie, sînt stăpîniți de o permanentă teamă ; iar mulți dintre ei sînt sacrificați pe altarul noii „religii“.

Alexandru se ridică și se întoarse la cămin. Era calm, căci nu trebuia să arate tot ce avea pe suflet. Totuși nu putea masca tristețea ce-l cuprinsese. Și cînd unii colegi îl întrebară de ce este atît de tăcut, le răspunse că-l doare capul ; o scuză bună, căci suferea destul de des de dureri

de cap. Doar lui Andrei îi mărturisi, din prima zi, ce i se întîmplase. Și durerea comună îi legă și mai mult.

*

La 22 iunie Germania a atacat Uniunea Sovietică. Știrea a fost primită cu neliniște. Oficial se afișa un optimism forțat dar de fapt se așternuse o atmosferă apăsătoare și de totală tăcere. Nimeni nu risca să vorbească; era mult mai înțelept să accepți opiniile oficiale.

*

În această zi îl arestaseră pe profesorul Spiridonov, ceea ce îi consternă pe toți cei ce-l cunoscuseră ; dar trebuiră să accepte lucrurile așa cum erau.

Fuseseră arestați Grecov și Uzun, fiindcă își permiseseră ca din cînd în cînd să exprime, este adevărat, voalat, păreri care nu conveneau...

*

Alexandru nu se gîndea decît cum să ajungă acasă ca să vadă ce-i cu soră-sa Dana. Acuma nu mai avea importanță institutul, continuarea cursurilor ; importante deveniseră problemele familiale. Își dădea însă seama că avea să fie greu să-și ducă la capăt dorințele. Singura persoană care îl putea ajuta era Natașa. Știa că poate avea încredere în ea, așa că-i spuse adevărul.

— Bine că mi-ai spus despre situația părinților tăi ! La noi, mai devreme sau mai tîrziu, s-ar fi aflat totul, fiindcă NKVD-ului nu-i scapă nimic. În legătură cu hotărîrea ta de a pleca, înainte ca eu să văd ce pot face pentru tine, te rog să te gîndești dacă ești hotărît s-o faci sau nu. Nu este exclus ca peste voi să vină fasciștii ; vei accepta oare să trăiești sub ei ?"

— M-am gîndit la toate acestea și sînt hotărît să plec ; n-o pot lăsa pe Dana singură.

Alexandru nu-i spuse fetei că pentru el și ai lui nici sistemul rușilor nu este mai bun ca al fasciștilor, căci ea tot nu l-ar fi înțeles.

— Bine, Alexandru, voi încerca să te ajut pentru că mă rogi tu ; cu toate că îmi pare rău că fac așa ceva. Să scrii o cerere în care să soliciți o învoire de trei zile ca să pleci să-ți vezi părinții și să iei niște haine. Mă voi duce la prodecan care nu-i atît de încuiat ca decanul și

sper că mă va înțelege. Atașează și certificatul medical că ai fost operat, poate să ajute.

A doua zi Natașa îi spuse lui Alexandru că nu a putut să obțină aprobarea. La început de război nimeni nu voia să-și asume răspunderea să permită unui student să plece într-o zonă din apropierea frontului. Alexandru știa că Natașa îi spune adevărul și blestema, în gînd, dorința lui de a-și continua studiile în Odessa.

CAPITOLUL 12

Ana Lambu nimerise în același vagon cu Ida Moscovici și cu Eugenia Grosu. Eugenia, cu valiza și îmbrăcată cu un palton frumos, mai mult de toamnă, se uita zîmbind ușor speriată la cei din jur, fără să scoată nici un cuvînt ; doar din cînd în cînd se scuza dacă, din greșeală, o atinsese pe vecina ei. În schimb, Ida trecea de la o stare isterică la alta. Cînd plîngea în hohote, strigînd : „o vreau pe fetița mea ; cum s-o las așa, fără mine ? Dați-mi-o pe Noma mea, dragostea, fericirea mea, bucuria vieții mele !", cînd bătea cu pumnul în peretele vagonului, rugîndu-i pe paznici să-i dea drumul să vadă ce-i cu fata ei și apoi pot s-o și omoare, fără să realizeze că paznicii ori n-o aud, ori dacă o aud nu-i dau nici o importanță... Din cauza plînsetelor Idei, copiii începuseră să urle. Era o atmosferă grea, pe care cei din vagon, cu nervii întinși la limită, n-o mai suportau. Cîte una din femei striga la Ida, cu glas răstit „Ia mai taci odată că ne-ai omorît cu țipetele tale ! Parcă numai tu ești nenorocită !". Dar Ida parcă nici nu le auzea. Atunci Ira Lipetz, soția unui negustor din Tighina, care era cu doi băieți, unul de 13 ani, celălalt de 15 ani, interveni cu blîndețe :

— Doamnă Moscovici, liniștește-te ! Acum tot nu poți să-ți vezi fata. Lasă, că ajungem unde ne duc și acolo ai să vezi ce poți face. Și apoi n-are rost să-i superi pe ceilalți. Fiecare are supărarea lui care este tot așa de mare ca și a matale. Liniștește-te, te rog. Acum trebuie să ne înțelegem și să ne ajutăm : atît cît putem...

La care se alătură și Ana :

— Da, doamnă, trebuie să ne ajutăm și să nu disperăm ! Și eu mi-am pierdut bărbatul și copiii. Fiecare din noi are nenorocirea lui...

Ida se liniști oarecum, dar lacrimile îi curgeau pe obraz fără încetare. Din cînd în cînd, izbucnea în hohote de plîns și apoi, brusc, se liniștea.

Nu departe de Ana era o țărancă bătrînă, care aproape tot timpul se ruga. Fața-i ridată și îmbătrînită trăda

deznădejde, dar și o credință adîncă. Ana, uitîndu-se la ea, intui că ei îi pierise credința în Dumnezeu. Nu mai putea crede într-un Dumnezeu care lăsa să fie pedepsiți atîția oameni nevinovați și care părea indiferent la atîta suferință. Se simți însă animată și de o puternică voință de a nu renunța la viață ; o voință de a lupta ca să supraviețuiască, bizuindu-se numai pe ea și pe nimic altceva. Fiindcă înțelesese că numai păstrîndu-și firea și căutînd să nu renunțe la viață mai avea șanse să-și vadă odată copiii și soțul.

*

Teodor nimerise într-un vagon în care nu cunoștea pe nimeni.

Cei mai mulți dintre bărbați tăceau. Unii se rugau. Erau și cîțiva care încercau să se justifice că nu sînt vinovați, repetînd : „De ce m-au luat ? Ce-am făcut oare ? Doamne, ce se întîmplă oare cu nevasta și copiii mei ?" — alți tăceau și nimeni nu înjura regimul. Spaima le pătrunsese atît de adînc în suflet încît nu îndrăzneau, chiar în aceste momente, să-și manifeste revolta și ura împotriva acestui inuman sistem.

Teodor stătea ghemuit, ca să aibă loc și alții, avînd grijă de valiză și palton. Tăcea, cufundat în gîndurile ce nu-i dădeau pace. Era cuprins de disperare și se simțea vinovat față de familie. Era sigur că totul se întîmplase din cauza lui. În minte îi apăreau scene din viața alături de Ana și de copiii lui dragi. Acum abia realiza cît de mult, cît de adînc își iubea soția și copiii. Și de cîtă fericire se bucurase în viață ; fericire de care înainte nu era pe deplin conștient.

*

Părintele Ștefan era în același vagon cu Colev. Nu-l cunoștea, dar îl remarcase pentru că acesta se ruga des. Și, văzîndu-l cum se roagă, pe preot îl inundă dușmănia față de acest Dumnezeu pe care-l slujise atîția ani. Dumnezeu care se lepădase de el și de oameni.

El, care era de obicei bine dispus, volubil, devenise tăcut, ursuz. Suferea teribil de dorul fetiței lui. După cum suferea de foame și de sete. Nu-și închipuise că foamea și, mai ales, setea, te pot chinui în asemenea hal !

*

Trenurile cu deportații de la Tiraspol și Basarabeasca * nu plecară în același timp. Cele cu bărbații porniră primele, după trei zile de la noaptea ridicării ; trenurile cu femei, copii și bătrîni mai stătură în gări cinci zile.

Această așteptare fu grea pentru deportați. Prima zi nu li se dăduse nici apă, nici mîncare. Mulți țipau, mai ales femeile care erau cu copii, cerînd apă ; dar nimeni nu se sinchisea de țipetele lor ! NKVD-iștii care trebuiau să-i însoțească aveau alte treburi. Trebuiau să întocmească, în primul rînd, liste detaliate de persoane din fiecare vagon. Astfel că fiecare deportat trebuise să dea toate actele pe care le avea cu el. Fără acte nu mai erau persoane ; nu mai erau, de fapt, nimic. De altfel, însoțitorii lor așa îi și tratau ; cu desconsiderare totală, amestec de dispreț și ură. Obligați să facă un drum lung și trebuind să aibă grijă permanentă să nu scape nici un om, NKDV-iștii nu-i puteau iubi. Și aceasta cu atît mai mult cu cît mulți dintre ei erau convinși că deportații erau niște adevărate hiene, care se lăfăiseră într-o viață de huzur pe spinarea poporului muncitor ; li se repetase de atîtea ori acest lucru, încît ei începuseră să și creadă în exploatarea crudă, inumană a muncitorilor de către capitaliști. Unii NKDV-iști nici nu vedeau rostul de a-i duce pe deportați în Siberia. Nu era oare mai bine să fi fost striviti ca niște ploșnițe care îți sug sîngele ? După ei, statul sovietic era prea mărinimos cu acești „svoloci“ *.

Durata drumului era programată cu aproximație ; însă fiecare tren avea o destinație precisă. Destinație care, evident, nu era cunoscută deportaților.

Distribuirea apei și a hranei era pusă la punct, căci sovieticii aveau o experiență bogată în domeniul deportărilor. Prima zi nu li se dăduse nimic ; organizarea cerea totusi ceva timp. Începînd cu a doua zi, la fiecare vagon se aduceau cîte două găleți cu apă și o cană ; aceasta era porția pe o zi pentru cei 60—70 de oameni dintr-un vagon, printre care erau și copii. De două ori pe zi li se aducea în căldări supă — o zeamă rară — și cașă, greu de înghițit, nefiartă. Deportații primeau zilnic cîte 300 de grame de pîine neagră și cleioasă. Din cînd

---

* *Relatările se referă, de fapt, la două județe din Basarabia, Lăpușna și Tighina. Situația din celelalte județe era similară, cu excepția județelor din sudul Basarabiei unde, după cum s-a menționat, familiile n-au fost, în general, despărțite.*

* Canalii,

în cînd, în loc de cașă, li se dădea cîte o bucată de pește sărat, care le mărea setea.

Primele zile se făcuse înghesuială și dezordine la ușa vagonului și unii rămăseseră fără apă și mîncare. Apoi se înțeleseră între ei și fiecare își primea porția, căci numai așa puteau supraviețui.

Mai mult decît de foame, sufereau de sete ; pentru că cele două căldări cu apă nu le ajungeau. Fiind vară și cald, acoperișul din tablă al vagonului se încingea făcînd ca înăuntru să fie o căldură greu de suportat ; mai ales că erau înghesuiți ca sardelele. Ba în trenul cu bărbații, cîte un însoțitor aducînd o a doua căldare, cînd s-o dea prin deschizătura ușii vagonului se făcea că o scapă și apa se vărsa ; dar el pleca rîzînd de gluma pe care o făcuse.

Iar la spălat nimeni nu se putea gîndi. Uneori femeilor și copiilor li se dădea masa într-o sală a gării. Și asta numai dacă trenul ajungea în gară, de obicei mică, seara sau noaptea. Trenul era tras pe o linie izolată și cînd în gară nu era nici un om se crea un cordon de la tren la gară, format din însoțitori și cîini, pe rînd, pentru fiecare vagon în parte ; ca nimeni să nu poată scăpa.

Tot timpul cît dură drumul, bărbații nu coborîră din vagon.

*

Drumul fu un calvar. În timpul zilei vagoanele deveneau adevărate cuptoare ; prin cele două mici ferestruici zăbrelite, aflate în partea de sus a vagonului nu se putea asigura nicidecum aerisirea. În vagon mirosul de corpuri nespălate, de menstruație, de excremente și de urină cu care se îmbibaseră paiele, făcea atmosfera și mai greu de respirat. Cît despre scena dizgrațioasă cînd oamenii își făceau nevoile în gaura din mijlocul vagonului, cu timpul se obișnuiseră cu toții.

Seara, cînd se culcau, fiecare simțea cum se lipește de el un trup străin, transpirat și murdar, dar n-aveau ce face. La unii, cu piele mai sensibilă, din cauza transpirației și a nespălării, apăruseră eczeme.

Suportînd această mizerie cruntă, foamea și setea, fiecare devenea conștient că este un nimic ; că umilințele îl degradează și că n-are dreptul să aibă nici o pretenție...

*

La gara Konotop, dincolo de Kiev, întîmplarea făcu ca trenul în care se găsea Ana să fie oprit nu departe

de trenul în care erau bărbații și care staționa acolo de aproape două zile. Era o noapte senină, luminoasă. Coborînd din tren să meargă la masă în gară, Ana îl recunoscu pe unul din paznicii de la Tiraspol, unde fuseseră despărțiți și care urma să plece cu trenul cu bărbații. Paznicul, mic de statură, spătos, avea o față de mongoloid, urîtă și nesuferită — o figură pe care o rețineai. Ea înțelesese că în trenul oprit pe o linie vecină era Teodor al ei. Inima îi tresări de bucurie și duioșie. Dar din vagoanele trenului bărbaților se auzeau țipete disperate : apă, apă. Iar cîțiva NKVD-iști aruncau prin ferestruicile vagoanelor bucăți de pește sărat, strigînd „na, săturați-vă de apă !" Pe Ana o cuprinse o slăbiciune aproape de leșin. Își reveni, dar nu se putu abține să nu izbucnească în plîns.

Teodor n-avea cum să știe că la cîțiva zeci de metri era nevasta lui.

*

Soția lui Colev muri pe drum. Cele din același vagon cu ea trebuiră să călătorească o parte din noapte și o zi cu moarta ; iar gîndul că fiecăreia poate să i se întîmple așa ceva le înspăimînta. La prima gară unde opri trenul reușiră să-i anunțe pe paznici care ridicară trupul ; și probabil că-l îngropară în cîmp, în apropierea gării.

Și în alte trenuri muriseră deportați pe drum.

*

La gara Agrîz — între Kazan și Sverdlovsk — pe cînd trenul staționa, în vagonul în care se afla Ana, o femeie simți că ceva parcă se mișcă sub ea. Sări ca arsă, crezînd că este un șoarece. Și atunci observă că între paie apăruse vîrful unui ziar. Îl trase repede să vadă despre ce este vorba. Era un ziar „Izvestia", în care, între altele, se prezenta situația de pe front. Ziarul fusese pus între crăpăturile podelei vagonului de către un muncitor al căilor ferate. Abia așa au aflat ele că Uniunea Sovietică este în război cu Germania, cu toate că războiul izbucnise deja de aproape două săptămîni. Cei care le supravegheau nu credeau că trebuiau să le informeze. În două zile toate deportatele din tren știau despre război ; muncitorii de la căile ferate doreau să le ajute într-un fel. Multe sperau că datorită acestui război se va pune capăt calvarului lor. Dar nimeni nu vorbea despre asta ; de teamă.

Bărbații aflară despre război doar cînd ajunseră în lagărul unde fuseseră deportați.

*

Drumul devenise un chin. Hrana și apa care li se dădea doar cît să supraviețuiască, căldura sufocantă din vagon, corpurile pline de jeg, mirosul tot mai greu din vagon, necurățat încă de la plecare, toate deveneau din ce în ce mai apăsătoare. După cum era tot mai greu de suportat necunoașterea sorții lor ; călătoreau de aproape trei săptămîni și nimeni nu știa unde îi duc și cît va mai dura calvarul.

Ana simțea că o lasă puterile. Migrenele de care suferise toată viața se succedau una după alta. Avea o senzație de vomă și o slăbiciune atît de mare încît simțea nevoia să stea tot timpul culcată dar nu putea decît rareori, pentru că le incomoda pe celelalte. O chinuia dorul copiilor și al bărbatului. Avea uneori impresia că durerea sufletească se transforma într-una fizică ; gîndul la ai ei era atît de intens și de dureros încît i se părea că are o apăsare în piept. O obseda gîndul că fusese o mamă prea severă cu copiii ei. Și totuși, suferințele, dorul de familie, teroarea acestui drum interminabil îi întăreau hotărîrea de a nu dispera, oricare ar fi fost situația.

Se vedea că și Eugenia Grosu se frămînta. Fața îi devenise palidă și avea cearcăne adînci sub ochi. Rochia ei frumoasă de mătase era pătată și ruptă într-o parte. Și chiar în mizeria în care se găsea nu renunța la pălăria cu panglicuțe de pe cap, care contrasta bizar cu toată ambianța. Și era una dintre cele foarte puține care nu se plîngea.

Ida Moscovici slăbise mult, nu putea mînca. Devenise tăcută, ursuză și se uita într-un punct fix. Din cînd în cînd izbucnea spunînd „Nu mai pot fără fetița mea ! Vreau să mor !“ și apoi un timp plîngea înăbușit.

Și alte femei plîngeau. De obicei, cînd una începea să plîngă, și altele se porneau.

*

În vagoanele cu bărbați era mai multă liniște și parcă mai multă resemnare.

Tratamentul la care erau ei supuși era mai dur, li se dădea mîncare mai puțină și, adesea, în loc de cașă, căpătau pește sărat care însă îi înseta, iar cele două căldări zilnice de apă de vagon nu ajungeau nicidecum.

Toader nu scotea o vorbă. Tot timpul se gîndea la ai lui. Nu putea scăpa de apăsarea gîndului că era vinovat față de familie, fără să știe exact care-i era, de fapt, vina. Îl tortura dorul de copii rămași singuri. Și disperarea că nu-și va mai vedea nici copiii și nici soția. În adîncul său era convins că nu avea să scape viu de acolo unde erau duși ; nu auzise — într-un an cît stătuse sub ocupație sovietică — ca cineva care fusese ridicat să scape. Chinuit de remușcări și de grija copiilor și a Anei, se gîndea că putea să scape numai prin moarte ; simțea că nu mai putea suporta starea sufletească în care se găsea. Și atunci îi veni ideea sinuciderii. La început ideea îi încolți timidă, nebuloasă. Dar, încet, încet, prinse contururi tot mai precise ; îi pătrundea tot mai adînc în suflet... El, care înainte nu se gîndise niciodată la moarte și-i disprețuise totdeauna pe sinucigași, considerîndu-le gestul ca un act de lașitate, era tot mai mult acaparat de idee. Și cînd își aducea aminte de situația familiei lui, de situația lui, gîndul la sinucidere era parcă un refugiu în care găsea oarecare liniște. Acum știa ce are de făcut. Perspectiva morții nu-l înspăimînta ; din contră, avea un sentiment de izbăvire. Își dădea seama că singurul fel de sinucidere ce-i stătea la îndemînă era spînzurătoarea. Avea cu el cureaua de la pantaloni : o curea îngustă dar solidă. Și din cînd în cînd, fără să-și dea seama, punea mîna pe ea, să se convingă că este la locul ei. Era hotărît să se sinucidă încă din primele zile după ce ar fi ajuns în lagăr.

CAPITOLUL 13

*

Războiul începuse prost pentru sovietici. Mai țineau frontul la Prut, dar se știa că n-o să dureze mult. Cea mai mare parte a funcționarilor începuseră să plece, să părăsească acest adevărat rai pentru ei. Plecau cu părere de rău, dar încărcați cu bagaje.

Basarabenii și bucovinenii de abia așteptau ca ocupanții să plece ; ca să scape de teroarea care-i chinuise un an de zile. Erau îngrijorați că războiul avea să treacă pe la ei ; dar, mai ales, le era teamă să nu fie luați de sovietici și trimiși departe. Cînd auzeau de Siberia, îi apuca pe toți groaza. Le era frică de orînduirea sovietică ; se lămuriseră pe deplin. Stăteau în casele lor, cu perdelele trase și căutau să iasă cît mai puțin afară. Unii plecaseră, noaptea, la rudele lor la țară, dar nici acolo nu erau pe deplin siguri, căci organele miliției urmau să se retragă ultimele.

Au fost și unii, puțini la număr, care hotărîseră să plece împreună cu sovieticii ; depunînd un zel exagerat în sprijinul puterii sovietice și colaborînd strîns cu ea, nu aveau altă soluție.

*

Crucinski se dusese la Gorsoviet agitat și neliniștit, cerînd să i se dea un vagon. Voia să ia cu el tot ce furase și cu ce se căpătuise în acest timp. Președintele Gorsovietului n-avea timp de el ; de altfel îl și disprețuia. Reușise să pătrundă la unul din secretarii adjuncți de partid al orașului, care-l întrebase : „De ce nu ceri un tren ?" La insistențele lui, îi răspunsese răspicat : „Tovarășe, în regimul nostru oamenii de bună credință servesc țara și socialismul din convingere și nu ca să fie răsplătiți ! Cît despre convingerile tale, știu că n-ai absolut nici una"...

„Dar ce să fac," începuse să se lamenteze Crucinski, „unde să mă duc ?" „Uite ce, tovarășe, du-te la dracu cu

pretențiile tale! Și dacă mai insiști, te trimitem noi, așa cum știm noi să trimitem; și cum știi și tu! E clar?"

Crucinski ieșise tremurînd de spaimă, dar și de supărare. Nu-și dădea seama că, nemaifiind necesar, se lepădau de el ca de-o cîrpă murdară. Se întoarse acasă și îngrămădi în două valize mari tot ce era mai scump, bijuterii, argintărie, luate, în bună parte, prin șantajarea populației sau de la unii ridicați în anul de ocupație. Avu grijă să ia cu el mîncare și cîteva sticle de vodcă. Tîrîndu-și valizele, se duse la gară și cu greutate găsi un loc într-un vagon plin cu sovietici care, ca și el, părăseau în grabă Basarabia. Nu iubise acest regim căci nu putea avea sentimente patriotice de nici un fel, însă acum începuse să-l urască cu adevărat. Singurul lui refugiu era băutura. Cînd era treaz, știa să tacă; băut, vorbea mai mult decît trebuia. Nu o dată spusese: „Credeam că regimul vostru este ceva deosebit, dar e mult mai rău decît regimul burghez! Îl bag în p... mă-sii de regim ca și pe conducătorii lui"... Într-una din nopți, doi NKVD-iști îl scoaseră din vagon și, ducîndu-l în cîmp, îl împușcară.

*

Frica oamenilor era, în parte, nejustificată. Sovieticii nu mai aveau timp să se ocupe de ei. Pe ei îi interesau două probleme. În primul rînd să fugă cît mai repede, ducînd cu ei tot ce puteau — inclusiv arhivele instituțiilor unde lucraseră. Iar în al doilea rînd, să recruteze cît mai mulți tineri pentru război. Știau că, repartizîndu-i în grupuri mici, în diferite unități militare, acești tineri nu aveau altceva de făcut decît să asculte și să lupte.

În consecință dădură un „ukaz" afișat pe la instituțiile orașului, prin care se cerea ca toți tinerii între 18 și 25 ani să se prezinte la Comandamentul militar, căci în caz contrar vor fi aspru pedepsiți.

Și în acest mod mii de tineri fură încorporați cu forța și despre cei mai mulți nu s-a mai aflat nimic.

*

La Odessa începuse evacuarea unor instituții și întreprinderi. La institutul lui Alexandru se crease un comandament central, condus de rector și comandamente pe facultăți, de care răspundeau decanii. Dar în realitate, toate deciziile erau luate de către organele de partid.

Studenții fuseseră mobilizați să împacheteze aparate și instalații de laborator și o parte a cărților din biblio-

teci ; prima bibliotecă de care se avusese grijă a fost cea de marxism-leninism. Cadrele didactice împachetau arhiva institutului şi a decanatelor.

Li se spusese că vor pleca, dar fără să li se comunice unde. Totuşi, chiar înainte de a pleca, se aflase, pe ascuns, că vor fi duşi în Caucaz. Marea majoritate a cadrelor didactice şi a studenţilor plecaseră. De teamă că n-au cum să se ascundă astfel încît să nu fie prinşi şi de frica nemţilor. Şi apoi, mulţi studenţi doreau să-şi continue studiile... De valul plecării fuseseră luaţi şi Alexandru şi Andrei. Se simţeau singuri, pierduţi şi nu aveau curajul să se ascundă ; mai ales că nici nu aveau unde. Pe drum, care durase mult, mulţi se îmbolnăviseră de tifos exantematic şi dizenterie şi nu toţi scăpaseră cu viaţă.

*

O parte dintre odessiţi părăsiră oraşul o dată cu retragerea trupelor. Mulţi făcură ce făcură şi rămaseră. Fie că le era frică să plece în necunoscut, fie că — sătui de regimul stalinist — sperau într-o schimbare în bine ; chiar dacă nu-i iubeau pe nemţi şi se temeau de ei.

CAPITOLUL 14

După aproape patru săptămîni de cînd îi ridicaseră, trenurile încărcate cu bărbaţi deportaţi ajunseră la Ivdel *, locul de destinaţie. Soseau cîte două-trei trenuri într-o zi, pînă cînd toţi deportaţii fură aduşi aici **. Pentru prima dată, uşile vagoanelor se deschiseră larg şi în sfîrşit deportaţii putură ieşi afară. Drumul îi schimbase mult... Neraşi de atîta vreme, slăbiţi, cu faţa palidă, scofîlcită, murdari şi mirosind îngrozitor, cu privirea pierdută, păreau nişte fiinţe venite din altă lume ; dintr-o lume în care există numai suferinţă şi resemnare. Căci afară de cîţiva care se uitau încruntaţi, cei mai mulţi priveau spre pămînt parcă lipsiţi de orice sentiment. Acest drum îngrozitor — în care cîteva zeci dintre ei pieriseră — îi făcuse să nu mai dorească nimic ; gîndul le era la apă, la mîncare şi la puţină odihnă. Umilinţele şi mizeriile incredibile la care fuseseră supuşi uciseseră definitiv mîndria şi demnitatea fiecăruia.

Cei mai mulţi de abia se ţineau pe picioare. Soarele după care rîvniseră atîta îi orbea. Şi Teodor simţea că e pe cale să cadă. Cu atît mai mult cu cît, din cauza dezordinii care se iscase la coborîrea din vagoane, deportaţii se împingeau şi se călcau pe picioare ; soarele prea puternic pentru ei îi făcea să orbecăie ca-n întuneric.

Cum sosiseră în acelaşi timp două trenuri ***, oamenii, obligaţi să nu se îndepărteze prea mult de vagon, se mai amestecară. Colev, împins de lume, îl văzu pe Teodor, care tocmai coborîse din ultimul vagon al celuilalt tren ; îl cunoştea fiindcă din cînd în cînd el şi cu

---

* Ivdel, oraş situat dincolo de Urali, în apropierea paralelei 61.

** — După cum s-a menţionat, relatarea se referă la deportaţii din judeţele Tighina şi Lăpuşna ; situaţia era asemănătoare şi pentru alte judeţe.

*** După care urmaseră multe altele.

Ana veneau la Ceadîr-Lunga să-și petreacă o scurtă vacanță, la casa părintească a ei.

Colev se apropie de Teodor și-l întrebă.

— V-a ridicat și pe dumneavoastră, domnule profesor ?

— Da, după cum vezi... lui Teodor i se păru străină vocea în primul moment, i se păru că nu-i a lui ; în timpul drumului nu i se auzise gura.

Trenurile se opriră la intrarea în lagărul de la Ivdel. Porțile lagărului se deschiseră și deportații, aliniați în șiruri de cîte patru persoane, intrară. De acum înainte aveau să iasă de aici doar ca să meargă la lucru ; și puțini urmau să aibă șansa să scape din acest iad...

Lagărul, ce se întindea pe o suprafață mare, era îngrădit de un zid înalt și de sîrmă ghimpată. Din loc în loc, turnuri din lemn, în care stăteau soldații de pază. În lagăr, barăci, enorm de multe barăci pentru deportați. O clădire mai arătoasă adăpostea administrația lagărului și centrul medical. Mai erau cantina cu bucătăria, cazarma unde locuiau paznicii, magazii...

De cum intrară deportații porțile fură închise cu zgomot. Aliniați, cu bagajele la picioare, trebuiau să stea nemișcați, fără să schimbe o vorbă între ei. Un ofițer cu o față severă și plictisită stătea la o masă, afară, pe care era lista deportaților ; numele celor care muriseră pe drum erau deja șterse. Și aici evidența era perfectă...

Cu o voce aspră, ofițerul îi anunță că fiecare deportat avea să primească un număr după care urma să fie identificat în viitor. Teodor primi 1351 ; Colev — 1353.

Din acel moment, fiecare deportat nu mai era decît un număr oarecare ; un număr de inventar, pe care îl dai unui obiect. Cu atît mai mult cu cît nu aveau la ei nici un act.

Începu să se însereze. Grupe de deportați fură trimise în barăci. Acestea cuprindeau două camere mari, cu paturi suprapuse. Peste paturi, pături cazone, roase și rupte. În cameră — miros greu de trupuri transpirate și de rufe stătute. O lumină palidă în dreptul ușii de intrare.

Erau mai mulți repartizați decît paturi libere, așa că mulți urmau să se culce jos, pe ciment. Lui Teodor, întîmplător, îi reveni un pat la nivelul superior ; aceeași șansă avu și Colev.

Iar mîncare, în seara aceea, nu li se dădu. Daportații fuseseră aduși în lagăr ca să taie copaci, pe care, apoi,

îi așezau în stive după anumite reguli. Tot ei încărcau vagoanele.

A doua zi cînd, de dimineață, se duseră la lucru, Teodor văzu pentru prima oară în viață taigaua. Din cărți își făcuse o imagine ; își închipuia că este o pădure frumoasă și sălbatică. Acum i se păru însă neprimitoare, apăsătoare. Instinctiv înțelese că aici, în taiga, mulți dintre ei vor fi nimiciți de prea multă muncă, de foame și de frig...

Pe drum oamenii slăbiseră mult. Însă cînd Teodor îi văzu pe deportații care lucrau de cîtva timp în lagăr, aduși din diferite colțuri ale Uniunii Sovietice, rămase înmărmurit. Majoritatea erau numai piele și os, cu o privire pierdută, de totală indiferență, ca și cum, resemnați, așteptau doar să le vină sfîrșitul. Îl înspăimîntă și cruzimea cu care supraveghetorii se purtau cu ei ; loveau fără milă, cu piciorul sau cu bastonul. Și atunci îi reveni în minte, mai limpede, ideea să se sinucidă. I se părea că nu mai avea tăria să suporte degradarea ; și nu putea scăpa de apăsarea vinovăției față de familia lui...

*

Pe 8 iulie, trenul în care era Ana Lambu ajunse la gara orașului Omsk, locul lor de sosire. Pe drum muriseră deja trei femei și un bătrîn, pe jumătate paralizat. Afară era o zi de vară luminoasă. Cîteva femei zîmbeau, mulțumite că ieșiseră în sfîrșit la aer ; cele mai multe plîngeau, fiindcă știau că de aici nu e drum de întoarcere, că orice speranță să revină acasă se spulberase. Ida, după o lungă tăcere, începuse să urle din nou „unde-i fetița mea, dați-mi-o pe fetița mea“... La auzul strigătelor ei disperate, mamele care fuseseră deportate împreună cu copiii îi țineau și mai strîns, temătoare să nu-i piardă în această țară necunoscută. Ana, de cîteva zile, era bolnavă. Hemoragia puternică ce urma după fiecare ciclu, lipsa de mîncare, aerul greu, îmbîcsit din vagon, căldura insuportabilă o secătuiseră. Numai mintea îi rămăsese veșnic trează, gata să nu renunțe la viață. Cîteva țărănci, deportate și ele, o luară în brațe și o întinseră pe peron. Aerul curat, lumina de afară, îi făcură bine. Se simțea mai liniștită. Pe peron, bărbați și femei ce treceau pe lîngă ele se făceau că nu le observă ; era mai înțelept pentru ei. De altfel, toți deportații erau permanent supravegheați de însoțitori.

La capătul peronului era o cişmea. La vederea ei, femeile şi copiii începură să strige „apă, apă". Era apă proaspătă şi destulă, nu coclită şi cu porţia, cum li se dăduse în tren. Însoţitorii lărgiră cercul dincolo de cişmea, iar şeful lor strigă : „— Duceţi-vă şi beţi ! Vedeţi, să nu faceţi broaşte în burtă". Femeile fugiră spre cişmea trăgînd copiii după ele. Ana rămase singură, întinsă pe peron ; simţea că n-are puterea să se ridice. Doar striga şi ea „apă, apă"... Şi atunci, după cîteva minute, o femeie cu trăsături plăcute, îmbrăcată simplu, se apropie de ea aducîndu-i o cană cu apă. Se aplecă să-i dea să bea şi, apropiindu-se de urechea Anei, îi spuse încet : „nici într-un caz să nu acceptaţi să lucraţi la fabrica de conserve de peşte, căci n-o să rezistaţi ; şi eu am fost deportată acum cîţiva ani"...

Şi înainte de a pleca, puse în mîna Anei ceva înfăşurat în hîrtie ; erau cîteva bomboane.

Deportaţii fură duşi nu departe de gară, în dreptul unei clădiri. Afară un cetăţean cu bluză kaki şi pantaloni bufanţi, ce nu părea nici civil nici militar, stătea la o masă avînd în faţa lui listele cu numele lor. Cînd Ana ajunse în faţa lui, spunîndu-şi numele, el îi zise „Vei lucra la fabrica de conserve de peşte. Şi o să ţi se spună unde ai să dormi".

— La fabrica de conserve de peşte nu mă duc, răspunse Ana.

— Trebuie, îi replică răspicat bărbatul.

— Nu mă duc, indiferent de consecinţe. Mai mult rău decît mi s-a făcut n-aveţi cum să-mi faceţi.

Omul se uită curios la ea, surprins de îndrăzneală şi spuse :

— Nu tu hotărăşti ! La noi este un principiu, cine nu munceşte nu mănîncă ! N-o să-ţi dăm de mîncare şi după cîteva zile vei veni în genunchi să ne rogi să-ţi dăm de lucru şi atunci ai s-o nimereşti mai rău !

— La fabrica de conserve de peşte nu mă duc, a răspuns Ana, mirîndu-se şi ea de propriul său curaj.

Cele mai multe femei fuseseră puse să lucreze tocmai la fabrica de conserve de peşte. Nu ştiau că vor fi obligate să prindă peşte din rîul Irtîş nu numai vara, dar şi în toiul iernii.

O parte din cei deportaţi, majoritatea femei cu copii, urmau să locuiască în nişte foste grajduri sau în nişte barăci. Ana primi un loc într-o cameră mică a unei cocioabe nelocuite, cu o uşă aproape stricată. Pat nu avea

și se culca pe podea ; noroc că era încă vară. În cameră cu ea fu repartizată și o femeie bătrînă, care zile întregi se ducea să stea cu consătencele ei, într-o cameră mai mare a unei barăci. În această locuință izolată bătrînei îi era frică „de diavolii ăștia care ne-au adus aici".

Eugenia Grosu primi și ea o cocioabă nenorocită, fără sobă, cu geamul spart, în care vîntul sufla în voie.

Sovieticii știau că deportații nu vor fugi. N-aveau cum, fără nici un act la ei. Și apoi, dacă îi prindeau, i-ar fi dus într-un lagăr de unde șansele de a scăpa ar fi fost și mai mici. De altfel, cei ce lucrau erau obligați să fie zilnic la lucru, unde se ținea o evidență foarte severă. Iar milițienii făceau, spre seară, un rond prin apropierea locuințelor. De fugit, într-adevăr, n-aveau cum.

Ana se apucă să facă curățenie în așa-zisa „cameră" ; nu suporta dezordinea și murdăria. Muncea încet, căci se simțea extrem de slăbită ; și înfometată. Și totuși avea un fel de liniște în suflet. Pe de-o parte, din cauză că se terminase cu calvarul drumului, iar pe de altă parte, pentru că era mulțumită că fusese în stare să refuze să meargă la fabrica de conserve de pește. Își dădea seama că dacă femeia aceea avusese curajul să se apropie de ea și s-o prevină, însemna că acolo era cu adevărat iad. Nu-i era frică de muncă, ci doar că nu ar fi putut rezista. Ori ea trebuia să trăiască. Cu orice preț. Ca să afle ce-i cu copiii, cu soțul ei. Trebuia să trăiască, așa ca să aibă norocul să-i revadă. Nu se putea sprijini decît numai pe ea. Avea o tărie neobișnuită de a nu dispera, care acum devenise și mai puternică. În orice moment, oricît de greu, spera în mai bine și găsea în ea tăria să nu cedeze. Fără însă a renunța la tot ce este drept. Și aceste calități o susținură să nu se piardă definitiv.

*

Trenul în care se găseau doamna Rima Schneider și Lili, fiica părintelui Ștefan, ajunsese la Țelinograd ; la vreo 450 de km sud de Omsk. Ca și alte cîteva trenuri. De aici deportații fură duși cu camioanele la diferite „tociki" *. Lili și Rima Schneider și alții fură repartizați la punctul 32, cam la 200 de km de Țelinograd, punct situat pe malul rîului Ișim.

Aici, pînă prin anii 1930 era un ținut aproape nelocuit. O dată cu colectivizarea, dar și după asta, mase în-

* Puncte.

tregi de populație fură deportate în Siberia. Iar o parte din deportați fură aduși în zona Țelinogradului. La zeci și sute de kilometri de oraș, se plantară, la distanță de 30—40 de km, niște stîlpi cu placarde pe care scria cîte un număr ; numărul punctului respectiv. Și la fiecare punct fură repartizați niște deportați ca să formeze un kolhoz. Cînd ajunseseră aici nu aveau case, nici unelte ca să lucreze pămîntul. Clima nu era bună, fiindcă vara era prea cald, iar iarna grea, cu vînturi puternice. Mulți muriseră... Cei ce supraviețuiseră totuși creaseră, cu timpul, în fiecare punct, cîte un kolhoz. Și în aceste kolhozuri fură trimiși o parte din deportații basarabeni, femei, copii și doar cîțiva bătrîni, care n-ar fi putut lucra într-un lagăr. Viața le fu grea mai apoi, dar ceva mai bună ca a celor ce fuseseră duși la Omsk și mai puțin grea ca a bărbaților din lagărul de la Ivdel.

CAPITOLUL 15

Din primele zile Teodor Lambu cunoscu îngrozitoarea viață de lagăr. Nu-și închipuise vreodată că poate exista atîta degradare morală și atîta suferință fizică. Supraveghetorii nu aveau nici un pic de milă.

Norma de lucru era mult prea mare ca să poată fi îndeplinită de cei mai mulți dintre deportați, fără vlagă de prea multă muncă și prea puțină mîncare. Și atunci loveau fără milă cu bastonul ; și ceea ce era mai rău — reduceau rația de pîine. După cîteva luni de muncă, mulți dintre deportați nu rezistau și, zilnic, erau oameni care mureau. Ceea ce nu conta, fiindcă lagărul avea foarte mulți deportați, iar statul sovietic avea grijă să aducă, periodic, alții.

La vreo două săptămîni de la venirea lui Teodor în lagăr, fură aduși, între alții, doi deportați, a căror comportare îi surprinse pe mulți. Unul dintre ei, mai voinic și gras, era tot timpul tăcut și trist. Celălalt, slab și mărunt, îi purta mereu dușmănie primului. Cînd putea, îi dădea un picior, strigîndu-i : „cîine, trădătorule, rahat ! ești vierme, nu om !". Iar celălalt suporta totul fără să crîcnească. Întîmplător fură repartizați în baraca în care erau Teodor și Colev.

Cel gras se vedea că era bolnav : gîfîia des, își ducea mîna la inimă, slăbea. Făcea eforturi supraomenești ca să-și îndeplinească norma. Într-o zi friguroasă de toamnă căzu peste grămada de lemne pe care trebuia să le care. Unul dintre supraveghetori se apropie și începu să dea în el cu piciorul și văzînd că nu se ridică, să-l lovească cu patul puștii. Deportații care lucrau prin apropiere își vedeau de treabă, căci știau că n-au voie să intervină sau să-și arate nemulțumirea. Cu excepția celui slab, care venise o dată cu el. Văzîndu-l cum este lovit, începu să țipe „nu-l lovi, poți să-l omori". Și cum supraveghetorul continua să dea cu sete, sări de la locul său și începu să strige ca ieșit din minți „Cîine ce ești, animalule !", încercînd să-l oprească. Pe fața supraveghetorului se așternu

un zîmbet răutăcios. Se întoarse şi începu să dea în el ; cu acelaşi zîmbet, dar lovind şi mai tare „Faci acuma pe milostivul, după ce-l înjurai ! Lasă că te-nvăţ eu minte !“ Îl lăsă plin de sînge şi apoi, adresîndu-se celorlalţi deportaţi, spuse : „Duceţi-l pe c...l acesta de aici ; vedeţi ce-i şi cu ălălalt“. Cel gras era deja mort, probabil că murise de inimă. Cum Teodor şi Colev nu erau departe, îl luară pe cel slab şi-l duseră în baraca lor : trebuiau cînd să-l care în braţe, cînd să-l tragă de mîini, căci fusese bătut rău de tot. Îl puseră pe pat şi-i dădură să bea apă, lăsîndu-l acolo, fiindcă erau obligaţi să se întoarcă repede la lucru.

Seara Teodor se apropie de el. Gîfîia şi gemea uşor, însă părea liniştit. Şi atunci îi spuse lui Teodor povestea lor.

„Lucram împreună şi eram prieteni vechi. Într-o seară, pe cînd beam împreună cîte un pahar de votcă i-am spus, între altele, că Stalin a făcut o greşeală ucigîndu-i, cu puţin înainte de începerea războiului, pe cîţiva dintre cei mai buni mareşali şi generali pe care i-am avut. Am spus lucrul ăsta ca între buni prieteni. El i-a povestit neveti-si despre discuţia noastră. Dînsa — o proastă — n-a dormit toată noaptea întrebîndu-se de ce soţul i-a vorbit despre aşa ceva. Nu cumva voia s-o încerce, să vadă cum reacţionează ? Şi a doua zi s-a dus la miliţie şi l-a reclamat. Eu am primit 12 ani, prietenul meu 10 ani, iar ea, căţeaua, 5 ani.

De fapt îmi dau seama că prietenul meu nu este vinovat. I-a spus soţiei aşa cum omul îşi descarcă necazurile tovarăşei sale de viaţă. A fost totdeauna un om de treabă, aşezat. Îmi pare rău că-l înjuram şi-mi băteam joc de el. Dar aşa-i firea mea : sucită. Doamne, grele vremuri mai trăim !“. Noaptea îi fu tot mai rău, iar dimineaţa muri şi el.

Fură îngropaţi amîndoi în aceeaşi groapă cu alţi cîţiva deportaţi care muriseră în ziua dinainte.

*

Teodor nu mai putea suporta viaţa din lagăr ; mizeria fizică şi morală îl făcea să se simtă neom. Îl chinuia mereu şi gîndul la ai lui. Ideea de a se sinucide nu-l părăsise niciodată ; era o oază în care se retrăgea şi în care găsea oarecare alinare. Acum, însă, după ce văzuse cele întîmplate, care-l zguduiseră teribil, simţea că nu mai poate amîna. Ştia ce trebuia să facă, se gîndise de nenumărate ori la fiecare detaliu.

Peste două zile, lucrînd în pădure, văzu o căsuță goală, fără geamuri ; probabil că fusese cîndva casa unui pădurar. În sfîrșit, sosise și ziua așteptată : căci a doua zi era hotărît să-și pună planul în aplicare.

În ziua următoare, după ce-și aranjă mai frumos ca altădată lucrurile și o parte din ele le puse sub perna lui Colev, plecă liniștit la masă. Era o zi frumoasă. Vedea la cîteva zeci de metri casa ; știa că mai are cîteva ore de trăit. Nu se gîndea că va muri ; toate gîndurile lui erau la Ana și la copii. Și-l cuprindea o duioșie neobișnuită. Toată greutatea era să i se dea voie să se ducă la casă. Ceru voie supraveghetorului să se ducă acolo. „Du-te, dar să stai numai cinci minute, că altfel o pățești". Teodor zîmbi în sinea lui, supraveghetorul nu-i va mai putea face nimic. Intră în casă și se așeză pe vine, burta îl supăra. Stînd așa văzu nu departe de el niște foi acoperite de o piatră. Le luă ca să le folosească și dintr-o veche obișnuință se uită peste ele. Erau foi rupte dintr-o biblie veche, în limba rusă, care povesteau nenorocirea lui Iov. Pătate, rupte, cuprindeau totuși o bună parte din textul întreg. Tulburat, începu să citească atent. Îl impresionară :

„Și deodată a venit un vînt mare de dincolo de pustiu și a izbit în cele patru colțuri ale casei. Casa s-a prăbușit peste tineri și au murit.

— Și a zis (Iov) — Gol am ieșit din pîntecul mamei mele și gol mă voi întoarce în sînul pămîntului. Domnul a dat și Domnul a luat — binecuvîntat fie numele Domnului.

— Dar Dumnezeu scapă pe cel nenorocit prin nenorocirea lui, și prin suferință îl înștiințează (Elihu).

— Iov a mai trăit după aceea o sută patruzeci de ani și a văzut pe fiii săi și pe fiii fiilor săi, pînă la al patrulea neam".

După ce citi foile acelea, sufletul lui Teodor fu inundat de o liniște adîncă. Simțea în el bucurie ; și încredere. Căci pentru el, deznădăjduitul, care pierduse orice speranță și se gîndea la sinucidere ca la singura scăpare, ceea ce se petrecuse acum era un miracol. Un semn trimis de Dumnezeu. Era prea mare asemănare între soarta lui Iov și a lui, și prea se ivise tocmai acum această întîmplare, ca să nu fie voia Domnului. Și el, păcătosul, care înainte se lepădase de Dumnezeu ! Stătea

aplecat asupra foilor cînd auzi înjurături. Era supraveghetorul care venise după el. În grabă ascunse foile sub o piatră și ieși tocmai cînd acesta ajunsese în dreptul ușii. Bruta îl lovi cu furie pe Teodor pînă cînd sărmanul căzu jos.

— Ai vrut să faci pe șmecherul cu mine? Azi nu mănînci, mama ta de c...t.

Teodor se ridică și se îndreptă spre locul lui de lucru. Buza îi sîngera și-l durea, dar el nu simțea, în sinea lui, nici un sentiment de revoltă. Și această nepăsare a lui venea tot de la Dumnezeu.

Colev îi văzu buza umflată și-l întrebă îngrijorat.

— Ce-ai pățit, tovarășe profesor * ?

Supraveghetorul, care nu era departe, auzindu-l pe Colev, se apropie și-l repezi violent :

— Tu-ți mama mă-ti, îl faci profesor ! Mă c. c. pe el și pe numele lui ! Aici, rahatule, să știi că profesorul este un număr și nimic altceva !

Și-l lovi cu sete pe Teodor în spate, spunîndu-i lui Colev :

— Nu vezi, mă, că c...l profesorului tău este la fel cu al vostru, al tuturora ?...

Și plecă rîzînd prostește.

Teodor căzu cu fața peste bușteni lovindu-se la un ochi. Se ridică și începu să lucreze mecanic. Se tot gîndea la cele ce i se întîmplaseră. Și la faptul că voise să-și curme viața. Nu însemna oare să greșească și mai mult față de Dumnezeu ? Trebuise să vină această mare nenorocire a lui și a întregii familii, disperarea lui totală, ca Dumnezeu să-l readucă pe calea cea dreaptă. Fusese un păcătos. De acum înainte avea să se schimbe. Și să se roage Domnului că-l salvase cînd era să păcătuiască mai mult ca oricînd față de El, să se roage pentru Ana și pentru copiii lui dragi. Dumnezeu, cel bun, nu-i va uita nici pe ei. Își aduse aminte de întîmplarea cu verighetele lor. Ana încinsese cuptorul cu paie ca să facă cozonaci ; era un cuptor mare, cum se obișnuia pe la ei. Pe cînd scotea cenușa, îi alunecase verigheta de pe deget. Negăsind-o în grămada de cenușă din cuptor, îl chemase pe el. Teodor o căutase și, negăsind-o nici el, enervat, își

---

* Colev îl numea profesor cum se obișnuiește la români. La sovietici acest nume se referea numai la cadre didactice universitare, așa că supraveghetorul credea că Teodor fusese profesor universitar.

scosese verigheta lui și o aruncase în cuptor, ca să aibă amîndouă aceeași soartă. Și dintr-o dată auzi un clinchet : verigheta lui o lovise pe a soției. Și așa le scosese. Atunci crezuse că acest fapt se datorează unei întîmplări fericite. Dar acum își dădea seama că și atunci fusese un semn trimis de Dumnezeu. Întîmplarea se petrecuse cu 7 ani în urmă, iar el aflase că fusese condamnat tot pe 7 ani. Oare acești 7 ani, unul după altul, nu înseamnă un fapt neobișnuit ? O corespondență cu ceea ce scrie în Biblie despre cele 7 vaci grase și cele 7 vaci slabe ?...

De atunci, în fiecare dimineață și seara, Teodor se ruga smerit lui Dumnezeu...

CAPITOLUL 16

Foamea începuse s-o chinuie groaznic pe Ana. Se sculase cu greu şi băuse puţină apă ca s-o potolească. Dar nu reuşea. Căuta să se gîndească la altceva, dar simţea că-i vine ameţeală tot mai des şi se întreba pînă cînd o să poată sta aşa, nemîncînd nimic. Timpul trecea teribil de încet... La un moment dat auzi bătăi în uşă. Intrară doi băieţi ; Ana îi recunoscu — erau copiii doamnei Lipetz, cu care călătorise în acelaşi vagon. Băiatul cel mare îi întinse două felii de pîine, spunîndu-i „doamnă, mama vă roagă să mîncaţi bucăţelele astea de pîine". Ea era tentată, în primul moment, să refuze, dar înţelese că asta este peste puterile ei... şopti : „mulţumiţi-i mamei voastre". Era emoţionată că din raţia lor mică de pîine d-na Lipetz se gîndise să-i dea şi ei o parte, cu toate că de-abia se cunoşteau.

*

Majoritatea femeilor şi cei cîţiva bărbaţi în vîrstă lucrau la fabrica de conserve de peşte. O muncă istovitoare. Cel mai greu o duceau femeile care, cu noaptea în cap, erau duse în susul fluviului să prindă peşte. Trebuiau să intre în apa rece ca gheaţa, iar multe se şi îmbolnăviseră. Lipseau aici medici sau surori, femeile se îngrijeau ajutîndu-se una pe alta, cu leacuri băbeşti.

Pentru cît munceau primeau raţii de mîncare, doar atît cît să poată trăi. Femeile primeau raţii suplimentare şi pentru copiii lor, dar dacă copiii aveau peste 12—13 ani, trebuiau să lucreze şi ei.

Prin oraş puteau umbla libere, dar erau de obicei atît de epuizate, încît nu le ardea de aşa ceva. Şi apoi nici bani nu aveau...

*

Puţina pîine pe care o primise de la doamna Lipetz îi mai astîmpără Anei foamea, dar tot era mult prea slăbită. Nu putea să trăiască doar cu două-trei bucăţi de

pîine pe zi. Se gîndise să-și vîndă din puținul ce-l avea cu ea. Pe o rochie luase două pîini pe care le mîncase cu grijă. Dar își dădea seama că n-o s-o poată duce așa prea multă vreme. Și, neștiind ce să facă, o cuprinse disperarea. Avea să reziste oare să nu se ducă la fabrica de conserve de pește ?

*

La ea veneau, din cînd în cînd, moldovencele ; soții lor, țărani mai înstăriți, fuseseră duși în lagărul de la Ivdel, iar ele cu copiii, fie la Omsk, fie în alte părți ale Siberiei. Mai erau bulgăroaice, găgăuze, dar mult mai puține. Simțeau nevoia să vină la Ana, fiindcă ea reușea să le liniștească și să le îmbărbăteze. În satele românești era un respect deosebit pentru învățători ; și aceste femei simple, unele neștiutoare de carte, găseau în Ana un sprijin în zbuciumul lor de a fi fost aruncate undeva, la capătul pămîntului, în Siberia, singure, departe de bărbații lor. Cîteodată Ana, cu vocea ei plăcută, cînta. Fiindcă fusese educatoare știa multe cîntece ; cîntece românești pentru copii sau romanțe și cîntece de dragoste. Iar moldovencele, ascultînd-o, plîngeau în hohote, gîndindu-se la viața lor de altădată, la singurătatea lor de aici.

Din cînd în cînd venea și Eugenia Grosu ; stătea tăcută, zîmbind tuturor. Nu se plîngea niciodată, cu toate că se vedea că o duce greu, căci slăbise mult. Dar Ida Moscovici nu venise niciodată.

*

Ana era obsedată că trebuie să-și găsească un serviciu ; oricare, chiar și de măturătoare pe stradă, numai la fabrica de conserve, nu. Însă nu știa cum. Pentru că acum era în afara lumii, a unei lumi în care totul era dirijat, planificat. În primul rînd avea nevoie de rația zilnică de mîncare. Și soarta păru s-o ajute.

Într-o zi, Finkel, directorul fabricii de conserve de pește, un tip abil, intră în atelierul în care lucrau moldovencele și întrebă dacă vreuna dintre ele știe să facă contabilitate. Contabila întreprinderii ieșise la pensie și nimeni de acolo nu putea să o înlocuiască.

Cum să nu, răspunse o moldoveancă ; este doamna Ana Lambu. Ea este contabilă.

Femei simple, moldovencele credeau că Ana se pricepe la de toate chiar și la contabilitate. De fapt, ea habar n-avea de asta !

A doua zi, pe la ora 10, directorul o chemă la el și o întrebă dacă cunoaște contabilitatea.

— Da, răspunse ea. Își dădea seama că asta era singura soluție în situația disperată în care se găsea.

— Bine, răspunse Finkel, de mîine dimineață te prezinți la lucru ! Și vezi ca lucrurile să meargă cum trebuie !

Ieșind de acolo, Ana se interesă de adresa contabilei care ieșise la pensie. Apoi se duse acasă și luă trei lingurițe de argint din cele șase pe care, în grabă, le pusese în valiză, cînd o ridicaseră, și se duse direct la ea, spunîndu-i.

— Vor să mă pună în locul dumneavoastră la contabilitate. Nu cunosc această meserie, dar trebuie să trăiesc. Uitați-vă, vă dau aceste trei lingurițe, dacă astăzi și toată noaptea o să mă învățați să lucrez cu sciotcik * și o să-mi dați noțiuni de contabilitate. Vă rog, nu mă refuzați.

Toată ziua și o bună parte din noapte stătu și notă tot ce-i spuse contabila ; iar puținele ore cîte-i rămăseseră pînă dimineață, își reciti notițele. Dimineața se duse la slujbă.

Anei îi era teamă că colegele ei de serviciu și mai ales directorul or să afle cu timpul că știința ei contabilă nu există și nu numai că aveau s-o dea afară, dar ar fi putut și s-o pedepsească aspru ; fiindcă ea, o deportată, încercase să înșele conducerea. Dar din prima zi își dădu seama că celelalte habar n-aveau de contabilitate ; erau doar niște funcționare modeste care transcriau în niște registre imense situațiile ce li se aduceau de la diferite unități. Și astfel se mai liniști. Avea, în sfîrșit, un serviciu care îi putea asigura existența.

*

Munca Anei era mai ușoară decît a celorlalte deportate. Dar avea o răspundere cu mult mai mare ; fiindcă orice greșeală putea să-i fie fatală. Așa că avu grijă ca toate hîrtiile să fie într-o ordine perfectă.

---

* sciotcik — un cadru cu bile albe și negre cu care în Rusia se fac operații aritmetice simple.

Nu primea nici un fel de salariu, dar avea dreptul la o rație de alimente ceva mai mare. Foarte rar primea bunătăți : cîteva bucăți de zahăr, bomboane, cutii de conserve de pește. Muncea însă 12—14 ore pe zi.

*

Cei deportați la punctul 32 — între care Lili și doamna Schneider — fuseseră nevoiți, chiar în prima zi, să se prezinte la locotenentul major Gabdulin, NKVD-istul cu gradul cel mai mare în acest punct. Mongol de origine, Gabdulin era un tip dur, neînduplecat în aplicarea dispozițiilor privind deportații. Aceștia erau obligați să se prezinte săptămînal la el. Cînd unul dintre deportați — în mare majoritate femei — venea la el, scotea revolverul și-l punea demonstrativ pe masă, ca să intimideze, și spunea aspru : „semnează". Și repeta procedeul cu fiecare deportat, săptămînă de săptămînă.

Gabdulin căutase să racoleze cîteva femei ca informatoare în schimbul unor avantaje și găsise una, Baruhina, care acceptase. Dar destul de repede, deportații își dăduseră seama ce hram poartă și, treptat, treptat, o izolaseră.

Punctul 32 fiind un kolhoz, toți deportații — femei, bătrîni — fuseseră puși să lucreze pămîntul. Multe femei nu munciseră niciodată dar trebuiseră să se acomodeze, căci altfel nu primeau de mîncare.

Cum n-aveau unde să stea, se apucaseră să-și ridice niște căsuțe modeste. La sfatul localnicilor — care erau pățiți — săpaseră mai întîi o groapă de aproape doi metri adîncime. Apoi ridicaseră pereții de numai 1 metru — 1 metru și jumătate înălțime din cărămizi de „ciamur" (un pămînt umed, amestecat cu paie și uscat la soare), în locurile acelea nefiind piatră. Erau vînturi puternice pe acolo, mai ales iarna. Acoperișul îl făceau din stuf, care se găsea berechet. Pentru încălzit pregăteau, încă din timpul verii bucăți de kizsak, format din bălegar de vite și tăiat cubic ; kizsak-ul scotea mult fum, mirosea urît, dar încălzea. Se dădeau și rații de cărbune, dar foarte mici.

CAPITOLUL 17

Ida Moscovici nu se putea acomoda cu viața din Siberia. Nu pentru că n-ar fi avut puterea sau nu s-ar fi obișnuit cu munca. În viața ei trecuse prin multe ; muncise din greu și avusese tăria să nu se descurajeze. Dar despărțirea de copila ei o doborîse. Nu mai voia nimic : doar s-o aibă lîngă ea pe Rima. Uneori, ca și cum și-ar fi pierdut mințile, mîngîia rochița fetiței, și-i vorbea cu o voce caldă, drăgăstoasă, fără să-i pese că Rima nu este cu ea ; avea, în acele clipe, o privire plină de lumină. Apoi, revenindu-și, începea să țipe și să plîngă în hohote.

Nu muncea prea mult, pentru că uneori cădea într-un fel de prostrație, cu mintea aiurea. Așa că i se dădea o rație mică de mîncare și, zi de zi, slăbea. Ea, care fusese îngrijită, atentă cu fizicul și cu îmbrăcămintea ei, umbla acuma nepieptănată, cu hainele boțite, pătate. Numai rochița fetiței era întotdeauna curată și călcată. Uneori o apucau accese de furie teribilă, pe cînd era la lucru, începea să le strige gardienilor : „Sînteți niște călăi ! Ați adus numai nenorociri ! Vă blestem să suferiți și voi cum sufăr și eu ! Să aveți și voi parte de durerile mele !“ Femeile se uitau speriate la ea. Una, mai mult de milă, îi spuse unui paznic : „E nebună“. Ei se apropiară, o luară cu forța și, tîrînd-o mai mult, o scoaseră în curte, unde o aruncară la pămînt. Ida Moscovici, după ce plînse un timp, un plîns sacadat, isteric, se ridică cu greu și porni spre casă. I se făcuse tare frig și îi era frică să nu se prăpădească aici, departe de rochița și fotografia fetiței.

A doua zi cînd veni la muncă, femeile văzură pe fața ei o hotărîre nestrămutată. Și din cînd în cînd se uita, zîmbind, la lozincile din hală căci se apropiau sărbătorile de 7 noiembrie ale sovieticilor. Odată îl întrebă pe unul dintre paznici : „Vin sărbătorile, nu-i așa ? Să știți că mă bucur !“

A doua zi se apropie de șeful halei și-i spuse :

— Vreau să mă duc la tovarășul comandant !

— De ce să te duci?
— Am o problemă importantă, foarte importantă...
— Toate aveți probleme importante! Crezi că tovarășul comandant are timp pentru problemele voastre?
— Vreau neapărat să mă duc la tovarășul comandant! mai zise Ida.
— Spune-mi și mie, să văd ce pot face.
— Vreau să-mi dea voie să plec s-o văd pe fetița mea... Și apoi, jur, jur pe Dumnezeu că mă întorc! Numai s-o văd, să știu ce-i cu ea! Nu mai pot, înțelegeți că nu mai pot trăi așa!...
— Cum să pleci? întrebă uimit șeful halei. Crezi că-ți dă drumul cineva? Comandantul n-are dreptul de a elibera, chiar provizoriu, pe deportați. Și apoi regiunea de unde ați venit voi, este ocupată de fasciști. Cum o să te duci acolo?

În clipa aceea Ida își dădu seama că toate speranțele ei se spulberă. Tăcu și, cu pași lenți, fără să spună ceva, plecă... Mergea uitîndu-se în pămînt, cu umerii aplecați; parcă îmbătrînise brusc.

Seara, cînd femeile se întoarseră acasă de la lucru, o găsiră spînzurată de grinda tavanului camerei. Iar pe un scaun erau aranjate frumos rochița și fotografia Nomei.

*

Sinuciderea Idei Moscovici le tulbură mult pe deportate. Oare le aștepta și pe ele aceeași soartă? Aveau să aibă tăria să reziste? Parcă se rupsese ceva în inima lor. De milă pentru Ida, de milă și de frică pentru soarta lor... Se gîndeau cu ce oare greșiseră că fuseseră pedepsite atît de tare? Unele se duseră, în seara aceea, la Ana și plînseră împreună...

*

Frigul începuse să înțepe tot mai tare. Fiind duminică, Ana se duse în pădurea de la marginea orașului, să culeagă vreascuri pentru foc. Se gîndea să ducă ceva vreascuri și Eugeniei Grosu.

Începu să adune grăbită bucăți de lemn, vreascuri pe care, legate cu o frînghie, urma să le ducă acasă. Bătea un vînt rece, dar aici, în pădure, domnea o liniște deplină; și era și ceva mai cald. Nu auzea decît ciripitul păsărilor. Cînd, deodată, auzi voci cristaline de copii cîntînd „Sîntem străjeri, brațe de fier“... Erau copii de basarabeni deportați, care venind în pădure, cîntau un cîntec

românesc învățat la școală. Și instantaneu, mai limpede ca niciodată, Ana realiză că este singură — singură, departe de copiii ei. Copiii, pe care-i iubea nespus și despre care nu știa nimic. Simțea că nu mai putea rezista. Căzu peste grămada de vreascuri, plîngînd în hohote. Simțea că i se rupe sufletul. „Doamne, dacă exiști, de ce m-ai pedepsit atît de crud ? Unde sînt copiii mei, unde sînt Dana și Alexandru ? Sînt ei oare în viață ? O, Doamne, nu mai pot, nu mai pot suporta atîta suferință !“... Hohotele de plîns ale Anei răsunau în pădure.

Copiii o găsiră leșinată, crezînd-o chiar moartă. Unul din băieți, mai răsărit, fugi pînă la mama lui. Veniră cîteva femei și, luînd-o în brațe, o duseră acasă. Iar aici Ana zăcu aproape o săptămînă, timp în care, din cînd în cînd, își pierdea cunoștința. O îngrijiră moldovencele care, după ce-și terminau munca la fabrică, veneau, cu rîndul, la ea.

*

Eugenia Grosu de o săptămînă nu se mai ducea la lucru ; căci nu mai putea, de slăbită ce era. În ultimul timp se străduia din răsputeri să se țină pe picioare, iar într-o sîmbătă leșină. Neobișnuită cu greul, nu-și îndeplinea aproape niciodată norma, așa că primea o rație și mai mică de mîncare și era veșnic flămîndă. Și iată, de cîteva zile, era acasă... Nu mai putea de foame și de frig. Se întreba de ce nu vine Ana Lambu, singura care o mai vizita cînd și cînd. Ea nu știa că Ana, după leșinul din pădure, era bolnavă. De foame și de frig Eugenia Grosu stătea mai mult întinsă în pat. Prin ușa crăpată, prin geamul spart pătrundea un vînt rece, cu toate că ea încercase să acopere crăpăturile cu ziare și afișe despre eroismul soldaților sovietici. Se acoperise cu tot ce avea, chiar și cu ziare. Totuși nu putea să se încălzească. Iar foamea o chinuia groaznic... O, dacă ar fi avut măcar o bucată de pîine... Se ridică cu greu din pat și deschise lada de lemn, pusă în picioare, „dulapul“ ei dar nu găsi nimic. Știa că mîncase ultima bucată de pîine, fără să poată socoti cît timp trecuse de atunci ; i se părea nespus de mult... Se întinse din nou în pat. Simțea o slăbiciune vecină cu leșinul. Începură să-i curgă lacrimi pe obrajii înghețați. Ea, care pînă în urmă cu cîteva luni avusese parte de fericire, era acum profund nefericită. În minte îi reveniră amintiri din copilărie. Se revedea fetiță fugind prin grădina casei. Sau călărind poney-ul pe care i-l

cumpărase tată-său. Sau mîngîierile, uneori cam sâcîitoare, ale mamei, care îi cumpăra la nesfîrșit, rochițe, pantofiori și pălăriuțe ; multe pălăriuțe, toate cu panglici. Pe atunci era cald și bine... Iar la masă mînca tot ce-i dorea sufletul. Fusese atît de fericită... Și acum, cînd își aducea aminte, un val de căldură îi trecea prin suflet. Dar amintirile îi apăreau din ce în ce mai difuze, mai șterse...

*

Cînd Ana, întremată puțin, se duse s-o vadă, o găsi deja moartă ; murise de două zile... Pe cap avea pălăria murdară și pătată, cu panglicile decolorate și deșirate. Se îmbrăcase cu puținele haine pe care le avea cu ea. Iar peste așa-zisa pătură, mai mult ruptă, ziare. Unul din ziare avea fotografia mare a tătucului Stalin ; ca un simbol al „fericirii și bunăstării“ pe care acest „binefăcător“ le adusese pravoslavnicei Rusii și ținuturilor cotropite.

A doua zi o înmormîntară, simplu, așa cum se obișnuia aici, printre deportați.

Pe Ana o impresionă neobișnuit moartea Eugeniei Grosu, pentru că această ființă atît de bună și nevinovată, care nu făcuse rău nimănui, o ființă naivă, nu prea inteligentă, dar curată sufletește, avusese ca singur „păcat“ averea moștenită de la părinți.

Cu toate că știa că poate risca, Ana se duse la NKVD-istul șef al unității unde lucrau femeile deportate și-i spuse că Eugenia Grosu murise „de foame și de frig“.

— Și ce crezi tu, că eu pot să am grijă de voi toți ? Am și așa destule pe cap ! Iar muierea asta nu era bună de nimic, căci mai mult încurca lucrurile decît muncea ! La noi se aplică principiul „nici muncă fără pîine, nici pîine fără muncă“. Lasă, că burjoaica asta a trăit destul de bine în trecut, exploatînd clasa muncitoare ! N-o plîng eu pe ea !

Ana se înfurie... Îi venea să scuipe fața lată, a acestui om îndopat pînă în măduva oaselor cu slogane și lipsit de orice omenie. Dar știa că trebuie să tacă și să-și înăbușe revolta în ea...

*

Moartea dădea semne. Ida Moscovici, apoi Eugenia Grosu... Ana începu să se teamă că avea să-i vină și ei rîndul, mai devreme sau mai tîrziu. Dar decisese că tre-

buie să trăiască cu orice preţ. Pentru copiii şi pentru soţul ei...

Gîndul la ei făcea parte din însăşi existenţa Anei ; căci acest gînd aproape că n-o părăsea niciodată. Cînd calcula şiruri interminabile de cifre, cînd mînca, apoi cînd mergea spre casă şi mai ales seara, cînd — obosită — se culca, gîndul la Alexandru, la Dana şi la Teodor, o însoţea pretutindeni, aducîndu-i durere şi, totodată, mîngîiere...

Îşi amintea cum îl cunoscuse pe Teodor. Erau amîndoi tineri : el avea 21 de ani, iar ea 19. Băiat timid, retras, interiorizat, prefera adesea să tacă, uneori chiar se poticnea în vorbe. Dar ea cu intuiţia ei feminină, sesizase calităţile lui : sensibilitatea sufletească, cinstea ieşită din comun.

Amîndoi fuseseră fericiţi împreună. Aveau încredere deplină unul în altul şi se stimau.

Femeia îşi rememoră momentul cînd se născuse Alexandru. Era un copil dolofan, dar cam dificil. Dana apăruse după doi ani ; era mai calmă, mai uşor de crescut. Parcă retrăia în fiecare fibră a trupului ei durerea despărţirii de copii, disperarea necunoscutului care le învăluia existenţa de acum... Nu e suferinţă mai mare ; aşa cum nu există sentimente mai frumoase, mai curate şi mai intense, ca dragostea pentru copiii tăi... Şi cotropitorii călcau în picioare, fără nici un pic de milă, tocmai asemenea sentimente...

Noaptea, cu gîndul la ei, plîngea. Dar la servici căuta să nu aducă vorba despre necazurile ei. Voia să rămînă numai ea cu durerea ei ; cu dragostea ei pentru copii, cu dragostea ei pentru Teodor. Se întreba unde putea fi Alexandru. Reuşise oare să se întoarcă în Basarabia sau fusese dus, undeva, în fundul Rusiei ? Sau ce era cu Dana, cu fetiţa ei scumpă ? La retragerea sovieticilor din Basarabia n-o tîrîseră oare şi pe ea cu ei, cum o făcuseră, cu mulţi basarabeni ? Întrebări nenumărate o chinuiau şi nu le găsea răspuns. Despre Teodor bănuia că este într-un lagăr. În care, nu putea şti ; căci în Siberia erau destule lagăre pentru bărbaţi. Lagăre de care se vorbea în şoaptă şi cu groază. Dar Ana Lambu găsea totuşi în ea tăria să trăiască mai departe...

Ştia că viaţa are un sens dacă este întemeiată pe dreptate şi pe adevăr. Dar cu toate că viaţa fusese pentru ea şi pentru ai ei nedreaptă şi cu toate că trăia într-o lume stăpînită de minciună, înţelegea că trebuie trăită. Şi avea curajul s-o îndure aşa cum era...

CAPITOLUL 18

Azvîrlit în lagăr, ca o otreapă, Teodor simțea că este în iad. Era mult mai rău decît și-ar fi putut închipui vreodată ; munca mult prea grea, duritatea și disprețul supraveghetorilor, decăderea morală la care era supus, foametea perpetuă, toate acestea păreau de nesuportat.

Dar mai ales suferea enorm din cauză că nu știa cei cu familia lui. Îl apăsa imaginea Anei cînd, la Tiraspol, îi despărțiseră ; un chip al disperării și fricii. Iar Teodor știa că teama ei îi privea, mai ales, pe copii și pe el... Sau imaginea copiilor. Pe Alexandru nu-l văzuse din februarie, cînd îl condusese la gară, ca să plece la Odessa. Ori Dana, fetița lui cea veselă, deschisă și atît de generoasă. Ce mîndru fusese, întotdeauna, de ei ! Și, Doamne, cît de mult îi lipseau... Se întreba mereu care o fi soarta lor. Neliniștea îl copleșea...

Se chinuia mult și din cauza condițiilor din lagăr : mîncarea era mizerabilă și puțină. Singurul aliment mai acătării era pîinea — o pîine neagră, cleioasă, acră. Și totuși deportaților li se părea mult mai bună decît supa și cașa zilnică, dar porția de pîine era numai de 300 de grame. Tuturor le era mereu foame, o foame dureroasă, greu de suportat. La masă se aruncau asupra blidului ca lupii. Și cît timp mîncau, nu scoteau o vorbă. Iar cei ce terminau mai repede aruncau priviri lacome asupra celor care mai aveau ce mînca. De altfel, înfățișarea deportaților spunea totul. Slabi, numai piele și os, erau puși să muncească peste puteri. Pentru fiecare viața din lagăr era o veșnică luptă pentru supraviețuire. Cei mai mulți trăiau la modul primar, nu se gîndeau decît la mîncare și la odihnă ; căci erau sfîrșiți de oboseală. Mulți pierduseră orice demnitate, orice mîndrie. Și după un timp, chiar se gîndeau tot mai puțin la ai lor ; erau prea flămînzi și mult prea extenuați. Și îi chinuia mult frigul. Le era frig, mai ales la picioare și la mîini ; din cauza degerăturilor aveau dureri de le venea să urle. Încălțările lor erau din ziare acoperite cu coji de copac și le-

gate cu sîrmă, ca să nu pună piciorul gol pe zăpadă, iar în locurile astea iernile erau grele.

Era frig și în barăci, dar totuși părea mai suportabil. Aduceau din pădure vreascuri, coji de copac, iar soba, chiar dacă se înfierbînta, nu putea să încălzească o încăpere atît de mare. În dormitor era un aer îmbîcsit, greu de respirat ; un aer în care se simțea mirosul de trupuri nespălate, de haine îmbîcsite cu sudoare, care pătrunsese în saltea, în pereți, pretutindeni. Dar deportații se obișnuiseră cu toate... Respirau aerul ăsta împuțit, numai să fie cald. Unii, bolnavi, tușeau toată noaptea ; erau și cazuri cînd mai horcăia unul, ori se tînguia a moarte. Cei mai mulți nu-i dădeau prea mare atenție. Moartea unui deportat devenise un lucru obișnuit și pentru mulți era o izbăvire...

Mai mult decît de foame, de frig și de oboseală, Teodor suferea din cauza degradării morale, mai ales la început. Fiind om corect, cu simțul respectului față de om, suferea din cauza umilințelor, a disprețului ostil al gardienilor. Cînd vedea cu cîtă cruzime supraveghetorii îi puneau să muncească și cum îi loveau fără milă, se cutremura și-i venea să sară asupra lor, dar învățase lecția aspră a lagărului — că trebuie să tacă și să se prefacă a nu observa nimic. Văzuse odată cum un supraveghetor, un om masiv, sărise cu bocancii pe trupul unui deportat, slab și deșirat, pentru că îndrăznise să-i dea o banală replică. Și nu se lăsase pînă nu-i zdrobise pieptul și în mai puțin de o oră, omul murise.

Ca să ai șanse să supraviețuiești aici, trebuia să ai tăria să rabzi și să taci. Și Teodor, care nu suporta nedreptatea, se obișnuise și el să tacă și să se prefacă a nu observa nimic.

*

În lagăr deportații își dădeau în vileag adevărata fire. Lagărul le dezvăluia sufletul, așa cum era el în realitate. Aici erau despuiați de prefăcătorie. Și singurul element care totuși îi înfrîna era frica ; teama de bătaie sau de tăierea rației de mîncare.

Unii simțeau nevoia să facă pe grozavii ; să pară autoritari față de alții. Și chiar să-i chinuie. Era o defulare a umilințelor la care erau supuși. Cei mai primejdioși erau lașii, lipsiți de caracter. Pentru un mic avantaj, o mică bunăvoință din partea gardienilor, erau gata să vîndă pe oricare dintre colegii de suferință. Și uneori de-

portații aveau de suferit mai mult din partea unora ca ei decît din partea supraveghetorilor.

Mulți cădeau într-o stare de resemnare, de renunțare totală. Și așteptau moartea ; ei mureau primii.

Erau și unii care aveau tăria de a rămîne integri, chiar în momentele cele mai grele. Erau cei mai tăcuți, dar și cei mai demni. Și suportau totul fără să se plîngă, pentru că-și dădeau seama că n-are nici un rost. Ei erau cei mai stimați printre deportați ; chiar lașii și leprele îi lăsau în pace.

CAPITOLUL 19

Iarna începuse să se simtă și la punctul 32. Bătură vînturi puternice, reci. Din nefericire, nu toți deportații putuseră să-și înjghebeze o casă. Pur și simplu n-avuseseră timp, fiindcă trebuiseră să lucreze în kolhoz ca să poată primi cota de alimente. Pe ei conducerea kolhozului îi găzduise temporar la așa-zisul club. Ori de cîte ori era o manifestare la club, fie o ședință, fie o serbare, trebuiau să-și strîngă lucrurile și să se înghesuie pe coridoare, dar aveau totuși unde să doarmă...

Prima serie de deportați venise aici în 1933 ; erau ruși, nemți, tătari, turkmeni, uzbeci... Urmaseră alții. Cu excepția NKVD-istului și a celor cîțiva milițieni, cu toții erau deportați, aduși în diferite etape.

Deportații nu aveau acte personale ; evidența lor o ținea NKVD-istul Gabdulin. Primeau ceva alimente pentru munca în kolhoz. Dacă făceau economii, puteau vinde o parte din ele ca să poată cumpăra strictul necesar de îmbrăcat. Dar pentru asta trebuiau să se ducă în orașul cel mai apropiat, Akmolensk. Aprobarea o dădea Gabdulin, cam o dată la 3—4 săptămîni ; dar, vai de acela care nu se întorcea la timp ! Cum cale ferată nu era, se duceau cu camioanele care transportau alimente.

Situația deportaților basarabeni și bucovineni de la punctul 32 (ca și de la alte puncte) fusese cumva ușurată de purtarea bună a localnicilor. Căci și ei trecuseră prin aceleași chinuri, iar mulți dintre ei își pierduseră soți, frați. Basarabenii și bucovinenii se împăcau însă mai greu cu soarta lor. Nu numai pentru că fuseseră aruncați aici, la mii de kilometri de locurile unde se născuseră și trăiseră, dar mai ales pentru că nu știau nimic despre familia lor. Fiecare familie își avea tragedia ei.

*

În sala clubului locuia și doamna Schneider, cu băiețelul ei Albert. Nu putea să se împace cu soarta. Ei îi plăcea să citească, să cînte la pian, să viziteze muzee ;

și nu era obișnuită să muncească cu mîinile. Îi era silă de tot ce era murdar. Suferea și pentru că nu știa nimic despre soțul ei ; și, mai ales, din cauza copilului, pe care-l adora. Albert, fiind încă mic, nu înțelegea ce se întîmplă cu ei și îi punea maică-si întrebări la care ea nu putea răspunde. „Mamă, de ce nu vine tata ? mi-e dor de tata și vreau să-l sărut !" Sau „Mamă, înainte îmi aduceai ciocolată... Vreau ciocolată și vreau să mă duci la Covalschi * să mănînc prăjituri".

Toate astea îi adînceau durerea. Femeie frumoasă, delicată, era simpatizată de celelalte femei cu care venise odată ; și ele căutau s-o ajute. Dar doamna Schneider se izola, se jena de compătimirea lor, știind că și ele își au propriile suferințe.

Într-o zi de toamnă, doamna Schneider își luase băiatul în brațe, trecuse grăbită pe lîngă femeile care lucrau ogorul, și cînd ajunse la rîul Ișmir se aruncă în apă. Pînă să sară lumea să-i salveze, se înecară amîndoi. Nu mai putuse suporta viața de aici...

*

La o săptămînă după ea se sinucise și doamna Ciobanu, o femeie de vreo 50 de ani. Tăcută, rezervată, evita să stea de vorbă cu cineva, dar femeile o vedeau cum plînge adesea. Știau că o dată cu ea îl ridicaseră pe bărbatul ei și pe fiul lor, care venise în vizită, doar cu două zile înainte de 13 iunie. Nici ea nu mai putuse suporta durerea...

*

Iarna venise brusc, în punctul 32. Cu furtuni reci și cu multă zăpadă. Într-o zi, pe la mijlocul lui decembrie, Gabdulin transmise, prin Meret, tuturor deportaților că lipsește patru zile pentru că pleacă la Akmolensk, la o „soveșcianie" (adunare). În tot acest timp el avea să fie înlocuit de Meret. Și după ce dădu dispozițiile, înhămă calul la sania de două persoane, își puse șuba cu blană groasă și căciula de astrahan și plecă. Era mulțumit. Sania era frumoasă, calul — o mîndrețe. Pleca liniștit, știa că dispozițiile sale aveau să fie respectate ; în primul rînd de frica lui. Și gîndul că toți acești foști burjui tremură la auzul numelui său, îl făcea să fie cuprins de o stranie mulțumire. La puțin timp după ce plecase, se

* Covalschi era o cofetărie din Chișinău.

porni o furtună grozavă. Gabdulin nu se mai întorsese la punctul 32. Spre primăvară, cînd zăpada începuse să se topească, se dăduse de sanie și de rămășițele trupului lui Gabdulin și ale calului ; fusese sfîșiat de lupi. Iar deportatele de la punctul 32 văzuseră în asta mîna lui Dumnezeu...

*

Dintr-o întîmplare, Maxim Uzun fusese repartizat la punctul 32. Camionul care trebuia să-l ducă, împreună cu alții, undeva mai spre nordul Siberiei, era atît de plin că el nu mai încăpuse. Și atunci după ce-l ținuseră vreo două zile închis la Țelinograd, îl trimiseră la punctul 32.

Pe Grecov îl pierdu pe drum. Cînd, într-o zi, în drumul lor cu trenul spre Siberia, nu li se dăduse rația obișnuită de apă, fiind și foarte cald. Grecov nu se stăpînise și le spusese NKVD-iștilor care-i însoțeau că sînt niște ticăloși lipsiți de suflet, și că, aici, în Uniunea Sovietică, sentimentul uman nu mai exista. Îl scoseseră cu forța din vagon și de atunci nu-l mai văzuseră... Îl împușcaseră...

Cînd îl ridicaseră, Uzun avusese grijă să ia cu el, la repezeală, cîteva cărți de matematică. Și aici, la punctul 32, după ce ziua lucra la kolhoz (unde se obișnuise destul de ușor, ca om al cîmpului), seara se cufunda în studiile lui de matematică. Pe drum reflectase la cîteva probleme și-i veniseră idei noi. Era veșnic cu gîndul la aceste idei, care nu-l părăseau nici o clipă. Parcă era cuprins de febră... Zilnic aștepta cu nerăbdare ora cînd urma să se retragă în cămăruța lui, în care avea doar un pat și o măsuță, ca să-și cultive pasiunea. Și era convins că este pe cale să deducă niște teorii noi, care vor face vîlvă. Devenise mai tăcut, mai izolat, singur cu gîndurile lui ; iar cei din jurul său îl lăsau în pace.

La o săptămînă după sosirea lui Uzun, fuseseră aduși aici și o parte dintre deportații basarabeni, între care era și Lili, fata părintelui Ștefan din orașul Comrat. Cu toții fuseseră repartizați să lucreze la kolhoz.

Sosirea lui Lili îl schimbă. Figura fragilă a fetei, privirea ei caldă și neajutorată îl impresionaseră. Mult prea timid, el nu reușea să se apropie de ea. Și fără să vrea era uneori chiar urîcios, ca apoi să regrete profund. Nu găsea în el puterea de a-și depăși un anumit fel de a fi, de a trece peste timiditatea lui ; îi lipsea curajul de a-i arăta toată simpatia și compasiunea pe care le nutrea

pentru ea. Doar din cînd în cînd reuşea să-i spună bună ziua, cu un ton mai cald, cu un uşor zîmbet pe faţă. Şi răspunsul ei franc, direct, îi umplea inima de bucurie... Era pentru prima dată în viaţa lui cînd simţea că ţine la cineva cu tot sufletul lui. Iar sentimentele lui de acum i se păreau neobişnuite, greu de îndurat şi totuşi foarte plăcute...

Trecură aşa cam trei luni. Uzun înţelegea că e timpul să schimbe totuşi cîteva cuvinte cu Lili. Neliniştea, îndoiala îl tulburau. Într-o seară, după terminarea lucrului, se apropie de ea şi după ce, de emoţie îşi drese glasul, îndrăzni să-i spună, cu o voce repezită, „Lili, ţin la tine, ţin mult de tot la tine şi aş vrea să fim prieteni !"... Lili îl privi uimită, era cuprinsă de jenă şi revoltă. Cum poate acest tip urît — căci Uzun nu era deloc frumos — ursuz şi veşnic nemulţumit, un fel de ţăran mai răsărit, să-i propună aşa ceva ! Lili nu intuia că în spatele acestei feţe întunecate şi al chipului urît era un suflet cald, care se putea dărui total ; nu-şi dădea seama că tăcerea era reflexul timidităţii şi al firii sale meditative. Că în fond era blînd şi bun şi că ar fi ocrotit-o ; şi ar fi avut grijă de ea cu multă delicateţe. Chiar dacă nu era deloc cizelat. Că — în izolarea lor de aici — aveau nevoie unul de altul. Şi atitudinea ei de respingere avea să se răsfrîngă rău asupra sorţii amîndorura.

De fapt, cu toate că făcea impresia că este un ins rezervat şi hotărît, Uzun era o fiinţă slabă. N-avea tăria de a trece peste încercările grele ale vieţii. Singurul lui suport în viaţă fusese matematica, iar, în ultimul timp, Lili. Şi o dată cu eşecul lui faţă de Lili, nu-l mai interesa nici matematica. Într-un acces de depresiune sufletească, îşi aruncă în foc cărţile. Rămase, întîmplător, un singur caiet care, după mulţi ani, avea să arate marile lui izbînzi pe care era pe cale să le obţină în domeniul matematicilor. Şi începuse să bea. El, care înainte rareori punea gura pe un pahar de vin, acuma bea peste măsură.

Lili continua să muncească, dar acest lucru o dezgusta. Ea, în care tatăl ei vedea o mică prinţesă şi care toată ziua fredona, trebuia acum să lucreze din greu, ca o ţărancă. Devenise tot mai tăcută şi mai retrasă. Singurile ei gînduri se îndreptau spre tată-său.

CAPITOLUL 20

Suferința le unea pe deportate. Altădată, pe cînd era la casele lor, țărăncile n-ar fi venit la Ana Lambu ca la o cunoștință apropiată. Țineau la un fel de ierarhie, bazată îndeosebi pe respect. Aici diferențele se atenuaseră.

Veneau la Ana să-și aline durerea ; căci ea înțelegea bucuriile și suferințele altora, găsind cuvintele cele mai potrivite. O făcea natural, fără efort. Veneau și s-o audă cîntînd cîntece care le aminteau de viața frumoasă de dinainte. Și Anei îi făceau plăcere vizitele lor pentru că-i mai abăteau gîndurile care o apăsau. Totodată, simțea nevoia să le ajute, cum putea, pe femeile astea simple și neajutorate, ceea ce-i dădea puterea să spere.

Cu timpul trebuise să renunțe tot mai mult la aceste mici bucurii. Fiindcă munca îi răpea aproape tot timpul. Zi de zi lucra de dimineața pînă la 7—8 seara și cîteodată, pînă la miezul nopții. Și cînd se întorcea acasă nu se gîndea decît la odihnă.

*

În ajunul Crăciunului, cîteva moldovence veniră la Ana s-o întrebe cum să-l sărbătorească. „Nu faceți nimic“ le răspunse Ana. „Dar nu se poate, doamnă Ana !“, se revoltă una din ele. „Trebuie să înțelegeți că la sovietici nu trebuie să se sărbătorească Crăciunul ! Mai ales aici, în Siberia. O să se spună că n-ați scăpat de obiceiurile voastre burgheze ! Puteți doar să veniți la mine și o să cîntăm“. Moldovencele înțeleseră, mai ales că pe aici cuvîntul burghez era atît de hulit, fapt de neînțeles pentru ele...

— De aia am venit la mata, să ne spui ce să facem ! Să te blagloslovească cel de Sus, adăugă una mai bătrînă.

În ajunul Crăciunului, cîteva femei veniră la Ana cu copiii lor. În camera ei nu era loc nici să arunci un ac. Cîntară „O, brad frumos“. Cele mai multe plîngeau în hohote. Asta l-a făcut pe paznicul care își făcea ron-

dul să deschidă ușa și să strige : „Iarăși v-ați adunat să cîntați cîntece triste ! Numai din ăstea știți ! Sucit popor mai sînteți !"

*

Ana se agățase de speranța de a sărbători Anul Nou, o rază de bucurie. Făcu rost de hîrtie colorată, roșie — culoarea atotstăpînitoare — dar era bună și asta ! Găsise cu greu și ceva bomboane... Pentru toate își dăduse o cămașă. Din hîrtie făcuse coșulețe mici, drăguțe, punînd toată măiestria ei. Lucra cu gîndul la copiii ei. Și-aducea aminte cum pregăteau pomul de iarnă în ajunul Crăciunului, ea cu Dana. Pentru amîndouă era o bucurie. Cum fiecare din familie pregătea pachetul cu cadouri pentru toți ceilalți. Și ce bucurie era cînd se desfăceau pachetele ! Mai ales Dana, veselă, plină de viață, sărea în sus de bucurie. Acum durerea măcina sufletul Anei. Și totuși, continua să facă coșulețe, ca dintr-un fel de datorie față de copiii ei. În fiecare coșuleț pusese cîteva bomboane. Avusese grijă ca, venind de la muncă, să ia de la piață un mic brăduț ; mai ales că erau ieftini. Spre seară trecuse pe la casele țărăncilor pe care le cunoștea mai bine și le rugase să trimită copiii la ea. Ei primiseră darurile cu strigăte de bucurie. Și în cor, împreună cu Ana, cîntaseră „O, brad frumos".

După ce plecaseră copiii, singură în cameră, Ana se simțise deodată neobișnuit de stingheră, vulnerabilă. Și o cuprinse o tristețe adîncă. Se trînti pe pat și începu să plîngă în hohote... Acesta fusese primul an nou în Siberia...

*

Pe 31 decembrie, la ora unu, supraveghetorul grupului de deportați unde era și Teodor Lambu anunță :

— Din momentul ăsta, azi sînteți liberi ! Ordin de la comandant. Că, de, sînteți și voi oameni, dracu să vă ia ! Dar nu cumva s-auzim că s-a întîmplat ceva că, futu-vă muma voastră, vă belim !".

Această dispoziție se aplicase tuturor deportaților din lagăr ; iar ei se bucuraseră omenește, cu atît mai mult cu cît era un frig năprasnic. Unii zîmbeau în sine că li se spusese și lor oameni. Probabil, gîndeau ei cu amărăciune, măcar o dată pe an pot fi considerați și ei oameni. De fapt, le era mai puțin frică de comandantul lagărului, pe care îl vedeau destul de rar și care nu le dădea

vreo atenție. Cerea, în schimb, subalternilor și supraveghetorilor să îndeplinească planul. De ei le era într-adevăr teamă ; și mai ales de șeful lor, o adevărată fiară.

Aluzia la ceva ce s-ar putea întîmpla, avea un sens. Cu vreo zece zile înainte, deportații din baraca vecină cu cea a lui Teodor îl omorîseră în bătăi pe un deportat despre care aflaseră că informa supraveghetorul șef despre tot ce se vorbea în baracă. Și cu toate că fuseseră bătuți crunt și nu li se dăduse de mîncare o zi, supraveghetorul șef nu putuse afla cine începuse să-l bată și cîți participaseră la uciderea lui ; era un fel de coaliție tacită, apărută, din necesitatea de a supraviețui. Astfel îngrădeau posibilitatea să mai apară un alt informator, care putea să-i trimită direct la moarte pe unii din ei. Nici supraveghetorul șef nu-i putea pedepsi pe toți deportații din baracă, pentru că avea de realizat un plan la cantitatea de lemne. Plan tot mai greu de îndeplinit în ultimul timp, deoarece mureau prea mulți, mai ales din cauza frigului.

Dar această întîmplare le dăduse deportaților un dram de încredere în ei.

*

Supraveghetorul șef invitase pe cîțiva dintre prietenii lui din lagăr — supraveghetori, funcționari — să petreacă revelionul împreună. Dorea să se vadă că le poate oferi o masă mai acătării. Știa că multora le este frică de el, fiindcă era și secretarul biroului organizației de bază. Mic de statură, cu ceafă scurtă, cu un început de burtă, era crud și nemilos ; dar totodată și viclean. Ura lui se explica și prin faptul că fusese îngropat aici, în acest lagăr. Fiind ofițer, credea că în alte împrejurări ar fi făcut carieră... Și ura și-o revărsa asupra deportaților... După cum și invitații lui nutreau aceeași ură împotriva acestor „cîini de burghezi, unelte ale fascismului" ; iar războiul și insuccesele militare ale armatei sovietice le amplificau sentimentul.

Pe masă era mîncare destulă. Friptura, din puțina carne repartizată deportaților, pește la conservă, pîine destulă — este adevărat, neagră — și — surpriză pentru invitați — icre roșii și, mai ales, votcă ; destulă votcă... „Mîncați, tovarăși, mîncați și beți, că doar o dată-i Anul Nou ! Să sărbătorim anul ce vine cu gîndul la victoria împotriva hitleriștilor ce ne-au atacat țara. Și nouă ne revine o misiune, să dăm țării cît mai multe lemne.

Să bem, tovarăși, pentru scumpa noastră țară și pentru conducătorul nostru iubit, tovarășul Stalin !".

Cu toții se ridicaseră în picioare și băuseră pentru țară și pentru Tătucu. Dar atmosfera nu prea era veselă. Și, deodată, șefului supravegheorilor îi veni o idee... Ce-ar fi să-i scoatem afară pe unii dintre băieții noștri și să le oferim o friptură ? Să vedem cum se aruncă s-o înșface care de care ! ...Nu zău, cred că ar fi distractiv ! Și rîse în hohote... Știa și el ce înseamnă foametea ; să fii mereu flămînd, cînd corpul cere cu sălbăticie hrană, cînd simți că ești în stare să faci orice pentru o bucată de pîine... Trecuse prin toate astea în anii de după colectivizare, pe cînd lucra la un kolhoz. Trecuseră ceva ani de atunci, dar durerea și suferința foamei o simțea și acum, cînd își aducea aminte...

„Vanea, zise șeful supraveghetorilor unui subofițer, ia o farfurie și pune o bucată de carne pe ea ; dar, știi, una mai mare, ca să le crească pofta !" Și rîse din nou. „Babele" să rămînă aici că afară-i un ger cumplit ; asta-i treabă de bărbați !". Se duseră cu toții în hol, să-și pună mantalele, căciulile și pîslarii. În ultima clipă, supraveghetorul șef se hotărî să-l ia și pe Malcik, cîinele lup care stătea tolănit în vestibul. „Arkașa, spuse supraveghetorul șef unui supraveghetor mai tînăr, fugi și scoate pe „băietii" din baraca în care l-au ucis pe unul de-ai lor !".

Arkașa se repezi în baracă să-i scoale pe toți și-i scoase afară. Deportații se treziră speriați, gîndindu-se cu groază că vor să-i împuște. Se îmbrăcau grăbiți, cu hărnicie, ca să nu li se reproșeze nimic. Unii n-avură timp să se îmbrace și trebuiră să iasă afară cu ce apucaseră să pună pe ei. Fuseseră aranjați în careu. Între timp se apropie și supraveghetorul șef, avîndu-l lîngă el pe Malcik, urmat de musafirii săi. Lîngă supraveghetorul șef era și Vanea, cu farfuria într-o mînă și cu lanterna în cealaltă. Era un ger năprasnic și deportații auzeau tot mai tare scîrțîitul zăpezii la apropierea supraveghetorilor. Pașii lor aduceau cu răpăitul de tobă înaintea execuției, după cum văzuseră în filme. Tremurau de frig și de frică. Șeful supraveghetorilor, după ce-și stăpîni cîinele ce voia să se repeadă asupra deportaților, li se adresă : „tovarăși, oamenii sovietici sînt buni chiar și față de cei care doresc răul orînduirii sovietice ! Uite acum, că vine Anul Nou, v-am adus o bucată mare de friptură„ friptură gustoatsă". Cine vine s-o ia ? Vanea, pune friptura jos și luminează-o, s-o vadă și băieții."

Subofiţerul puse friptura pe zăpadă şi îndreptă lumina lanternei spre ea. Deportaţii simţiră pentru momen, o uşurare ; deci pentru asta fuseseră scoşi afară. Dar imediat îi cuprinse şi ura, revolta izvorîtă din umilinţă. Nici cu cîinii nu te porţi aşa cum se poartă ăştia cu ei ! Nu-i de-ajuns oare că-i pun să muncească peste puterile lor, că rabdă mereu de foame şi de frig, că pentru orice greşeală mică sînt bătuţi fără milă, de ce să-i mai umilească şi cu asta ? Sînt oameni şi ei... Se uitau drept înainte, fără să se mişte, doar tremurau de frig... Şi dacă erau cîţiva tentaţi să se repeadă la friptură, ştiau că bucuria de a o mînca aveau s-o plătească scump a doua zi, fiindcă ceilalţi nu i-ar fi iertat. „Hai, nu vă înghesuiţi ?" îi îndemnă enervat supraveghetorul şef şi văzînd că nici unul nu se mişcă îi zise subofiţerului : „Fac pe grozavii, futu-le muma lor de lepre ! Aruncă halca asta lui Malcik !"... Şi pe cînd cîinele înfuleca lacom bucata de friptură, supraveghetorul şef adăugă" „Vanea, să-i scoţi pe boiernaşii ăştia mîine la lucru şi să le dai o normă mare, dar de mîncare, nimic ! Că văd că sînt sătui, mama lor de prăpădiţi !". Şi, nemulţumit, se întoarse spre locuinţa lui, urmat de invitaţi „Auzi, mai fac pe mîndrii, nişte căcăcioşi ! Las' c-o să am eu grijă să le iasă mîndria asta pe nas !".

Deportaţii se întoarseră în baraca lor. Ştiau că purtarea supraveghetorului şef avea să se înrăiască şi mai mult, că-i aşteptau vremuri şi mai grele... Dar erau convinşi că era singura atitudine pe care puteau s-o aibă ca să nu decadă de tot în faţa lor înşişi.

CAPITOLUL 21

Iarna anului 1942 fusese într-adevăr foarte grea. Deportații de la lagărul Ivdel mureau ca muștele ; de frig, de foame, de epuizare... Mureau și înainte destui. Dar, iarna mult mai mulți... De îngropat n-aveau cum să-i îngroape, căci pămîntul era ca piatra. Dar supraveghetorii își cunoșteau meseria, aveau experiență. Într-un loc al pădurii făceau stive cu trupurile celor morți, iar în primăvară, cînd pămîntul începea să se dezghețe, veneau cu un buldozer și făceau o groapă mare în care aruncau cadavrele ca pe leproși, și erau, slavă domnului...

Unii dintre ei fuseseră oameni importanți — profesori universitari, cercetători științifici, doctori renumiți, ingineri talentați. Aici nu conta nimic...

*

Avură mult de suferit și deportații de la punctul 32. Cincisprezece basarabeni, din care mai multe femei, fuseseră puși să lucreze la construirea unui depozit. Deportații nu aveau cu ei o îmbrăcăminte potrivită pentru frigul de afară ; o duceau prost mai ales cu încălțările, multe femei aveau pantofi sau sandale. Ridicați cu hurta, speriați luaseră de acasă ce apucaseră în grabă. Doar cei cîțiva localnici care lucrau cu ei erau încălțați cu pîslari — valinki. Basarabencele nu mai suportau frigul năpraznic ; picioarele le erau ca butucii și le dureau groaznic. Cum aflaseră că la depozitul Kolhozului erau pîslari — fără să știe că aveau destinație specială — una dintre femei, nemaiputînd suporta frigul, spuse „dacă nu-mi dau și mie o pereche de pîslari mîine, nu mai vin la lucru ! Pur și simplu nu mai pot"... La așa ceva se gîndiseră și altele fără s-o spună. Și a doua zi ele nu se duseră la muncă sperînd că așa aveau să-i oblige să le dea pîslari. Cînd securistul punctului 32 auzi asta, sări în sus de furie : asta mirosea a grevă și așa ceva nu se pomenise în Uniunea Sovietică ! Telefonase imediat la Țelinograd. Iar de la Țelinograd veni, în aceeași zi, un

răspuns clar. Pentru atitudinea duşmănoasă faţă de Statul Sovietic, deportatele să fie condamnate la 12 ani de muncă forţată în lagăr! Le ridicară şi le duseră. Nu se mai auzi nimic despre ele, desigur muriseră în lagăre. Pentru că îndrăzniseră să nu se ducă o zi la lucru, ca să capete nişte amărîţi de pîslari...

*

Din grupul celor ce lucrau la ridicarea depozitului trebuia să facă parte şi Lili. Din fericire pentru ea — cu vreo două zile înainte — se îmbolnăvise şi trebuise să stea acasă ; ceea ce o salvă...

*

Ca durerea să nu-l izoleze complet, în afară de orice speranţă, omul caută să se agaţe de ceva.

Teodor Lambu găsise un refugiu şi un sprijin în credinţă. De cînd citise acele foi din Biblie despre Iov, începuse să creadă în Dumnezeu cu tot sufletul... În El avea toata speranţa, căci credea profund în bunătatea nemărginită a Domnului... Seară de seară se ruga. Şi căuta să nu păcătuiască în nici un fel, nici cu fapta nici cu gîndul, căutînd să fie purificat de toate dorinţele şi chiar de toate îndoielile şi temerile sale ; căuta să se poarte „ca şi cum l-ar fi văzut divinitatea".

Fire visătoare, Teodor îşi imagina uneori situaţii ireale, utopice ; de nonsensul cărora era conştient, dar aceste visuri îi aduceau, totuşi, puţină linişte sufletească. Îşi închipuia — de exemplu — că Stalin murise şi că tot sistemul lui diabolic căzuse. Sau alt scenariu. Aici, la Ivdel, aflase că Uniunea Sovietică este în război cu Germania. Nu iubea regimul hitlerist, fiind, prin însăşi structura sa, împotriva a tot ce este arbitrar şi nedrept ; dar ura şi mai intens regimul stalinist, care-i adusese familiei şi lui atîtea nenorociri. Şi visa că acest război va duce la schimbarea regimului din Uniunea Sovietică, aşa cum primul război mondial dusese la întronarea comunismului... Dar fiindcă imaginaţia lui era îndreptată spre un final fericit, îşi închipuia că, pînă la urmă, trupele germane aveau să fie retrase. Iar noul regim, democratic, avea să desfiinţeze toate lagărele... Şi astfel toată familia urma să fie din nou împreună. Cum ? Nici el nu-şi dădea prea bine seama. Erau doar nişte visuri care îl făceau să uite, momentan, de necazurile care îl apăsau...

Pe cînd era acasă, lui Teodor i se păruseră mai mult decît naive ideile cuprinse în cartea lui Thomas Morus...

Nova insula Utopia. Înclina să accepte, într-o oarecare măsură, cele cuprinse în „Elogiul Nebuniei“ de Erasmus, care era pentru el un veritabil manifest umanist în favoarea libertății spirituale și sociale, proclamînd drepturi ale naturii omenești. Și iată cum începuse și el să creadă în utopii. Este oare aceasta o cale pe care s-o alegi în disperarea ta ? Pentru că în tot ce vezi în jurul tău nu găsești decît arbitrariul, absurdul ?

Însă adevăratul refugiu sufletesc al lui Teodor era în Dumnezeu ; și în somn. În somnul nopții. Fiecare dimineață aducea numai neliniște și suferință. Lumina înlătura vălul uitării și-i arăta realitatea, așa cum era ea, crudă și nemiloasă, iar viața îi apărea îngrozitoare. În fiecare dimineață — spaima și deznădejdea. Căci credința lui adîncă în Dumnezeu, visurile sale utopice, nu puteau înlătura suferințele reale.

*

Ana Lambu însă nu mai putea crede în Dumnezeu ; într-un Dumnezeu bun și atotputernic. Căci se întreba cu ce greșiseră ei, cu ce greșiseră atîtea sute de mii, milioane de oameni, pentru a fi atît de aspru pedepsiți, și mai ales cu ce greșiseră copiii nevinovați. Citise undeva că Dumnezeu, chiar dacă a creat lumea, a uitat de existența ei... Da, își spunea Ana, Dumnezeu uitase această lume atît de năpăstuită...

Ea se îndoia că ceea ce li se întîmplase era chiar destinul hărăzit familiei ei... De fapt, gîndea ea mereu neliniștită de ce fuseseră atît de crud loviți — omul este supus evenimentelor neprevăzute. Soarta lui este rodul jocului întîmplării. Și prin aceasta unii au o soartă mai fericită, alții mai amară ; datorită acestui joc bizar care impune diferențierea a tot ce este viu. Ca-n versul lui Pușkin, „Mulți ca frunza în vînt ; încotro li-e drumul oare ?“

Tot acest zbucium și frămîntările omenești tind să se opună naturii, care rămîne demnă, tăcută și calmă. Ana însă înțelegea că omul, oricare i-ar fi soarta, trebuie să aibă tăria să păstreze pe cît se poate, pacea și liniștea din sufletul său. Ceea ce, uneori, este foarte greu ; cum era și pentru ea. Trecerea de la speranță la deznădejde era cumplită. Și ca să se liniștească, să poată trece peste clipele grele ale disperării, Ana începuse să creadă că fiecare om are un destin ; care îi este predestinat. Că fiecare om are necazurile sale ; pe care trebuie să le îndure. Că în lumea asta fiecare plînge...

CAPITOLUL 22

Veni primăvara. Care aduse deportaților speranța. căci iarna ce trecuse fusese mult prea grea ; și parcă fără sfîrșit.

Teodor Lambu se bucură și el de venirea primăverii. Suferise și slăbise mult de frig, uneori i se părea că nu mai apucă sfîrșitul iernii ; gîndea ca toți deportații... Se simțea îmbătrînit... Și părea așa pentru că slăbise tare și-și lăsase barbă... era prea obosit ca să se mai îngrijească și nici nu prea avea cu ce să se radă.

Căldura plăcută a primăverii îi mai dădu puțină viață ; și oarecare nădejde...

*

Slăbise mult și părintele Ștefan. Umbla îmbrăcat neglijent și era veșnic abătut și nemulțumit. Se izolase complet neputîndu-se apropia de cineva. Într-o zi îl auzi pe Colev spunîndu-i unui vecin de lucru :

— Știi că Halvagiu a murit chiar azi, de Sîmbăta Mare ?

Și abia atunci realiză că a doua zi sînt Sfintele Paști. Aici pierduse șirul zilelor. Gîndurile îi readuseră în minte slujba religioasă din noaptea Învierii. Mulțimea de enoriași care se îngrămădeau să-i audă vocea frumoasă, de tenor. Simpatia și trecerea de care se bucura în oraș. Fusese cineva... Și ce ajunsese ! ...O revăzu în minte pe fetița lui, atît de plină de viață. Care-l aștepta cu un zîmbet plin de dragoste și ușor ironic ; ca și cum i-ar fi spus : „ești un tată drăguț și lumea te iubește, dar și tu știi să-i duci“ ...O iubea nespus de mult, și era mîndru de ea, fiindcă era drăguță și deșteaptă. Acum unde putea să fie ?... Oare mai trăia ?... Pe cei de aici, din lagăr, nu-i iubea... Pentru că și el era, ca și ei, un nimic. După cum nu-l mai iubea nici pe Dumnezeu... Toată dragostea lui se revărsa doar asupra fetiței... Cuprins de deznădejde și de amărăciune, acum, în noaptea

Învierii, începu să plîngă în hohote, cum nu plînsese de mult. În clipa aceea ar fi vrut să moară ; el, care întotdeauna ținuse atît de mult la viață...

*

A doua zi, Colev se apropie de Teodor și-i spuse încet : „Știți că astăzi sînt Sfintele Paști ?“ „Știu, îi răspunse Teodor, dar aici este mai sănătos să nu vorbim despre asta.“

— Aveți dreptate, îi răspunse Colev, dar vorbesc despre așa ceva numai cu dumneavoastră ; căci am încredere.

— Îți mulțumesc, dar te rog să nu mi te adresezi cu dumneavoastră, aici cu toții sîntem egali.

— Nu pot, toată viața mea am respectat oamenii cu carte !

Teodor tăcu.

— Știți, continuă Colev, am impresia că părintele Ștefan nu mai crede în Dumnezeu ; nu-l văd rugîndu-se. Vai de sufletul lui !

— Nu-l judeca prea aspru, răspunse Teodor. Durerile pămîntești pot să fie atît de mari, încît oamenii uneori își pierd credința sau omenia ; față de acești oameni trebuie să avem un sentiment de milă...

Tăcură amîndoi. Colev își dădea seama că profesorul are dreptate. După un timp îi spuse :

— Ieri a murit Halvagiu, de la noi din baracă. Mor oamenii ca muștele și nimeni nu se sinchisește. Rău am mai ajuns... Mi se pare că-mi vine și mie repede rîndul ! Mă simt din ce în ce mai fără putere și n-o s-o duc mult. Să nu credeți că mi-e frică de moarte. De un singur lucru îmi pare tare rău, că n-am să ajung să-i văd sau măcar să aflu ceva despre ai mei. Fața i se întunecă brusc și strînse din dinți, ca să se stăpînească.

După un timp continuă :

— Dacă mor, vă rog să încercați să luați legătură cu soția și cu cei doi copii ai mei. Să le spuneți că m-am purtat omenește și că nu i-am făcut de rușine ! Că nu l-am trădat pe Dumnezeu... Promiteți-mi că-i veți căuta ! Și să le mai spuneți să mă ierte dacă am greșit. Îi dădură lacrimile.

— Da, îți promit, răspunse Teodor. Nu te gîndi la rău ! De fapt, nimeni de aici nu este sigur de soarta ce-l așteaptă. Dar să sperăm, cu ajutorul lui Dumnezeu, că vom trece și peste această încercare. Așa cum s-a întîmplat cu Iov...

Nici Teodor nu era sigur că avea să scape cu viață de aici. Trecuse doar a zecea parte din timpul ce i se hărăzise să stea aici. Și ce greu fusese !...

*

Duminică, în prima zi de Sfintele Paști, cîteva moldovence veniră la Ana. Trecuse de ora cinci după amiază, căci dimineața ea fusese obligată să lucreze. Fiecare îi adusese cîte o mică atenție ; niște bomboane, o bucată de pîine, o bucată de pește. Nici vorbă de ouă roșii sau de cozonac ! Unele veniseră și cu copiii. Voiau să sărbătorească această zi. Se așezară și una dintre ele îi spuse Anei : „Cîntă-ne ceva, doamnă Ana, că-i sărbătoare mare“. Ea încercă, dar nu fu în stare. Toată ziua, la muncă se gîndise la ai ei. Strînsese în ea prea multă amărăciune, prea multă oboseală, căci de săptămîni întregi lucra pînă noaptea tîrziu...

Moldovencele stătură puțin și, la un moment dat, se ridicară să plece. Cu toate erau triste. Una dintre ele, la plecare, spuse : „tare rău ne-a încercat Cel de Sus ! Și mai ales pe bărbații noștri ! Să mergem acasă și să ne rugăm pentru iertarea greșelilor noastre“...

Rămasă singură, Ana izbucnise în hohote de plîns...

*

Într-un fel, deportații de la punctul 32 sărbătoriseră noaptea Învierii. Biserică nu aveau, nici preot. Era un preot — deportat și el — de la un punct apropiat, dar îl chemau numai la moartea sau la naștera cuiva. Aici, însă, la punctul 32, în camera unei țărănci bătrîne, foarte credincioasă, puseseră în colțul camerei o icoană încadrată de un șervet ; iar dedesubt o candelă. Duminica femeile mai credincioase veneau aici și se rugau. Și tot aici se adunară în noaptea Învierii, atîtea cîte încăpuseră și cîntaseră „Hristos a Înviat“.

*

Pentru Lili zilele de Sfintele Paști fuseseră triste. Fiindcă-și amintise de bucuriile pe care i le aducea această sărbătoare cînd era acasă. De noaptea Învierii, cînd tatăl ei slujea mai frumos ca oricînd. De petrecerile pe care le organizau tinerii din Comrat, unde ea dansa fără oprire. Căci era o dansatoare excelentă ; și apoi știa că plăcea băieților. Aici, la punctul 32, era doar cu singurătatea și cu suferințele ei.

CAPITOLUL 23

Timpul trecea încet la Ivdel. Încet și trist... Doar soarele mai încălzea trupul și inima deportaților. Căci era pe la sfîrșitul lunii mai. Foamea îi chinuia la fel... Ca să reziste mai bine, deportații își luară obiceiul să lase cîte o bucățică de pîine pentru a o mesteca în timpul lucrului înainte de a se duce la cină. Astfel mai înșelau foamea care îi chinuia între cele două mese. Așa că, la masa de prînz, rupeau cu grijă o bucățică de pîine, ca să nu se piardă nici o firimitură, și o puneau în haina cu care se duceau la muncă. Dar după un timp vedeau că din haina lor, pe care uneori o lăsau pe un buștean de lemn, ca să poată lucra mai ușor, le dispărea bucățica de pîine la care țineau atît de mult... Îi apuca o furie surdă. Hotărîră ca, fiecare pe rînd, să se uite spre locul unde-și puseseră hainele. Bușteanul era în parte acoperit de copacii pădurii, dar, dacă unul dintre deportați făcea cîțiva pași, îl putea vedea. În ziua aceea era o zi frumoasă cu mult soare — îl văzură pe părintele Ștefan îndreptîndu-se lent, fără grabă, spre bușteanul cu hainele deportaților. Doi îl urmăriră pe nesimțite. Părintele se ducea fără să se uite înapoi. Numai piele și os, cu barba neîngrijită, cu părul lățos, cu hainele prea largi pe trup, părea o arătare. Lîngă buștean, părintele Ștefan se repezi la haine și, scotocind repede, începu să îndese în gură bucăți de pîine ; cîteva bucăți și le puse în buzunarele hainei. Nu bănuia că este urmărit. Deodată, auzi o voce : „Popa este hoțul ! pe el, săriți pe el !" Părintele Ștefan, disperat, aruncă bucățelele de pîine din buzunar și încercă să fugă. Îl prinseră repede ; mai veniră și alți deportați. Pe fețele lor se citea o ură imensă ; fura ultima bucățică de pîine, care pentru ei valora mai mult decît prescura. Tăbărîră pe el, căutînd care mai de care să-l lovească. Țipetele disperate ale părintelui „nu mă omorîți, nu mai fac"... erau înăbușite de strigătele dezlănțuite : „na, să te saturi !". Cînd veniră supraveghetorii și începură să lovească în ei cu patul armelor ca să-i îm-

praştie, din părintele Ştefan nu rămăsese decît un trup însingerat, plin de răni. Murise mai demult, dar deportaţii continuaseră să dea în el cu picioarele, cu bucăţi de lemn.

Seara, în dormitor, era mai multă linişte ca de obicei... Unii simţeau pe suflet o apăsare. Teodor Lambu era, în sinea lui, revoltat. Realiza că foamea care îl chinuise pe părintele Ştefan fusese mai tare decît teama că avea să fie prins. Pe Teodor îl tulbura mai mult sălbăticia celor care-l uciseseră. Cu toţii lucrau, zi de zi, alăturea : suferind frigul, foamea, munca istovitoare. Şi, dintr-o dată deveniseră fiare. Pentru o bucată de piine ; o nenorocită de bucăţică de pîine... De prea multă foame... Şi unii dintre ei erau, înainte de a fi fost aduşi aici, oameni civilizaţi... De fapt, aici se putea vedea cine era om de caracter ; căci nenorocirea dezvăluie firea omului, iar fericirea o învăluie...

El nu-l putea condamna prea mult pe părintele Ştefan. Niciodată nu i-ar fi vîndut pe alţii, cum făceau cîţiva deportaţi. Dar era un om mai slab ; iar suferinţa foamei îl depăşise. Prin faptele sale, părintele îşi grăbise moartea, căci viaţa deportaţilor „...era o alergare spre moarte", cum scrisese Dante. Pe părintele Ştefan îl îngropară alături de alţi deportaţi care muriseră în ziua aceea. Iar Teodor se rugase pentru sufletul lui.

*

După o săptămînă, muri şi Colev. De prea multă muncă şi, mai ales, de foame. Pe cînd muncea, nu departe de Teodor, căzuse şi se stinsese în tăcere. Aveai impresia că adormise brusc. Moartea care îngrozeşte marea majoritate a oamenilor poate fi uneori liniştită. Oare, gîndea Teodor, Dumnezeu aşa înţelege să-i ia la el pe cei buni ? Căci Colev fusese un om bun şi credincios. Moartea lui îl zdruncină pe Teodor. Se întreba dacă nu-i va veni şi lui cît de repede rîndul...

CAPITOLUL 24

Curînd se împlinea un an de cînd fuseseră ridicați ; mai erau doar două zile. Ana, cu gîndul la cele întîmplate, simțea o slăbiciune și avea o senzație de vomă ; nici nu putea mînca. Ea, care găsise tăria necesară să-i îmbărbăteze pe alții, dorea acum ca totul să se sfîrșească. Ca și cum puterile îi secaseră, avea în ea doar o suferință enormă și o tristețe adîncă. Cei din jurul ei, văzînd-o atît de palidă și de tăcută o întrebaseră ce-i cu ea. Ea răspundea laconic „n-am nimic“ sau, pur și simplu, tăcea. Simțea nevoia să se izoleze ; să fie singură cu ea însăși. Cînd termina lucrul, ajungea acasă aproape alergînd. Și primul ei gest, imediat ce intra în cameră, era să ia fotografiile copiilor și a soțului, să se uite lung la ele și să le sărute cu patimă ; ca apoi să izbucnească într-un plîns ce nu se mai oprea.

Pe ea o dărîmase faptul că de un an nu avea nici o veste, cît de mică, despre ai ei ; așa cum nu aveau nici o știre nici ceilalți deportați. Și nesiguranța năștea teamă ; o teamă teribilă că totul e prea complicat și zadarnic. Avea impresia că se găsește într-o negură deasă și nu poate zări nici un drum de salvare.

În marile dureri, omul simte nevoia să se auto flageleze. Ana, în marea ei suferință, realiza că gîndul statornic, obsesiv, la copii și la bărbat, îi adîncește deznădejdea, dar simțea nevoia să se cufunde în suferința care o apropia de ei. Și apoi, orice evocare e o luptă împotriva uitării, iar Ana nu voia să uite absolut nimic din tot ce era legat de familie și destinul ei.

*

*   *

Teodor era apăsat de amintirea nopții cînd îi ridicaseră. Își aducea aminte de fiecare amănunt al acelei nopți. Și aceste gînduri îi reveneau continuu, involuntar. Amintirea era, asemenea unei plăgi care, încet-încet, se întindea peste sufletul său. Iar sentimentul, că

este vinovat de soarta Anei și a copiilor săi, nu-l părăsea, făcînd ca obsesia să fie și mai neîndurătoare.

Trecuse un an, doar un singur an... Și ce groaznic fusese... Mai avea încă 6 ani ; și asta dacă cei de aici aveau să respecte termenul de detenție, avea să reziste oare ?... Nu credea, căci deja muriseră destui. Simțea că puterile îl părăsesc. Oh, Doamne, dacă ar fi putut nu să-i vadă pe ai lui, dar măcar să afle ceva despre ei. Numai să știe că trăiesc ; nu voia nimic mai mult... Și toate aceste suferințe, această spaimă, îndoielile ce-l cuprindeau, trebuia să le închidă în el, căci nu avea cui să i le spună. Oamenii erau prea amărîți ca să mai asculte necazurile altora...

A doua zi, cînd Teodor ieși la lucru, sub lumina difuză a dimineții, ca de fiecare dată taigaua îi tăie respirația cu splendoarea ei. Mîndră și rece, de o frumusețe sălbatică și plină de gingășie totodată, taigaua avea în ea ceva tainic, de nepătruns, misterios. Copacii de un verde închis, pînă la un verde mai cald, pastelat ; apoi spre cenușiul și cafeniul mat al tulpinilor. Zeci de nuanțe de culori pe care numai natura știe să le îmbine... Cerul acoperea totul cu o pînză străvezie de lumină și ceață, sub care pădurea, pe jumătate adormită, respira ușor. Doamne, ce frumoasă poate fi pădurea și cît de crudă ! Căci aici, în taiga — medita Teodor — lucrează ei, zi de zi, pînă la epuizare ; aici sînt bătuți, aici suferă atîtea umilințe, și aici, cei mai mulți, mor...

Se auzea cîntecul păsărelelor, asemenea unui imn al bucuriei în această dimineață, prevestitoare de soare și lumină. O, dragele mele, își spunea el, totdeauna v-am iubit, făpturi delicate, vesele, nevinovate. Acum însă, vă invidiez, pentru că nu știți și nu simțiți ambiția și cruzimea oamenilor, nu știți ce-i un lagăr, ce-i suferința despărțirii de-ai tăi. Vă invidiez pentru că vă bucurați de libertate...

Doar aici înțelesese cu adevărat ce înseamnă libertatea, sensul ei adînc, liniștea și bucuria pe care ți le poate aduce ea. Realizase că pentru cei ce trăiesc într-o lume liberă, libertatea este de la sine înțeleasă, difuză, neconturată. Ei nu pot simți toată profunzimea sentimentelor pe care ți le dă libertatea, fiindcă sînt obișnuiți cu ea. Acolo unde există libertate fără margini, însăși semnificația libertății dispare ; pare fără sens,

inutilă. Dar cum libertatea are sens numai în societatea omenească, tot societatea este aceea care o îngrădește sau uneori, în mod forțat, o înlătură. Teodor își aminti un citat care-i plăcuse și pe care îl spunea și elevilor săi : „Numai în societatea unde domnește cea mai mare libertate... poate fi atinsă în omenire suprema intenție a naturii, adică dezvoltarea tuturor predispozițiilor sale". Nu, medita el, nu este vorba de natură, așa cum crezuse mai înainte. Libertatea, în sensul ei larg, este legată de eternitate ; este libertatea sufletului, pe care nu ți-o poate lua nimeni și care e un dar al Domnului...

Deodată, Teodor auzi vocea furioasă a supraveghetorului : „Tu-ți mama mă-tii, stai și caști gura la cer !" și brusc simți o durere groaznică la cap. Supraveghetorul îl lovise cu sete. Căzu leșinat la pămînt. De atunci avu, uneori, crize comoționale...

*

Toată noaptea nu putu dormi din cauza durerii. Din cînd în cînd avea senzație că i se tulbură vederea. Coborî din pat și se apropie de fereastră ; ar fi vrut să iasă afară, în curte, dar nu avea voie... Cerul era senin... Privi la stele și se gîndi că stelele nu sînt singure, căci ele se alătură să lumineze cerul. Pe cînd el este singur ; este absolut singur în această lume crudă, sălbatică, în care se simte cuprins de rușinea umilinței, de totala neputință, de o foame perpetuă și de nesfîrșită oboseală : de teamă. Era conștient că singurătatea îi e aparentă, că e însoțit mereu de amintirea celor dragi. Sentimentul de izolare se năștea din depărtarea de ai lui, dar și din acuitatea senzației că tot ce-i încîntase mai demult sufletul — știința adunată ani de zile, cultura sa — treptat, treptat dispare. N-avea nici timp, nici dispoziție să se gîndească la ele ; doar din cînd în cînd izbucnea, pe neașteptate, o reflecție care îl surprindea și pe el ; căci era neobișnuit să se vorbească despre literatură sau filosofie, în mocirla spirituală de aici...

Era speriat de singurătatea, de izolarea sa, pentru că intuia că cel mai nefericit moment se ivește cînd cazi din singurătate în pustiu ; cînd nu ai puterea de a aștepta și răbda. Deoarece pierderea puterii de a aștepta, pierderea totală a răbdării înseamnă pierderea speranței : renunțarea totală...

*

Dimineața, Teodor primi aprobare să se ducă la infirmerie. Doctorul, Feodor Gorcenko, ucrainean, era și

el deportat, dar avea, oricum, o situaţie privilegiată. Era un om în jur de 55 ani, aşezat, cu o înfăţişare de intelectual. Pe masă era o carte deschisă la un început de capitol, care cuprindea un motto după versurile lui Corneille : „Cette obscure clarte qui tombe des étoiles“. Pe Teodor îl emoționă coincidenţa dintre imaginea cerului înstelat din noaptea trecută și aceste versuri, care parcă exprimau sentimentele de care fusese el cuprins. Involuntar, se uită atent la acest motto întrebîndu-se cum este posibil ca în clipe de adîncă întristare sau neliniște să apară întîmplări care să-ţi aducă puţină liniște ; tocmai cînd ai mai multă nevoie de ea... Oare nu este și ăsta un semn trimis lui, păcătosului, de Cel de Sus ?

Gorcenko, văzîndu-l pe Teodor că citeşte în cartea lui, îl întrebă : „Ştiţi franceza ?“

— Da, oarecum, o știu...

— Puteți să-mi traduceţi ce scrie ? interveni Gorcenko și după ce Teodor îi traduse textul, concluziona : „Frumoase cuvinte“. Şi după o pauză : „Ce meserie aţi avut înainte de a veni aici ?“

— Profesor de liceu...

— Da, mai sînt și alţii pe aici... Și chiar profesori universitari ! Și acum să văd ce aveţi... Dar mai întîi să-mi spuneţi cu ce număr sînteţi înregistrat.

Pe cînd îi spunea numărul, Teodor se gîndea că pînă și aci, în infirmerie, chiar dacă sînt grav bolnavi, nu reprezintă decît niște numere.

După ce-l examină, doctorul spuse :

— Aveţi o lovitură puternică ! Ar trebui să vi se facă o radiografie, dar aici n-avem cum. Să sperăm că totul va fi în ordine.

După ce-i spălă rana de sînge și-i puse comprese cu iod și-l bandajă, mai zise :

— Dacă nu vă simţiţi bine, să veniţi la mine. Este tot ce-am putut face acum.

Teodor ieși și se duse la locul său de lucru, împreună cu alţi cîţiva deportaţi, însoțiţi de un supraveghetor. Pe drum îl văzu pe șeful supraveghetorilor, beat turtă, cum lovea cu cizmele într-un deportat ; apoi plecase, înjurînd în gura mare. Teodor aflase că soţa lui îl părăsise, sătulă de viața de aici și de violenţele lui. De atunci el începuse să bea și devenise și mai rău, răzbunîndu-se pe deportaţi.

Fiecare, se gîndea Teodor, își poartă crucea, numai că pentru unii este mult prea grea...

CAPITOLUL 25

Ana muncea fără răgaz, de dimineaţa pînă seara. Răspundea de evidenţa aprovizionării cu materiale, îmbrăcămite şi alimente pentru deportaţii din Omsk. Ordinea din hîrtiile ei era exemplară. Toamna i se măriră atribuţiile, ajunsese să ţină evidenţa pentru întreaga „Oblasti", regiune de sute de kilometri. Mai ţinea şi evidenţa trocului cu iakuţii *. Fiind totuşi deportată nu primea nici un ban şi oricînd, la capriciul directorului, putea fi trimisă ca muncitoare la Fabrica de conserve de peşte sau în vreun lagăr. Pe moment însă aveau mare nevoie de ea, căci duceau lipsă de cadre calificate.

Trocul cu iakuţii era inedit pentru Ana, care îi privea cu interes. Abia acum cunoştea acest popor. Din cele ce învăţa e la liceu avea impresia că sînt primitivi, înapoiaţi. Ca aici să constate că sînt sensibili şi foarte cinstiţi. Aduceau blănuri, în schimbul cărora primeau alimente, haine, scule. Dacă le lipsea o blană, puteai fi sigur că peste cîteva luni îţi va aduce una şi încă dintre cele mai frumoase. Aceşti oameni pur şi simplu nu puteau minţi sau înşela şi credeau că toţi ceilalţi sînt la fel ca ei. Aveau o răbdare de înger. Cînd veneau la Ana ca să fie trecuţi în registre cu tot ce aduseseră şi ce trebuiau să ia cu ei, erau în stare să stea ore întregi fără să arate oboseală sau nerăbdare ; stăteau liniştiţi, fredonînd încet cîntece fără noimă. La întrebările ce li se puneau răspundeau întotdeauna calm şi cu un zîmbet. Ana nu-i văzuse niciodată enervîndu-se. Şi stima ei pentru aceşti oameni simpli şi cinstiţi crescuse enorm. Căci ea trăia acum într-o lume în care se fura şi se minţea şi trebuia să fie mereu atentă ca să nu intre în vreo încurcătură sau neregulă ; în administraţia unităţii şi, mai ales, la conducere se făceau multe matrapazlîcuri. De altfel, în

---

* Iakuţi — popor ce locuieşte în nord-vestul Siberiei, ducînd o viaţă oarecum asemănătoare cu cea a eschimoşilor.

toată Uniunea Sovietică furtul din avutul statului era în floare... Lipsa de alimente, de îmbrăcăminte, îi îndemna pe mulți să înșele sau să fure. Bursa neagră era răspîndită pe tot cuprinsul țării și făcea parte din însăși existența regimului comunist.

Și totuși, Ana făcea unele mici nereguli ajutînd, pe cît putea, pe unele deportate, cu cîteva bucăți de pîine sau de zahăr ; alteori cu cîte o cutie de conserve de pește... Pentru ea nu lua nimic, la nevoie, să nu i se poată reproșa prea mult ; și apoi ea avea, oarecum, o rație de alimente ceva mai bună. Nu putea suporta să vadă femei venind plîngînd și cerînd de mîncare pentru copiii lor. Îi ajuta gîndindu-se că poate și copiii ei flămînzesc ; cu toate că, într-un fel, risca. Cînd venea vreo deportată să-i ceară ceva, Ana o repezea, vorbindu-i în românește, cu voce aspră.

— Pleacă de aici ! Vrei să-ți dau ceva în fața acestor oameni și să intrăm în bucluc ! Vino seara, cînd sînt singură. Și să nu te lauzi cumva că ai căpătat ceva...

Aceste vorbe, spuse cu voce tare și dură, impresionau pe sovieticii care lucrau în aceeași cameră cu Ana. Și uneori comentau : „A pus-o la punct pe moldoveanca asta obraznică ! Ai văzut ce-a țipat la ea ? Altfel nu scapă de ele !"...

*

Ana dorea din tot sufletul să afle în ce lagăr era soțul ei. Ca să poată afla — nici ea nu știa cum — ce-i cu el, cum o duce. Dar nu putea afla nimic... Nici o deportată nu știa ce-i cu familia ei ; în această privință domnea o tăcere mormîntală care amplifica tristețea.

Ana era îngrijorată știind că Teodor este, prin felul lui de a fi, un naiv. Ori, în regimul comunist, naivitatea este considerată un mare defect, poate cel mai grav. Era bine să simulezi naivitatea, dar nu prea mult. Să fii sigur de tine, fără să depășești o anumită limită. Să știi să minți, dar cu măsură. Să pari inteligent, dar în nici un caz prea inteligent ; era chiar mai bine să pari un prost. Și mai ales, în orice clipă trebuia să fii atent la tot ce faci și ce spui ; chiar și în somn. Ori Teodor nu era pregătit pentru asemenea viață. Și acest lucru tare o neliniștea pe Ana.

*

Veni toamna. Frigul se simțea tot mai aspru. Deportații din lagărul Ivdel se gîndeau cu groază la iarna ce trebuia să vină. Cîți, oare, aveau să supraviețuiască teri-

bilei ierni? De fapt, nu atît moartea îi speria, cît amintirea suferințelor cauzate de frig. Mai ales înghețarea picioarelor și mîinilor. Și frigul care începuse să muște, deja, îi speria.

Teodor era într-o stare de slăbiciune generală. Numai piele și os... Muncea cu mare greutate. Și, totuși, trebuia să facă eforturi supraomenești ca să-și îndeplinească norma, căci altfel i se tăia din rația de pîine și de mîncare. Simțea, însă, că n-o s-o poată duce mult timp așa. Căci văzuse această stare la cei care, în curînd, aveau să moară. Nu voia să moară însă înainte de a fi știut de soarta alor lui; dar, pe de altă parte, se gîndea că, murind, avea să scape de chinuri, pe care le îndura tot mai greu. Venirea noii ierni îl înspăimînta. Probabil că așa avea să se întîmple și cu el; să se stingă încet, încet, ca mulți alții. Aceasta este poate voia Domnului...

Mîncînd fructe de pădure, ca să-și astîmpere foamea, se îmbolnăvise de stomac. Ceruse să meargă la infirmerie. Doctorul, tot cu o carte pe masă, îl recunoscuse și cum îl văzuse, îl întrebase cum se simte cu capul, iar el îi răspunse că are, din cînd în cînd, crize de parcă ar avea epilepsie.

— Crizele se datorează loviturii în cap pe care ați primit-o. Știu că nu este prea plăcut, dar ați fi putut avea urmări și mai grave! zise doctorul.

După ce-l consultă, îl privi pe Teodor și-i spuse:

— Sînteți complet subnutrit! Dacă continuați așa, nu aveți scăpare!...

— Știu, o simt, răspunse trist acesta.

— Din păcate, nu vă pot ajuta cu nimic... Căutați să nu vă pierdeți speranța! Starea psihică contează mult; fiind un intelectual, puteți suporta mai bine ca alții viața de aici... Am constatat că oamenii simpli clachează mai ușor...

Teodor lucra din răsputeri, dar norma n-o putea nicicum îndeplini. Nu-l supăra atît faptul că era adesea lovit, cît că i se redusese rația de mîncare.

Trecură așa mai mult de patru săptămîni, cînd într-o dimineață, supraveghetorul îi spuse să treacă în pauza de masă pe la infirmerie, fiindcă doctorul dorește să-l vadă. Pe Teodor îl surprinse faptul, dar se duse. Doctorul îl primi zîmbind:

— Am trimis după dumneavoastră, pentru că am de gînd să vă ajut. Fiind medic și cu oarecare experiență profesională, dau consultații și celor de la administrația

lagărului. Și am puțină trecere la unii de acolo... Acum două zile, deportatul care tăia pîinea a primit încă zece ani în plus și a fost mutat înttr-un lagăr și mai sever, pentru că, la controlul ce i s-a făcut, s-a constatat că unele bucăți de pîine aveau mai puțin de 300 de grame. Mai avea de stat aici, la Ivdel, doar un an...

Am să vă propun pe dumneavoastră, căci îmi păreți om cinstit ! Totodată, vă dau cîteva sfaturi pentru că sînt aici nu de ieri, de alaltăieri... În primul rînd, să aveți grijă ca rațiile de pîine să cîntărească exact 300 de grame. În al doilea rînd, cei de la administrație, supraveghetorii, ostașii, vă vor cere pîine, căci și ei capătă o rație mai mică decît ar fi dorit. Să nu le dați nimic și să le spuneți calm să ceară aprobarea conducerii lagărului. Căci altfel veți fi înfundat. Vă previn că n-o să aveți o misiune prea ușoară, dar tot e mai bine ca în taiga, la tăiat lemne...

Peste două zile Teodor fu chemat de către comandantul adjunct al lagărului, care-i spuse că, începînd de după amiază, de la ora 4, urma să taie pîinea pentru rația de a doua zi a deportaților. „Și vezi, să fii cinstit, căci altfel viața de aici, din lagăr, o să ți se pară un rai pe lîngă ce-o să te aștepte !“ încheie comandantul adjunct cu voce aspră.

„Voi fi cinstit !“ răspunse Teodor.

Din ziua aceea Teodor tăia mii de rații de pîine, avînd grijă ca fiecare să aibă exact cît trebuia. Stătea pînă noaptea tîrziu, că munca îi cerea mult timp ; și apoi, fiind slăbit, obosea repede. Vederea pîinii, o pîine neagră, îi ațîța și mai mult foamea, dar avea tăria să nu bage în gură nici o firimitură din pîinea umedă și cleioasă. Era mulțumit că cel puțin după masă era scutit de munca din pădure.

A doua zi de dimineață venea echipa de deportați, însoțiți de militari, să ia pîinea. Unul dintre deportați, văzînd firimiturile de pîine strînse într-o parte a mesei, îl întrebă în șoaptă : „De ce, mă norocosule, n-ai mîncat firimiturile de pîine ?“.

— Nu le mănînc ! răspunse Teodor.

— Ești fraier, dă-ni-le nouă.

— N-am voie să le dau...

— Ești și prost și al dracului ! îi ripostă înciudat deportatul.

După două zile, comandantul adjunct, ajutat de un salariat de la aprovizionare, îi făcu un control, prin sondaj. Toate bucățile de pîine aveau 300 de grame. Văzînd gră-

mada de firimituri strînsă într-un colț al mesei, îl întrebă :

— De ce atîtea firimituri ?

— Sînt și firimiturile din zilele ce-au trecut, răspunse el.

— De o parte de firimituri, cît încape într-o farfurie, poți să te atingi... Restul să fie dus la bucătărie, adăugă comandantul adjunct.

Acest lucru îl salvă pe Teodor ; cel puțin pentru o bucată de timp...

CAPITOLUL 26

Crăciunul și Anul Nou trecură și mai neobservate decît cu un an înainte. Deportații începuseră să se obișnuiască cu gîndul că n-au sărbători.

Ana avea tot mai mult de lucru... Aproape zilnic stătea în birou pînă noaptea tîrziu. Prefera să lucreze așa, decît la Fabrica de conserve de pește. Ea trebuia să țină și evidența bonurilor de alimente. Cum alimentele erau raționalizate salariații din lagăre primeau bonuri cu care își luau rațiile. Alimentele de pe bonuri erau puține și cîteodată unele nici nu se dădeau, dar în socialism oamenii se obișnuiseră să se descurce într-un fel, iar cei ce nu știau să se descurce destul de bine se obișnuiseră să rabde. Bonurile acestea erau mai valoroase decît banii ; căci ce să faci cu rublele, cînd magazinele erau goale ?

Unitatea în care lucra Ana dirija, din punct de vedere administrativ, lagărele de pe o bună suprafață a Siberiei, pînă la Urali ; de la această unitate se trimiteau bonurile de alimente și chiar anumite alimente.

Într-o noapte, ca de obicei, Ana lucra ; trecuse de ora 11. La ora asta era singură în birou. Cînd dintr-o dată năvăliră doi tineri care se repeziră asupra ei. Unul, cu un cuțit de bucătărie în mînă, încercă s-o lovească în cap. Ana, instinctiv, își feri capul, dar cuțitul îi atinse fruntea, tăindu-i carnea pe cîțiva centimetri. Căutînd să fugă, fu prinsă și trîntită la pămînt. Deodată, simți o durere îngrozitoare în șira spinării. Tînărul îi implîntase cuțitul cu sete în spate, ca s-o ucidă. Ana simțea că-și pierde cunoștința și-i venea să urle de durere, dar avu tăria să rabde și să se prefacă moartă. Căci își închipui că cei doi erau hotărîți s-o omoare, ca să nu rămînă nici o urmă. Furară bonurile și dădură bir cu fugiții...

Ana simțea sub ea sîngele ce colcăia... puterile îi scădeau. Dar trebuia să facă ceva și cît mai repede. Se tîrî cu greu pînă la perete și începu să bată cu pumnul, cît

putea de tare, gata să-și frîngă degetele. Dincolo de perete era apartamentul directorului unității, Finkel. Ana știa că n-are dreptul să-l deranjeze și că pentru un asemenea gest putea fi trimisă la Fabrica de conserve de pește sau chiar în lagăr ; dar acum se punea problema de viață și de moarte. Nu răspundea nimeni. Mai lovi cît o ținură puterile. După vreo zece minute, directorul o găsi leșinată într-un lac de sînge. Fu dusă la spital, unde zăcu șase luni.

Medicii nu credeau că va scăpa. Și totuși, ajutată de rezistența organismului, dar și de dorința imensă de a trăi, Ana supraviețui. Urmările loviturii existau însă și cînd era obosită nu era prea sigură pe picioarele ei. Iar cicatricea de pe frunte era destul de mare.

Această experiență brutală îi întări speranța că avea să supraviețuiască și să ajungă să-i vadă pe ai ei. Acesta era destinul ei...

Mult slăbită, Ana își reluă munca. În lipsa ei, evidența contabilă a situațiilor și a materialelor fusese neglijată. Lucra intens ; avea în ea o voință care îi stăpînea slăbiciunea trupului. Dar devenise și mai tăcută și mai rezervată...

Într-o zi, primi înștiințarea să se prezinte la miliția orașului. Nimeni nu-i spusese de ce. Era pur și simplu o dispoziție... Ana, de obicei, atît de calmă, intră în panică ; tot ce privea miliția, securitatea, o înspăimînta. Căci știa că, oricît de corect ai fi, nu puteai ști niciodată ce măsuri vor lua și cum vor acționa ; mai ales în cazul deportaților. Se duse la miliție încercînd să-și stăpînească frica ; numai gîndul că o să treacă pragul miliției făcea să i se taie picioarele. Dar trebuia să fie calmă.

Fu îndrumată la un căpitan de miliție, care după ce o întrebă dacă ea fusese rănită în urmă cu nouă luni, îi spuse :

— Te-am chemat să-i identifici pe banditii care te-au rănit. După ce te-au atacat, au mai făcut o serie de furturi. Se joacă cu banii pe care i-au obținut vînzînd bonurile de alimente sau lucrurile furate. Îi vom chema și să ne spui dacă sînt ei.

Imediat fură aduși doi tineri. Slabi, nebărbieriți, cu cătușe la mîini. Erau chiar cei care o atacaseră. Văzîndu-i, deodată Ana îl recunoscu pe unul dintre ei. Era fiul mai mare al doamnei Lipetz ; era chiar el, băiatul care îi adusese o bucățică de pîine trimisă de maică-sa.

Trebuie să fi avut acum 16—17 ani, cu toate că, în halul în care se afla, părea mai în vîrstă.

Ana privi cu luare aminte la cei doi și apoi, întorcîndu-se către căpitan, îi spuse calm :

— Nu sînt ei !

— Tovarășă, interveni căpitanul, noi avem motive serioase să credem că ei sînt cei ce v-au atacat și pentru că au mai făcut și alte acte de banditism, trebuie să-i pedepsim cum merită ! Uită-te atent la ei !...

Ana se mai uită o dată și, cu voce hotărîtă, răspunse ;

— Nu sînt ei, sînt sigură !

Băiatul doamnei Lipetz își plecă fruntea căutînd fix în podea. Era tulburat, fiindcă înțelegea că Ana voia să-l scape.

Ieșind de la miliție, Ana fusese cuprinsă de o vagă mulțumire. Reușise, într-un fel, să-i răsplătească doamnei Lipetz pentru binele pe care i-l făcuse după ce ajunseseră la Omsk...

*

Se împliniseră doi ani de cînd fuseseră ridicați cu forța. Ana ajunsese să fie tot mai tristă și era tot mai des cuprinsă de momente de disperare... Căci în tot acest timp nu putuse afla nimic despre familie. Și cît timp zăcuze în spital se gîndea clipă de clipă la ai ei. Niciodată nu bănuise că despărțirea poate să fie atît de grea. Nopți întregi nu putea dormi... Și această izolare făcea ca suferința să fie atît de mare, încît, adesea, aștepta moartea ca pe o izbăvire... Doar munca îndîrjită o mai rupea de apăsarea gîndurilor negre.

Într-o zi, o chemă directorul Finkel, care-i spuse :

— Tovarășă Lambu, am fost informați că va veni o comisie de control financiar. Să fie o ordine perfectă în scriptele financiare ! Și, mai ales, reține faptul că nu știi și n-ai auzit nimic în legătură cu primirea și distribuirea bunurilor. Să fie clar acest lucru !

— Eu mă ocup de evidența contabilă care este în ordine. Despre altceva nu știu nimic...

— Așa e bine ! Țin să te previn că va fi un control serios !...

Ana plecă de la director îngrijorată. În legătură cu situațiile ținute de ea, nu i se putea reproșa nimic ; totul era bine pus la punct. Dar știa că la conducere se făcuseră multe matrapazlîcuri : se doseau alimente — trimițîndu-se în lagăre cantități mai mici — care se vindeau, prin intermediari, la bursa neagră, scoțîndu-se bani

grei. Cum Ana era singura funcţionară care avea statut de deportată, dacă se afla ceva şi trebuia găsit un ţap ispăşitor, ea era singura vizată.

Se întoarse la birou, să mai verifice o dată scriptele contabile. Totul era în perfectă ordine...

A doua zi, veni şi directorul lagărului de la Ivdel, Samuilov, care depindea administrativ de Omsk. Samuilov avea zilnic discuţii cu Finkel, iar în unitate era o atmosferă de tensiune.

La două zile după sosirea lui Samuilov, sosi şi o comisie de patru persoane, pentru control financiar. Stătură cîteva zile la discuţii cu conducerea unităţii şi apoi controlară meticulos depozitele şi documentele ; cel mai atent fură verificate situaţiile contabile. Ana, în tot timpul controlului, reuşi să-şi păstreze calmul, cu toate că membrii comisiei erau brutali şi puşi să descopere, cu tot dinadinsul, nereguli, fiind dinainte sesizaţi că în centrală se făcuseră afaceri. Directorii Finkel şi Samuilov afişau, de nevoie, o mină de indiferenţă, dar în sinea lor tremurau, căci, dacă se descoperea ceva, îi înghiţea şi pe ei lagărul de muncă ; şi ei ştiau ce înseamnă un lagăr...

După verificări, comisia nu putu constata nimic concret. Şi o senzaţie de uşurare se aşternu peste unitate.

Chiar a doua zi după plecarea comisiei, Ana fu chemată la directorul Finkel ; în biroul lui era şi Samuilov. Finkel, după ce o pofti să se aşeze, îi spuse :

— Tovarăşă Lambu, după cum ştii, la controlul făcut, totul a fost în ordine. Şi asta în parte datorită situaţiilor contabile bine puse la punct şi a modului cum ai ştiut să le susţii ! Eu, personal, ca şi tov. director Samuilov vrem să-ţi mulţumim...

— N-aveţi de ce, răspunse ea. Eu nu mi-am făcut decît datoria... Apoi, după un moment de tăcere, adăugă : după cum ştiţi, soţul meu, Lambu Teodor, a fost deportat într-un lagăr... Nu ştiu în care. Aş îndrăzni să-l întreb pe tovarăşul director Samuilov dacă nu cumva se găseşte în lagărul pe care-l conduce dînsul...

Samuilov se uită lung la Ana, neplăcut surprins de îndrăzneala ei, dar îi răspunse totuşi.

— Nu-ţi pot răspunde ! Conduc lagărul de la Ivdel unde sînt zeci de mii de deportaţi. Dar voi încerca să mă interesez şi să-ţi comunic peste două săptămîni cînd voi reveni la Omsk...

Ana simţi un gol în stomac ; începu să tremure. Oare putea fi posibil — se întreba — să afle ceva despre Teodor al ei ? Nu-i venea să creadă. Să ştie doar că tră-

iește, atît ar fi vrut... Îi veni în minte — pentru a cîta oară — fața disperată și plină de dragoste a soțului la despărțirea lor de la Tiraspol. De-abia putuse spune cu voce tremurîndă :

— Vă mulțumesc, vă mulțumesc din suflet !... Și, apoi, ieși grăbită ca să rămînă singură cu sine însăși.

Cele două săptămîni trecură greu pentru Ana. Zilele i se păru neobișnuit de lungi ; ca și nopțile. Sufletul i se zbătea continuu între speranță și neliniște. Cu cît se apropia data venirii lui Samuilov, cu atît chinul era mai mare...

La două săptămîni, Samuilov, într-adevăr, veni la Omsk. A doua zi Ana fu chemată în biroul lui Finkel, unde era prezent și Samuilov, care văzînd-o îi spuse :

— Soțul tău este în lagărul de la Ivdel. Este sănătos și lucrează...

— O, Doamne, exclamă involuntar Ana și se sprijini de perete.

Directorul Finkel, văzînd că este gata să cadă, rosti :

— Ia loc pe scaun.

— Mulțumesc, răspunse ea și se așeză, apoi i se adresă lui Samuilov : „dar cum se simte ?"

— A mai slăbit, dar este bine, răspunse acesta, însă Ana intui că el nu-l văzuse de fapt pe Teodor și că, probabil, informațiile le primise de la subalternii lui. Măcar bine că Teodor trăia...

Ana își dădu seama că acum e momentul cînd poate acționa să-l ajute pe Teodor și, indiferent cum avea să fie luată intervenția ei, trebuia să încerce, chiar dacă o pățea... Așa că își luă inima-n dinți și întrebă.

— Aș vrea să-i trimit soțului un pachet nu prea mare cu alimente. Puteți să mă ajutați ?...

Samuilov privi surprins și întrebător la Ana și la Finkel, dar, văzînd că acesta n-o apostrofează, o întrebă ironic :

— Și dacă ajunge numai o parte din pachet ?

— Chiar dacă ajunge doar un sfert și chiar mai puțin, eu sînt mulțumită... Este tot ce pot face pentru soțul meu în doi ani.

— Bine, a răspuns Samuilov. Eu plec poimîine. Pregătește pachetul...

Ana bîigui sfîrșită un „mulțumesc" și ieși. Doamne, ce fericită era ! Nu-i venea să creadă ! Avea impresia că deodată întinerește. Că prinde forțe noi. Se întoarse la la birou ca să-și termine lucrările cît mai repede și apoi

să se ocupe de pachetul lui Teodor. Doamne, cîtă bucurie poate să-i aducă gestul de a-i trimite bărbatului un pachet! Teodor putea acum să mănînce mai mult și mai bine, căci ea știa că în lagăre se moare de foame. Și, apoi, așa putea afla că și ea trăiește; și că are grijă de el.

Vînzînd încă două lingurițe de argint își făcu rost de la directorul economic al unității de o aprobare pentru alimente din depozit. Ana putu astfel să pregătească un pachet cam de 4 kilograme, cu biscuiți, conserve de pește, un kilogram de zahăr cubic, o cutie de conserve de carne, ceva magiun și chiar o ciocolată americană! Ana era fericită că putuse aduna atîtea bunătăți, greu de găsit, dar știa, totodată, că n-avea voie să-i trimită nici o scrisoare.

În ziua dinaintea plecării lui Samuilov, îi duse pachetul, spunîndu-i:

— Acesta-i pachetul. Sper să nu fie prea mult! Vă mulțumesc din suflet! Și vă rog să-i transmiteți că sînt sănătoasă, că nu știu nimic despre copii și că mă gîndesc numai la ei...

— Bine. Dar ia loc, te rog, că vreau să vorbesc ceva cu dumneata. Cu ocazia controlului financiar, mi-am dat seama că ești o femeie inteligentă. De asemenea, este foarte frumos că te zbați atît de mult pentru soțul dumitale. Vrem să-ți propunem ceva din partea directorului Finkel și din partea mea. Nu toți deportații s-au încadrat în viața de aici; n-au înțeles că statul sovietic a trebuit să ia măsuri împotriva lor din motive justificate și anume pentru siguranța și liniștea necesară a cetățenilor sovietici cinstiți. Iar deportații, după ce-și vor ispăși pedeapsa, se vor încadra în modul de viață sovietic și totul va fi bine; vor fi și ei mulțumiți. Numai să nu acționeze, într-un fel sau altul, contra statului sovietic. Noi te rugăm fii atentă ce vorbesc și ce fac; și nu numai deportații, dar și unii dintre localnicii de aici, căci din păcate mai sînt unii care tînjesc după regimul burghez. Iar noi vom avea mai multă grijă de dumneata!...

Ana se simți inundată de furie. Cum de putuseră îndrăzni să-i propună așa ceva? Cum adică, să se vîndă?... Și tocmai acum, cînd se simțea atît de fericită, să-i ceară așa ceva? Asta să fie oare plata pentru că-i rugase să trimită un pachet lui Teodor? Dar nici el n-ar

fi acceptat pachetul dacă ar fi aflat cu ce preț a fost plătit ! De-abia stăpîndindu-se, îi zise lui Samuilov.

— Îmi cereți să vînd oameni ? Nu știți oare că datorită unor asemenea nemernici, cum vreți să ajung și eu, familia mea și încă multe familii am fost atît de aspru pedepsite ! Dumneavoastră știți ce înseamnă să nu știi nimic despre copiii tăi, despre soțul tău ?... Nu pot face cu nici un preț ceea ce îmi cereți ! V-aș ruga să-mi dați pachetul înapoi...

Samuilov tăcu cîteva clipe și apoi îi spuse : „Pachetul îl voi transmite soțului matale !“.

Peste cîteva săptămîni Ana află că Teodor primise pachetul. Îl primise chiar întreg, așa cum i-l pregătise ea. E posibil ca directorul Finkel să-l fi influențat pe Samuilov.

CAPITOLUL 27

Lui Teodor Lambu cei doi ani îi părură neobișnuit de lungi... În aceste zile, de 13—14 iunie, tot timpul îi revenea în minte aceeași întrebare obsesivă : „De ce, de ce a căzut năpasta pe familia noastră ? Cu ce am greșit oare, Doamne ! ?"

Data cînd fuseseră ridicați și apoi aduși aici devenise pentru deportați ziua cea mai importantă. Înainte sărbătoreau ziua lor de naștere, ziua numelui ; acum asemenea aniversări se pierdeau în negură.

Teodor se gîndea cît de mare este puterea de adaptare a omului. Ar fi bănuit — pe cînd era acasă la el, pe cînd soarele era soare și stelele, stele, pe cînd venind acasă îl întîmpina surîsul cald al Anei și veselia copiilor, pe cînd credea că viața este clădită în esență pe adevăr și pe dreptate, iar relațiile dintre oameni erau sincere, omenești — ar fi bănuit el că ar fi putut trăi în condițiile de aici ? Că avea să sufere în asemenea hal de foame, foametea care îi concentra toate gîndurile, care îi făcea pe oameni neoameni ? Ar fi bănuit că avea să ajungă să vadă cum oamenii, cu mîinile tremurînde de nerăbdare, apucă blidul cu nenorocita de cașă și o înfulecă pe nerăsuflate, ca apoi să se uite speriați în fundul farfuriei în care nu mai rămăsese nimic ? Ar fi bănuit că poate să existe atîta răutate, încît unii să vadă cum pentru o greșală cît de mică alți deportați sînt loviți dur și fără milă, și ca ceilalți să privească asemenea brutalități și să tacă ? Să vadă cum, mai ales iarna, oamenii mor ca muștele, unii chirciți, alții drepți ca lumînarea și apoi sînt luați chiar de camarazii lor și puși grămadă ca niște bușteni și nimeni nu crîcnește ?... Ar fi bănuit că ar putea suporta atîta suferință, atîta degradare sufletească ?

Adaptabilitatea omului este, într-adevăr, fără limită... Teodor vedea cum aici necazurile îi nivelaseră pe oameni ; nu numai necazurile, dar și regimul de viață impus cu forța bîtei. Aici, ambițiile, orgoliul dispăru-

seră cu desăvîrșire, căci oamenii se schimbaseră, erau alții decît cei dinainte.

Mai demult, aproape toți se zbăteau să-și facă o situație, să se ridice. Aici aveau alte obsesii — să nu moară sau mai bine-zis să trăiască măcar pînă la eliberare să apuce această zi. Ce diferență era oare între Matveev, profesor universitar, biolog de renume mondial, care avusese proasta inspirație să vorbească, într-un cerc restrîns, despre legile lui Mendel, și Fedoseev, un analfabet cu mintea în parte rătăcită, care, beat criță, înjurase statul sovietic ; amîndoi nu mai erau acum decît doi deportați cu număr diferit.

Înainte oamenii simțeau nevoia să-și manifeste puterea de creație, doreau să apară într-o anumită lumină, să se afirme. Și se luptau pentru asta, uneori chiar depășind limitele. Aici, ambițiile dispăruseră pentru cei mai mulți — căci mai erau puțini cei care nu se putuseră scutura deplin de vanitate sau orgoliu.

Înainte oamenii vorbeau mult. Aici nu prea aveau ce vorbi... Și de fapt ce să vorbească ? Schimburile de opinii profesionale, bîrfele despre aventuri, disputele politice, aici, nu-și aveau rostul. Cît despre problemele familiale, le păstrau pentru ei... Și chiar și asemenea probleme treceau adesea în plan secund în fața grijii permanente ca încă o zi să treacă cît mai repede ca să scape de chinurile foamei și frigului.

Deportații erau o turmă în care individualitățile se estompau...

*

În acești doi ani muriseră destui ; aproape jumătate din cei aduși o dată cu Teodor. Cei mai mulți se obișnuiseră cu moartea, ca fapt inevitabil. Teodor supraviețuise. Constituția lui de om sănătos, de fiu de țăran și dorința lui de a trăi pentru a afla vești despre ai lui, susținută de credința nemărginită în Dumnezeu, îl ajutaseră. După cum contase și cinstea și corectitudinea lui, pentru care fusese lăsat în pace de supraveghetori și de unii deportați, care pentru orice fleac îți căutau nod în papură. Cum Teodor nu ascundea că este credincios, unii socoteau că viața de aici îi întunecase mințile. Cu atît mai mult cu cît era prea tăcut... Și înainte vorbea destul de puțin, dar aici treceau zile întregi fără să scoată vreun cuvînt, fiindcă nu vedea rostul lor. Doar gîndurile îi zburau departe. Îi plăcea să-și facă visuri, chiar dacă erau ireale ; să-și imagineze o lume a lui, fru-

moasă și în care se simțea bine. Pe lîngă credința în Dumnezeu, aceste visuri erau în viața de aici un suport. Visa cum se va întîlni cu nevasta și copiii lui ; cum, după ce se va elibera, îl vor primi la gară. Ana cu flori, alături de Alexandru și Dana, zîmbitori și fericiți. Visa că stăteau împreună într-o casă, Alexandru tînăr inginer, iar Dana profesoară. Își imagina fiecare amănunt, în cele mai mici detalii, și se simțea fericit... Aceste visuri, ca multe altele, îl însoțeau pe cînd muncea, la masă și mai ales seara, înainte să adoarmă. Din nefericire, mai avea cinci ani de lagăr și își dădea seama că mai avea puține șanse de a supraviețui.

Teodor trăia în această lume imaginară, îl părăsiseră toate vechile lui meditații pe teme filosofice, culturale. Doar din cînd în cînd îi mai răsărea în memorie, pe neașteptate, cîte o reflecție ; îi reveniseră în minte spusele lui Pascal, că omul planează între două prăpăstii, a infinitului și a neantului, așa cum balansau gîndurile sale si chiar viața sa. Dar, de cele mai multe ori, Teodor se întreba ce rost au în viață speculațiile filosofice. Și se mira că pe timpuri îi plăcea să facă incursiuni în concepte filosofice.

Poți să filosofezi cînd ai stomacul plin. În viață contează, la prima vedere, lupta pentru existență ; restul sînt, în mare măsură, vorbe goale...

Teodor ajunsese să înțeleagă paradoxul vieții abia aici, în lagăr.

Într-o zi, Teodor fu anunțat să se ducă la administrație. Îl cuprinse teama, fiindcă știa că nu e bine să ai de-a face cu administrația — și cu toți supraveghetorii. Își făcu pe ascuns semnul crucii și se duse ; fie ce-o fi. La administrație un salariat îmbrăcat militar, după ce-i controlă numele după numărul său înregistrat, îi spuse :

— Burjuiule, nevasta ta ți-a trimis un pachet ! Să-i mulțumești regimului sovietic care înțelege să fie omenos chiar și cu dușmanii săi.

Teodor, văzînd pachetul, începu să tremure. Se gîndea că Ana, scumpa lui Ana, trăiește și că aflase că și el trăiește... Ba mai mult, reușise să-i trimită un pachet ; numai Ana a lui putea să facă așa ceva. Luă pachetul și ieși repede din cameră, de frică să nu i-l ia înapoi. Toată grija era cum și unde să-l ascundă, căci unii de-

portaţi cu greu ar fi putut rezista să nu i-l ia noaptea, pe cînd dormea ; îi era frică şi de unii supraveghetori. Salvarea era în doctor. Teodor înţelesese că este un om cinstit. Şi apoi lagărul avea nevoie de doctor, şi de aceea pe el îl lăsau oarecum în pace. Avea să-i dea doctorului în schimb o parte din conţinutul pachetului. Aici, în lagăr, învăţase că trocul era în floare, căci nimeni nu avea ruble. Pentru o bucăţică de stofă, tăiată de la o haină, sau un crîmpei de pîine, puteai obţine puţină mahorcă. Aşa că se adresă doctorului care acceptă imediat, bucuros că se va înfrupta şi el din bunătăţi.

Mîncînd biscuiţii, conservele, ciocolata, trimise de Ana, Teodor nu-şi imaginase că mîncarea poate fi atît de gustoasă şi că poate să-ţi dea atîta satisfacţie. Mînca doar cîte puţin, ca să poată prelungi, pe cît mai multe zile, această plăcere. Dar bucuria cea mai mare era dovada, palpabilă, că Ana lui trăieşte...

CAPITOLUL 28

Ana începuse să se obișnuiască cu traiul și cu munca ei. Condițiile ei de viață erau, față de ale celorlalte deportate de aici din Omsk, oarecum privilegiate. Dar, ca și celelalte, purta cu ea durerea că este singură, că nu știe nimic despre copiii ei. Nici grija de Teodor n-o părăsea, căci bănuia în ce condiți trăiește. Totodată se întreba, cum poate, în suferința ei, să nu se izoleze complet de lume. Să se bucure văzînd zîmbetul unui copil sau pomii înfloriți ; să se bucure că-și pune, din cînd în cînd, rochia ei mai bună. Se întreba cum este posibil să participe la micile bucurii ale vieții, cînd copiii ei poate sînt goi și flămînzi și cînd știe că soțul ei duce o viață plină de mizerie și suferință...

Însă pentru toți viața mergea înainte, pentru că omul se adaptează oricărei situații numai ca să trăiască. Găsește în el resurse sufletești să treacă peste cele mai mari suferințe care i se pot da, ca să nu renunțe complet la viață. Dar, se întreba Ana, este drept să fie așa ? Nu este, oare, soarta prea dură ? Nu era mai drept ca pentru suferințele inimaginabile să termini cu viața, decît să porți, mereu cu tine, crucea durerii ? Căci, în momentele cînd rămînea singură, Ana simțea uneori că nu mai poate duce durerea despărțirii...

*

Într-o zi fu chemată de directorul Finkel, care o anunță că trebuie să plece la Fabrica de pește de la Hantî-Mansiisk.

— Am primit o dispoziție ca un număr de tovarășe să fie trimise acolo și pe listă ești și dumneata. Îmi pare rău, căci ai lucrat bine aici, dar ordinele sînt ordine ! adăugă el.

Ana tăcu. Înțelese că n-are rost să se plîngă, fiindcă dispozițiile primite de Finkel îl depășeau și era obligat să le execute. Ana știa că deportații erau la dispoziția

NKVD-ului, care încheia contracte cu diferite întreprinderi, fără să-i pese la ce munci erau puşi ; era ca şi cum ar fi contractat nişte maşini sau animale de povară...

Singurul lucru pe care Ana îl putu întreba pe director fu dacă o să poată trimite, la 6 luni, cîte un pachet bărbatului ei.

— Trimite pachetele aici şi voi căuta să ajungă la soţul dumitale zise acesta.

— Mulţumesc din suflet, îi răspunse Ana, gîndindu-se că probabil Finkel nu este un om rău, dar că şi el este obligat să-i chinuie pe deportaţi. Ştia că în regimul sovietic oamenii sînt puşi în situaţia să facă nu ceea ce vor ei, ci ceea ce vor alţii, care ajung să-şi impună voinţa.

Ana se duse acasă să-şi facă bagajul, iar a doua zi, împreună cu vreo treizeci de femei, deportate şi ele, fură urcate într-un camion. De-abia încăpură, iar drumul era de vreo 800—900 de kilometri.

Hantî-Mansiisk, pe malul rîului Irtiş, între paralelele 61 şi 62, la nord de Omsk, era un orăşel cu vreo 10 000 de locuitori. După un drum de două zile, ajunseră, frînte de oboseală. Fură aşezate într-o fostă magazie de peşte, cîte opt-zece femei într-o cameră ; pereţii miroseau puternic a peşte stătut.

Toate erau obligate să lucreze la Fabrica de conserve de peşte şi la pescuit în Irtiş. Ana, ştiind de la Omsk în ce condiţii se lucrează şi cîte femei muriseră, refuză. Primi de la directorul Penteleiev — un bărbat cam de 45 de ani, şchiop de un picior — acelaşi răspuns : „La noi cine nu munceşte, nu mănîncă !".

Stătea toată ziua în cameră. Noroc că-şi adusese ceva de mîncare : conserve, puţin zahăr, biscuiţi uscaţi. Dar îşi dădea seama că chiar dacă mînca foarte puţin, tot ce avea cu ea îi ajungea cel mult pentru o săptămînă. Se gîndea cu groază că va trebui din nou să flămînzească. Trebuia să găsească o soluţie...

Într-o zi, cînd nu-i mai rămăsese nimic de mîncat, îşi luă o rochie cu gîndul s-o dea la magazinul alimentar pentru o pîine şi o cutie de conserve, unele din puţinele alimente ce se puteau procura. În magazin responsabila vorbea cu o femeie. Ana intră, dar ele continuau să vorbească. La un moment dat, responsabila magazinului i se adresă enervată : „Doriţi ceva ?" Ana desfăcu pachetul şi-i arătă rochia, spunînd: „Aş dori s-o vînd pentru nişte alimente". Rochia, deşi purtată, era în stare bună, iar materialul, cu un desen frumos. „Frumoasă rochie !" exclamă tînăra.

— E mare pentru dumneavoastră, tovarăşa Penteleieva ! remarcă responsabila.

Aşadar, Ana înţelesese, că această tînără este soţia directorului ; îi spuseră deportatele că directorul are o nevastă tinerică şi nostimă. Şi atunci îi veni o idee.

— Tovarăşa, eu ştiu să cos bine; o modific, ca să vă vină dumneavoastră. Numai să-mi daţi voie să vă iau măsura şi să-mi daţi aţă.

— Şi cît mă costă ?

— Nimic, răspunse Ana. Dacă o să vă placă, o să vă cos şi alte rochii.

— Dar cum aşa, nimic ? întrebă nedumerită Penteleieva.

— Să încercăm cu prima rochie şi apoi vedem...

Amîndouă se retraseră într-o cameră care era un fel de birou, unde Ana îi luă măsurile.

Peste două zile, aduse la magazin — după înţelegere — rochia refăcută. Penteleieva o îmbrăcă şi rămase entuziasmată.

După ce responsabila se duse în magazin, Ana, uitîndu-se la Penteleieva, îi spuse :

— Rochia vă stă, într-adevăr, foarte bine ! Dar vă trebuie un sutien...

— Ce-i aia ? întrebă mirată Penteleieva.

— Este o lenjerie specială pentru sîni ; cu un sutien, sînii par mai frumoşi.

— Dar cum să pun aşa ceva pe mine ? Ce-o să spună lumea ? Ce-o să spună soţul meu ?

— Soţului o să-i facă plăcere ; iar femeile o să vă invidieze ! De altfel, la Paris toate femeile poartă sutien.

Argumentul cu Parisul fu decisiv.

— Faceţi-mi-l, şi voi vedea dacă am să-l port ! Dar puteţi să-mi mai coaseţi o rochie.

— Sigur, cu condiţia să-mi aduceţi dumneavoastră materialul.

— Îl am ! Dar cum pot să vă răsplătesc ? Căci datorită dumneavoastră cred că voi avea cele mai frumoase rochii în oraşul nostru !

— Dumneavoastră, într-adevăr, mă puteţi ajuta. Eu sînt deportată aici şi mi s-a spus să lucrez la Fabrica de conserve de peşte ! Nu pot lucra acolo, deoarece pot să mă pierd ; munca este mult prea dură. Vă rog să vorbiţi cu soţul dumneavoastră să mă primească să-i explic toate acestea.

Penteleieva rămase dezorientată. Avea o mare influenţă asupra soţului ei ; ştia acest lucru. Dar nu se cădea

să intervină pentru o deportată. Tentația de a avea rochii, poate cele mai frumoase din Hantî-Mansiisk și mai ales curiozitatea de a vedea ce este un sutien o deciseră însă.

— Bine, am să încerc să vorbesc cu soțul meu...

Peste trei zile, Penteleieva îi spuse Anei că a doua zi se poate duce la soțul ei. Purta deja sutienul pe care, cu o zi înainte, i-l dăduse Ana și de care era foarte mîndră. Era singura femeie din oraș care purta așa ceva. Și oare cîte femei din Uniunea Sovietică purtau asemenea lenjerie ? Avea, într-adevăr, de ce să fie mîndră !

Cînd Ana se duse la directorul Penteleiev, acesta îi comunică, distant, că este numită „inspector bîta" — cu nivelul de trai al oamenilor — pentru o zonă întinsă, de sute de kilometri de la Hantî-Mansiisk. Și, astfel, începu o nouă etapă a vieții Anei Lambu în Siberia.

*

Printr-un decret, stabilit cine știe cînd, apăruse această funcție. Cel ce îndeplinea această sarcină făcea, din cînd în cînd, cîte o deplasare într-una dintre localități, după care întocmea un raport; raport cu cîteva critici nesemnificative și cu cîteva recomandări, avînd — de regulă — concluzia că în Uniunea Sovietică condițiile de trai cunosc o înflorire continuă. La aceste rapoarte, de fapt, nu se uita nimeni ; doar, din cînd în cînd, la una din ședințe, se făcea cîte o referire la condițiile de trai ale populației, care era, neapărat, laudativă.

Ca multe alte fapte din Uniunea Sovietică, în aparență cu cele mai bune intenții, și aceasta era pur formală ; realitatea situației era cu totul alta.

Ana, conștiincioasă și metodică, se apucă de lucru. În primul rînd, se documentă ca să știe atribuțiile ce-i reveneau. Totodată, se interesă asupra regiunii, unde urma să-și facă inspecțiile ; se înspăimîntă că spre nord, zona se întindea pînă la vreo 1000 de kilometri și cam la 1500 kilometri în direcția nord-vest. Marea majoritate a așezărilor erau comune răspîndite ici-colo; singurul centru mai important era Salehard, așezat pe rîul Obi, chiar pe cercul polar.

Trecură cîteva luni... Triste și amărîte... Prieteni nu-și putea face, nu avea pe cine... Și apoi, localnicii evitau să aibă legături mai strînse cu deportații. Moldovencele, care fuseseră aduse o dată cu ea, erau de obicei atît de obosite, încît singurul lor gînd, cînd veneau de la lucru, era să se culce. Unele dintre ele, este adevărat, puține la număr, de disperare că nu știu nimic despre ai lor, dar și

de prea multă mizerie, începuseră să bea. Cum își procurau băutura, numai ele știau. Căci în magazinele orașului nu puteai cumpăra așa ceva ; și, apoi, ele nici bani nu aveau. Și, totuși, din cînd în cînd, beau...

Începu să se simtă venirea iernii. În Siberia iernile sînt grele. Frig și vînt puternic ; un vînt ce-ți taie respirația. Dar localnicii erau obișnuiți. Deportații o duceau mult mai greu, neavînd nici îmbrăcăminte potrivită.

*

Într-o zi, pe Ana o chemă președintele Gorsovietului orașului și-i spuse :

— Ana Stepanovna, în calitatea dumitale de responsabilă cu nivelul de trai al cetățenilor, va trebui să vizitezi o serie de comune. Nu de alta, dar au sosit niște sesizări că administrația locală nu se ocupă deloc de traiul oamenilor. Și acești oameni, ce dracu, nu înțeleg că-i război, de sesizări au timp ? Iar pe de altă parte, n-au grijă să ne trimită produse și mai ales piei de animale, iar noi nu îndeplinim planul.

— E departe ? îndrăzni să întrebe Ana.

— Păi sînt cîteva sute de kilometri ! Dar transportul se va aranja...

La privirea mirată a Anei, care știa că spre nord nu sînt căi ferate, președintele Gorsovietului continuă :

— Te vei deplasa cu sania trasă de cîini.

Era o aventură nouă pentru Ana ; insolită... Doamne — medita ea — cîte surprize îți oferă uneori viața ! Cînd trăia fericită în Chișinău și cînd cu toții citeau acasă cărțile lui Jack London, și-ar fi închipuit cineva că ea însăși va face o asemenea călătorie ? O călătorie care o înspăimînta... Dar totodată simțea în sinea ei un fel de nerăbdare să pornească : mai mult ca să scape de monotonia apăsătoare de aici...

Veni și ziua plecării. I se dădu îmbrăcăminte de drum : valinki *, o pereche de ciorapi de lînă și-și înfășură piciorul cu obiele groase ; o șubă mare, de blană, iar pe cap o căciulă care îi acoperea aproape toată fața. Văzu sania. Lungă, cu un spătar înalt pentru conducătorul ei. Și cîinii nerăbdători să plece...

Pe Ana o așezară culcată pe sanie și o legară bine. La un strigăt al lui Ildîk — un mongol tînăr, mic de statură și îndesat — sania porni cu o smucitură care o

* Cizme de pîslă.

scutură bine pe Ana. Apoi începu să alunece lin pe zăpadă ; doar din cînd în cînd era smucită din cauza cîinilor care se mai încăierau.

Ana se simțea, într-un fel, mulțumită. Avea impresia că plutea ușor ; frigul nici nu-l mai simțea... Știa că poate avea încredere în Ildîk, care făcuse multe drumuri de felul ăsta. Din cînd în cînd, oprea sania și într-o rusă pocită întreba : „Nu vrut pipi ? Nacialnik dat ordin avut grijă de tine !"

Ana nici nu sesiză cum trecu vremea. Gîndurile îi zburau la trecutul ei ; gînduri care îi aduceau căldură și tristețe în suflet. De cîte ori, oare, nu-și reamintise episoade din viața ei. Pentru unii amintirile sînt o binefacere ; pentru ea, mai mult o suferință. Dacă există un Dumnezeu, El nu știe ce-i suferința, căci n-are amintiri...

La un moment dat se opriră. Era o stație de odihnă. După ce fu dezlegată, se ridică cu greu și intră în stație ; o cameră măricică, în care era cald. Fură serviți cu ceai fierbinte, cu o bucată de pîine neagră și slănină. După un timp, porniră din nou... De jur împrejur nu era țipenie de om... O liniște mormîntală ; afară de strigătul lui Ildîk către cîini și de cîte un lătrat...

A doua zi seara ajunseră, după ce mai făcuseră cîteva opriri la alte stații. Era pentru prima dată cînd Ana intra într-o comună de iakuți. Era curioasă dar se și temea, căci știa că ei nu-i prea iubeau pe ruși. Ori ea era trimisă tocmai de organele sovietice...

O primiră însă neobișnuit de bine. Ana nici nu și-ar fi putut închipui că sînt atît de primitori, atît de generoși... Avea impresia că oamenii aceștia simpli nu știu ce-i ura și răzbunarea. Fața lor exprima sinceritate, bunătate și bucuria că cineva le-a trecut pragul casei, indiferent cine. Cîtă diferență — își zicea Ana în sinea ei — față de oamenii civilizați care, stăpîniți de egoism, de aviditate, pot să-i trădeze fără scrupul pe semenii lor. Nu toți, dar destui... Oare civilizația deformează sufletul omului ? Omul, atingînd un nivel, aspiră și mai sus. Sau, mîndru de ce a realizat, vrea să acapareze el, totul ? Și cine sînt de preferat ? Oamenii civilizați, de care trebuie adesea să te ferești, sau acești oameni simpli, în care poți să ai toată încrederea ?... Și, într-adevăr, aici, în mijlocul iakuților, se simțea în siguranță. Pentru prima dată de cînd fusese ridicată din casa ei. După cum pentru prima dată, după atîta timp, mîncă pe săturate.

Ana observă că aceşti oameni fuseseră de tot uitaţi de regimul sovietic. Statul avea doar grijă să-i pună să aducă blănuri, dar nimic altceva... Duceau lipsă mare de alimente — făină, zahăr, cartofi — de îmbrăcăminte, pături, ustensile pentru vînat şi pescuit. Din păcate, Ana ştia că nu-i poate ajuta cu nimic. Rapoartele ei aveau să zacă undeva, în fundul unui sertar, ca multe alte hîrtii.

După ce stătu trei zile, Ana porni înapoi, spre Hantî-Mansiisk. Călătoria aceasta parcă îi îmbogăţi sufletul. Fusese neobişnuită ; şi cunoscuse o lume stranie. Ce-ar fi dorit să poată povesti toate astea lui Teodor şi copiilor ei. Oare avea să ajungă vreodată să le descrie această mică aventură ?... Pînă atunci, avea s-o păstreze în sufleflet, căci bucuriile, puţine cîte erau, le păstra numai pentru ei.

CAPITOLUL 29

Cei mai mulţi deportaţi de la Ivdel erau îndobitociţi. Aveau priviri încărcate de resemnare şi renunţare totală, nu vorbeau cu nimeni, iar gîndul nu le era decît la mîncare şi la odihnă.

Erau însă şi unii care mai aveau putere să discute cu alţii, să se plîngă sau să se justifice. Aceştia erau, în special, cei veniţi mai de curînd. Aşa era şi Mihailov, ziarist, care nici el nu ştia de ce-l ridicaseră şi-l aduseseră aici. Şi nici acum nu-i venea să creadă că-i în lagăr pentru o pedeapsă de zece ani. Speriat, neliniştit, vorbea seara, în baraca deportaţilor, încercînd să se explice şi să aibă un sprijin.

— Cred că m-au ridicat, pentru că am fost slab! Da, am fost prea slab! Scriam ce mi se comanda, căutînd mereu să-i servesc pe cei tari... Şi ăstora, dacă nu le-a plăcut ceva odată, te strivesc ca pe un vierme... Omul trebuie să fie egoist şi să se gîndească numai la el.. Să nu se însoare şi să n-aibă copii... Căci familia te obligă să devii slab... Iar cei mari te pot juca aşa cum vor, fiindcă ştiu că, dacă ai familie, eşti obligat să faci tot ce ţi se cere. Dacă nu eşti însurat, poţi fi si tu dur cu ceilalţi; tu să comanzi. Acesta trebuie să fie omul vremurilor noastre şi lui mă închin! Iar eu ce sînt? Un vierme... Pentru o bucată de pîine, sînt gata să le sărut şi ăstora, de aici, din lagăr, mîinile şi picioarele. Sînt un vierme... Nimic altceva...

— Aici cu toţii sîntem nişte viermi, chit că avem sau nu familie! interveni Glazunov, ce fusese muncitor la o uzină metalurgică. Înainte de a fi aduşi aici eram şi noi oameni; acuma însă, nu sîntem nimic. Şi pe toţi ne aşteaptă aceeaşi soartă; să ne mănînce viermii. De aici scapă foarte puţini şi vai de cozonacul lor! Căci ce viaţă este asta, să fii hăituit pînă la moarte? Odată ce-ai trecut printr-un lagăr, eşti un duşman al poporului şi eşti însemnat pe viaţă!... Am auzit că hitleriştii îi obligă pe evrei să poarte pe haine steaua lor, ca toată lumea să vadă cine sînt. Iar la noi ţi-au pus o foaie la dosar, că ai

fost în lagăr și, oriunde te-ai duce, te ocolesc cu toții ; de frică... Cei mai mulți dintre noi, înainte de a fi vîrîți în iadul de aici, ne vedeam cuminți de treburile noastre... Dar tu, Mihailov, ai fost vierme și înainte... Pentru că ai mîncat destul rahat, ca ziarist ridicînd în slăvi sistemul sovietic...

— Dar aveam o familie, adăugă cu o voce plîngăreață Mihailov.

— Și noi nu aveam ? Dar nu te mai plînge ! Aici s-a dus ce-ai fost ! Aici nu sîntem nimic ; doar niște rahați...

*

A doua zi, ieșind la lucru, Teodor își reaminti de discuția dintre Mihailov și Glazunov. Mihailov simțea nevoia să se justifice ; și să se autoflageleze. Conștiința lui frămîntată de slav nu-l lăsa în pace.

Omul este — medita Teodor — o ființă alienată, fiindcă viața îi este îngrădită ; de reguli, de principii și prejudecăți, de cei din jurul său. Toată viața omul este supus neliniștilor și îndoielilor ; iluziilor, în cea mai mare parte nerealizate... Viața îți oferă la tot pasul capcane ; unele fără importanță, altele cu consecințe grave. Și, de fiecare dată, trebuie să iei decizii. Stai și te frămînți, neștiind ce să faci... Și după ce acționezi, într-un fel, mai tîrziu adesea regreți că putea fi altfel...

Sînt destui care nu-și fac prea multe probleme cînd iau decizii, singurul criteriu după care se conduc fiind propriul lor interes. Și aceștia sînt, de obicei, cei care-i domină pe ceilalți...

Unde este oare limita între bunul simț și obrăznicie ? Între generozitatea sufletului și egoism ? Între cinste și înșelăciune ? Între milă și cruzime ? Între a ceda și a impune ? Pînă unde poate merge un om, ca să nu creeze prea multă suferință altora și să fie, totodată, împăcat cu sine însuși ? Toate acestea depind de împrejurări, dar și de societatea în care trăiești.

Cei mai mulți oameni sînt buni... Tentați să se înțeleagă și să se ajute între ei. Ori aici, în regimul sovietic, sînt obligați să-și schimbe total felul lor de-a fi. Erau obișnuiți să se destăinuiască ; iar acum este mai bine să tacă... Erau obișnuiți să bîrfească ; și acum trebuie să se abțină... Dădeau drum liber gîndurilor lor, dar acum le țin încătușate în ei... Credeau că, mai mult sau mai puțin, pot să-și decidă soarta ; acum trebuie să accepte ca alții să le-o hotărască... Priveau cu încredere

în viitor și-și făceau visuri ; acum nu mai erau siguri de nimic. Și mereu îi urmărește umbra întunecată și apăstoare a fricii...

În regimul sovietic, oamenii au sentimentul naufragiului propriei lor vieți... Fiind obligați să trăiască fără nici o dorință ; să dea totul și să nu ceară nimic... Și mai ales pentru că au pierdut încrederea în semeni...

De ce toate acestea ? De ce ? — se întreba fără răgaz Teodor — Dumnezeu a permis ca această țară să devină o împărăție a Antichristului ! Și aici sînt, totuși, ființe omenești care vor să trăiască cu adevărat. De ce aceste încercări ale Domnului ? Cu ce-au greșit ca să piardă încrederea Lui, de i-a lăsat în voia Satanei ? Oare acest popor trebuie să aibă soarta lui Iov ?...

*

Era o dimineață plăcută ; o dimineață cînd ziua era încă doar o promisiune. Iar Teodor era uimit de spectacolul naturii cînd întunericul dispărea încet, lăsînd loc luminii, iar taigaua arăta mai frumoasă și mai sălbatică... Lumina ce pătrundea printre crengile arborilor era fascinantă, părea o cale ce te urcă spre ceruri ; trecerea de la întuneric la lumină era asemenea trecerii de la necunoașterea care înspăimîntă la cunoașterea care aduce liniște...

Frumoasă, minunat de frumoasă, era taigaua în acest început de zi. Și, privind pierdut pădurea, își reaminti versurile eminesciene :

„Codrule cu rîuri line,
Vreme trece, vreme vine
Tu din tînăr precum ești,
Tot mereu întinerești.
Ce mi-i vremea, cînd de veacuri
Stele-mi scînteie pe lacuri
Că de-i vremea rea sau bună
Vîntu-mi bate, frunza-mi sună...

. . . .

Numai omu-i schimbător,
Pe pămînt rătăcitor,
Iar noi locului ne ținem,
Cum am fost, așa rămînem
Marea și cu rîurile,
Lumea cu pustiurile,
Luna și cu soarele,
Codrul cu izvoarele“...

Da, omu-i schimbător, medita Teodor. Dar marea și cu rîurile, lumea cu pustiurile, luna și cu soarele, codrul cu izvoarele rămîn aceleași... Și cum, oare, fusese cu putință ca în promiscuitatea în care trăia să-i vină în minte minunatele versuri? Poate, oare, omul să renunțe definitiv la tot ce aduce vieții puțină lumină?... Se vede că fiecare om păstrează în el — oricît de nenorocit sau de sălbatic ar fi — o fărîmă de cer, de poezie. Și numai așa nu renunță la viață...

O, Doamne, ce tăcută era taigaua!... Și indiferentă... Teodor ura această indiferență a pădurii.

Există o tăcere a cîmpiei. O tăcere calmă, nemărginită care te predispunea la visare... Oare, de aceea sufletul rusului este meditativ, sentimental și chinuit? Oare, așa au apărut atîtea cîntece frumoase și melancolice?...

Există o tăcere a apelor. O tăcere liniștitoare, care te întărește și te îmbărbătează. Oare nu întinsul liniștit și nemărginit al apelor i-a îndemnat pe oameni să scru teze depărtările?...

Există o tăcere a pădurilor... Tulburătoare și îngrijorătoare... În această liniște surdă, în mijlocul arborilor care acoperă cerul, omul se simte cuprins de teamă și singurătate. Aici, în taiga, simți adevărata singurătate; cînd nu poți fi singur nici cu tine însuți...

Există o tăcere a sufletului... Cea mai tristă... Și cea mai groaznică. Cînd sufletul nu mai dorește nimic altceva decît să fie lăsat în pace, să aibă liniștea deplină.

Oare cîți de aici mai au suflet viu? se întreba Teodor.

CAPITOLUL 30

Ana făcuse destule drumuri. Primele îi plăcuseră, dar apoi începuseră s-o obosească... Nu rareori sufla un vînt aprig care viscolea zăpada ; o zăpadă uscată, rece, care îi înțepa obrazul. Frigul îi pătrundea în oase și aștepta cu nerăbdare să ajungă la prima stație, ca să bea un ceai fierbinte. Dar după o pauză scurtă, în care nu se putea întrema, trebuia să pornească din nou la drum... Drumuri lungi și zadarnice... Ea își dădea seama că aceste călătorii, în fond, n-au nici un rost. Ideea ca cineva să se intereseze de traiul oamenilor era în aparență generoasă, însă finalitatea acestor acțiuni era nulă. Dar oricît de obositoare erau drumurile, ele aveau și avantaje. În primul rînd, nu lucra la Fabrica de conserve, unde era atît de greu și, în sfîrșit, cînd ajungea la destinație, mînca, totuși, pe săturate. Apoi, drumurile care păreau fără sfîrșit, o făceau să rămînă cu gîndurile ei. În tot timpul cît stătea culcată pe sanie și nu auzea decît strigătele conducătorului și larma cîinilor, gîndurile îi zburau mereu... Și așa se atenua, în parte, apăsarea continuă și grea a suferințelor ei. Căci gîndurile zboară miraculos de la amintiri dureroase la speranțe care aduc alinare. Oare altfel — medita Ana — ar fi putut omul să continue să trăiască în mijlocul celor mai mari nenorociri ?... Și aceasta nu este oare un alt joc al naturii, care își are legile ei, necunoscute ?

Uneori Ana își zicea să nu se mai întoarcă la Hantî-Mansiisk. În mijlocul iakuților, atît de naivi și de curați sufletește, se simțea bine... Și aici avea, într-un fel, sentimentul libertății, al neconstrîngerii. Dar ar fi fost, oare, într-adevăr liberă ? Și pentru cît timp ? Neavînd, ca orice deportat, nici un act personal, nu putea fi sigură pe existența ei... Și chiar dacă s-ar fi aciuat în cătunul cel mai îndepărtat, cît ar fi putut sta fără să fie găsită ? Ar fi așteptat-o, din nou, deportarea. În imensa Uniune Sovietică, nu există locșor unde un deportat să se poată as-

cunde; de fapt nu există nici un ungher, unde vreun om, oricine ar fi fost, să se simtă cu adevărat liber și stăpîn pe el... Căci puterea sovietică este totputernică și atotștiutoare...

*

Urmările războiului se simțeau pînă aici. Toți bărbații valizi erau mobilizați; și destule femei tinere. Dacă înainte era greu cu alimentele, acum lipseau aproape cu desăvîrșire. Unele se dădeau pe cartele: pîine, puțin zahăr, iar din cînd în cînd, pește. Ana, ca și cei mai mulți localnici, mîncau la cantină, mereu aceeași mîncare proastă.

Ura războiul, de orice fel. Pentru ea nu exista război drept și nedrept. Războiul însemna ca oamenii să se ucidă între ei. Războiul era una dintre cele mai mari nenorociri de pe lume; și absurd, totodată. Pentru că urmarea era că sute de mii, poate milioane de oameni nevinovați erau uciși. Și se cutremura la acest gînd...

Dar neliniștile ei asupra războiului erau rare; de fapt grijile, necazurile zilnice erau, pentru ea, mult mai apropiate...

Nici Teodor nu se prea putea interesa de soarta războiului. Ca și soția, îl ura. Nu o dată își pusese întrebarea ce-ar fi făcut dacă ar fi trebuit să lupte. Căci el nu concepea să ucidă... I se părea ceva monstruos... Iubea prea mult omul, ca să poată accepta ideea de a-l ucide. Se întreba de ce oare lumea nu putea trăi în pace? Istoria omenirii îi apărea ca o suită de crime, fărădelegi, războaie. De ce, oare, se ațîță sentimentul naționalismului și de ce atîta ură între popoare? Fire meditativă, Teodor se gîndea că ideal ar fi fost să nu existe granițe; să nu existe diferențe de nici un fel, între popoare. Știa că aceste gînduri sînt utopice, dar era convins că numai așa lumea ar fi fost mult mai fericită.

*

Ana era de aproape doi ani la Hantî-Mansiisk. Ani grei, obositori, în care suferise de foame, de frig și de singurătate. Și acum se uita seara la fotografiile familiei și plîngea în tăcere...

Într-una din zile, Ana primi ordinul să se prezinte la directorul fabricii. Văzînd-o, acesta îi spuse:

— Ana Stepanovna, am primit dispoziție să plecați pe șase luni la Salehard! Este nevoie de dumneata acolo!...

Pe Ana o apucă groaza. Știa că Salehard este la nord, chiar la cercul polar. Aici era greu, dar cum avea să-i fie la Salehard ? !

— Cum să mă duc singură, ca femeie, la Salehard ? Vă dați seama și dumneavoastră...

— Ba ai să te duci, ripostă răstit directorul. Ce dracu, în situația ta nu-ți dai seama că n-ai cum să alegi ? ! Vrei să te trimită în lagăr ? Ești doar femeie deșteaptă !...

Da, într-adevăr, Ana știa că în situația ei n-avea dreptul să aibă păreri...

— Bine, răspunse ea cu o voce calmă, voi pleca la Salehard...

Se vedea că nici directorul nu era mulțumit că Ana era trimisă la Salehard, dar n-avea ce face ; ordinul este ordin !...

— O să pleci cu vaporul, spuse el. Ți se va da un bilet.

Trebuia să i se dea un bilet, căci Ana nu avea deloc bani. Pentru toată munca ei în toată perioada cît stătuse la Hantî-Mansiisk nu primise nici o rublă... Vaporul pleca peste două zile. În acest timp trebuia să-și pună la punct toate hîrtiile de la birou și să scrie raportul ultimei deplasări. Cît despre bagaj, n-avea probleme, fiindcă avea cu ea puține lucruri. Din hainele pe care și le luase, unele erau demult rupte, iar altele le vînduse. Bine că avea paltonul, cel puțin...

Dimineața, în ziua plecării, se duse la marginea de vest a orașului, cum a mai făcut de atîtea ori, și privi spre depărtări. I se oferea o priveliște monotonă, tristă. Dar acolo, spre apus, la 500—550 de kilometri este Ivdel, unde lucrează Teodor. Dacă mai trăiește... tare de mult timp nu mai avea nici o veste de la el.

După cum nu știa chiar nimic despre copiii ei... Ana începu să plîngă încet... Se gîndea din nou — a cîta oară — cu ce oare greșiseră ei ca să fie pedepsiți atît de crud... Îi venea greu să plece de aici, fiindcă se simțea mai aproape de bărbatul ei. Dar trebuia să se întoarcă ca să prindă vaporul. Bătea un vînt ușor. Ici-colo cădea cîte o frunză... Iar Ana, tot meditînd la soarta ei, își aminti cum Teodor le citise versuri ale poetului chinez Wan Wei dintr-o carte tradusă în franceză, din care mai știa cîteva : *„Cît de cărunt și cît de jalnic sînt... ; o frunză între cer și pămînt“*. Era și ea, într-adevăr, căruntă, obosită sufletește, singură în acest ținut sălbatic și neprietenos

al Siberiei. Simțea nevoia de liniște ; de cît mai multă liniște... Doamne, dacă ar fi putut să cadă într-un somn adînc și să se trezească peste luni, peste ani, avîndu-i pe toți ai ei lîngă ea... Utopii !... Ce rost aveau aceste gînduri fără noimă ? Viața trebuie luată așa cum este dată...

Ana ajunsă acasă, își luă bagajul și se duse la debarcader. Era o zi luminoasă, frumoasă, așa cum sînt multe zile aici, la început de septembrie...

Vaporul, un vapor mic, vechi, înainta încet spre nord. Ana își simțea sufletul pustiu... O îngrijora această nouă etapă a vieții ei... Cînd credea că lucrurile aveau să se îndrepte, cînd putuse să afle ceva despre Teodor, trebuise să plece din Omsk... Și asta din cauza matrapazlîcurilor făcute de alții !... Iar acum, de la Hantî-Mansiisk spre nord ! Și de la Salehard, unde ? Oare cîtă răbdare și tărie îi mai trebuiau ca să reziste la toate încercările ? Pe lîngă că seară de seară se culca flămîndă, că adesea stătea pe întuneric, fiindcă nu aveau lumină, și de cele mai multe ori tremura de frig. Și mai ales acest dor teribil și această teamă pentru copii și soț. Nu se putea aduna... De mult nu se mai simțise atît de descurajată. Stătea pe puntea vasului, privind cum înainta leneș... Și se gîndea ce-ar fi să se arunce în apă și să termine cu toate necazurile și suferințele ; simțea că ajunsese la limita răbdării. La un cot al fluviului, privirea îi alunecă spre peisajul din față. Doamne, ce frumoasă poate fi natura ! Taigaua părea mai misterioasă ca niciodată... Verdele intens al brazilor contrasta cu coloritul pastelat al altor esențe. Totul părea măreț. Soarele trimitea raze ce se strecurau prin vîrful copacilor, creînd imagini de vis. Anei totdeauna îi plăcuse tot ce era frumos, delicat, viu. Privind, rămase înmărmurită de atîta frumusețe. Și-și simți sufletul împăcat. Ca și cum această frumusețe neobișnuită a naturii, liniștea deplină, forța care emana din calmul maiestuos al pădurii, îi dăduseră și ei putere ; îi îndepărtă amărăciunea care o apăsa. Se întoarse și, văzînd o mamă tînără care își alăpta copilul, o cuprinse duioșia. Se așeză lîngă femeie și începu să mîngîie copilul ; și simți cum o inundă o căldură în suflet. Avea să treacă momentul ăsta...

•

Sosirea vaporului — un eveniment pentru locuitorii Salehardului, așa că în port era multă lume venită să-i întîmpine pe nou-veniți. Dar pe Ana n-o aștepta nimeni...

Își luă bagajul și se duse la Gorsoviet. Aici, șeful cadrelor, după ce o înregistră, o trimise la o întreprindere de prelucrare a lemnului, unde fusese repartizată să lucreze la contabilitate. NKVD-ul avea o situație exactă a fiecăruia și știa că Ana lucrase în domeniu la Omsk ; și cum la Salehard era nevoie, un timp, de o contabilă, ordonase să fie trimisă acolo...

Anei i se dădu o cameră care cîndva fusese bucătărie ; neîngrijită și nezugrăvită de ani de zile ! Avea, însă, o sobă mare, iar lemne se găseau. Din păcate, era destul de departe de serviciu și trebuia să facă zilnic drumul pînă la birou și înapoi, iar ghetele îi erau aproape rupte...

Încă din primele zile, căută să-și aranjeze viața. În singurătatea totală de aici, știa că, dacă n-o să aibă preocupări permanente, starea de depresiune, care o cuprindea tot mai mult în ultimul timp, urma să se adîncească.

La servici avea mult de lucru. Ca și la Omsk, găsise în acte o brambureală totală ; se apucă să pună la punct toate hîrtiile. Știa că așa este mai bine și pentru ea.

Totodată, căuta să citească ; cu atît mai mult cu cît aici, seara, avea timp. Totdeauna îi plăcuse să citească, dar acum, în izolarea ei de aici, cărțile erau o necesitate. Vizitînd biblioteca orașului văzu că sînt cărți destule. Se găseau și cărți care în acest colț depărtat, uitat de lume, nu fuseseră cenzurate. Pe lîngă cărțile mai vechi, luă cu împrumut, din prevedere, și cărțile unor autori sovietici, ca nu cumva să se transmită o notă informativă că tovarășa Ana Stepanovna Lambu citește numai literatură veche și nu se interesează de cea sovietică. Și, astfel, citi „Așa s-a călit oțelul“ de Ostrovski, „Poemul pedagogic“ de Macarenko, „Poeziile“ lui Maiakovski și cîteva romane. Le citi greu, fiindcă nu-i plăcea stilul unor astfel de cărți. Se înfățișa un tip de om nou, fără sentimente și slăbiciuni deosebite, dedicat trup și suflet regimului. În eroi era sădită ura împotriva tuturor celor care nu erau de acord cu ei ; și această ură o înspăimînta pe Ana. Își aminti că prin anul 1936 citise o carte scrisă de o femeie, al cărei nume și-l mai amintea, intitulată „Fabrica de oameni noi“. Se referea la oamenii formați în Uniunea Sovietică. Atunci nu înțelesese exact la ce se referea cartea. Abia acum sesiză cu adevărat semnificația ei, căci în Uniunea Sovietică se tot încerca să se creeze un tip de om nou, lipsit în bună parte de tot ce înseamnă căldură sufletească, duioșie, visare, viață personală.

Cartea și amintirile erau singurii prieteni ai Anei. Și în desele clipe de singurătate și de tristețe se cufunda în trecut... Nu voia să uite nimic... Căci trecutul era pentru ea viața adevărată.

Este extrem de greu să trăiești într-o singurătate fără iluzii. Și totodată să ai tăria să mai fii tandru și generos ; să nu-ți înstrăinezi sufletul. Pentru asta trebuie să fii înzestrat cu tăria de a spera, chiar dacă toate speranțele s-au dus... Iar Ana era, din fericire, înzestrată cu acest dar...

CAPITOLUL 31

De peste un an de zile, Teodor tăia pîinea în lagărul Ivdel. Dar, pe lîngă asta, lucra. Totuși, situația lui era mai bună decît a multor deportați. Avea parte de cîteva ore de căldură și de firimiturile de pîine care, de bine de rău, îi mai umpleau burta. Nu o dată unii supraveghetori sau funcționari din lagăr veniseră să-i ceară o bucată de pîine. Căci și ei aveau rația lor ; este adevărat, mai mare, dar totuși insuficientă. Teodor, ținînd seama de sfatul doctorului, le spunea :

— N-am voie ! Ordin de la comandantul lagărului...

Unii plecau fără să spună ceva, știind că există un asemenea ordin. Alții, însă, îi aruncau în față cuvintele :

— Cîine ! Ai vîndut statul nostru sovietic, că de aia ești aici și acum faci pe principialul ! Lasă că o să-mi cazi odată în mînă...

El trebuia să tacă.

Veni toamna și o dată cu ea amenințarea cumplită a iernii. Știa că serviciul lui la tăiatul pîinii era vremelnic și că după un timp o să ajungă și el, ca toți ceilalți, numai la tăiatul buștenilor. Iar în timpul iernii această muncă era îngrozitoare... Hainele, pe care le avea, i se rupseseră și, chiar dacă-și pusese niște petice, nu țineau de cald. Cel mai greu era însă cu încălțămintea... praf și pulbere se alesese de ghetele lui. Și cum să reziști la frigul teribil de aici din timpul iernii, desculț și flămînd ? Să mai suporți o iarnă însemna, de fapt, să mai reziști un an. Aveau dreptate romanii — gîndea Teodor — cînd spuneau că frigul și foamea sînt cei mai aprigi dușmani.

Pînă la 7 noiembrie mai era cam o lună, dar de pe acum începuseră pregătirile. Într-o zi, un funcționar de la administrație, responsabil cu gazeta de perete de la Colțul roșu intră în camera în care el tăia pîinea și-l întrebă :

— Ești „gramotnîi", nu-i așa ?

— Am fost profesor de liceu.

— Atunci ești bun pentru ce am nevoie ! După ce se ridică pîinea, să vii la mine la birou, la financiar. Șefului tău de echipă să-i spui că ai fost chemat la noi...

Teodor se duse, întrebîndu-se de ce-l chemaseră, oare. Și, ca toți ceilalți deținuți, știa că o chemare nu-i a bună.

În camera mică erau două birouri și o masă. La unul din birouri lucra funcționarul care-l chemase ; la celălalt, o femeie mai în vîrstă, corpolentă. Masa, plină cu pete de cerneală, era neocupată. În cameră era călduț.

— Ia loc la masă și copiază pe coala asta de hîrtie articolul acesta pentru gazeta de perete ! Dar vezi, să scrii frumos și să nu greșești, că te ia dracu ! se răsti funcționarul la el.

Pe masă era o călimară cu un toc în ea ; în călimară aceeași cerneală de culoare violetă, singura pe care o văzuse de cînd se bucura de „oblăduirea" regimului sovietic.

Teodor era emoționat. Nu pusese de mult mîna pe un toc sau pe un creion. Și apoi știa că n-are voie să greșească. Mai ales că textul proslăvea grosolan regimul sovietic. Orice greșeală putea fi considerată ca intenționată. Se strădui să scrie fără greșală și caligrafic, căci avea scris frumos. Scriind, se gîndea că tocmai el, care ura atît de mult acest regim, ce-i adusese atîtea nenorociri, era obligat să copieze acum lăudîndu-l. Dar aici el nu era decît o simplă unealtă, trebuia să facă ceea ce i se ordona. Cînd termină, se ridică și spuse :

— Este gata !

— Să văd ce înțelegi tu prin gata ?!

Funcționarul luă hîrtia, se uită la ea și-i zise :

— Te pricepi ! Este frumos... Și acum, la lucru ! Norma de lucru nu se micșorează pentru că ai copiat o pagină !...

Teodor știa și el asta și se duse să-și îndeplinească norma. Dar de atunci, cam la o lună, era chemat să mai transcrie cîte un articol pentru gazeta de perete. Funcționara, care lucra în acel birou, îi răspundea la salut, dar niciodată nu-i adresă vreun cuvînt. În definitiv, el nu era decît un număr ; numărul lui de înregistrare ! Nimic altceva...

Chiar în preajma zilei de 7 noiembrie, un deportat îi spuse lui Teodor că doctorul îl rugase să treacă pe la el. Cînd se duse la cabinet, acesta tocmai consulta un bol-

nav. După vreo zece minute, îl chemă înăuntru și-i spuse :

— Întindeți-vă pe pat ! Eu mă voi face că vă consult, căci nu se știe cine poate să intre și vreau să vă spun ceva.

Apăsîndu-l pe burtă, doctorul continuă :

— Trebuie să vă mut de la tăiatul pîinii ! Cei de la administrație v-au luat la ochi ; dar și unii deportați sînt invidioși pe dumnevoastră. Aveți destule șanse să fiți înfundat rău de tot ! Eu voi propune pe altcineva, tot un om cinstit. Cei de la conducere vor accepta, deoarece preferă un om corect, să n-aibă o bătaie de cap în plus. Din fericire, mai țin seama de părerea mea, pentru că, fiind medic, au și ei nevoie de mine. Dar și eu stau pe muchie de cuțit. Aici nu poți fi niciodată sigur de situația ta... Deci, peste cîteva zile, vă va lua altul locul la tăiatul pîinii..

— Eu vă mulțumesc mult, căci fără ajutorul dumneavoastră nu cred că aș fi rezistat pînă acum. Dumnezeu să vă blagoslovească !

— N-aveți de ce ? Fac și eu ce pot...

Peste două zile, Teodor fu chemat la administrație, unde un ofițer NKVD-ist se răsti la el :

— Te-ai boierit destul la tăiatul pîinii ! Văd că ți-a crescut și c...ul ! De mîine vei lucra numai la tăiatul buștenilor ! Fiindcă ai cîțiva ani de cînd ești aici și cunoști regulile noastre, vei fi șeful unei echipe de lucru ! Vezi, să se lucreze cum trebuie să-ți îndeplinești planul, căci de asta răspunzi tu ! Faci planul pe jumătate, mîncare pe jumătate pentru întreaga echipă ! Și dacă o să meargă așa, nu va fi nevoie ca noi să te pedepsim ; te vor pedepsi cei din echipă, așa cum știu ei ! După cum ai aflat, desigur, au mai fost asemenea cazuri !... Iar pe lîngă îndeplinirea planului, să fie disciplină ! De astă dată, noi te vom pedepsi ! Și, acum, valea...

Teodor plecă înspăimîntat. Să fii șeful unei echipe însemna să ai și unele avantaje. Aveai ceva mai puține șanse să fii bătut și primeai, dacă depășeai norma, o rație ceva mai mare de mîncare ; ceea ce, este adevărat, se întîmpla rar !... Dar vai de capul tău, dacă nu îndeplineai planul ! Și apoi, conta enorm din cine era formată echipa de lucru...

Prima întîlnire cu echipa n-a fost prea plăcută. În primul rînd, erau cîțiva care de-abia se mai țineau pe picioare... Erau și unii veniți mai de curînd, cu o condiție fizică mai bună. Dar dintre aceștia unii nu inspi-

rau încredere. Îndeosebi erau doi deportați, veniți doar de două luni, care lui Teodor nu-i plăcuseră deloc. Unul, Ghenadii Isakov, un tip spătos, de statură mijlocie, cu fața urîtă și nasul turtit, privea la el și la ceilalți deportați cu dispreț și ură. Celălalt, Costea Cuțui, blonziu, mic de statură, pirpiriu, era veșnic cu un zîmbet pe buze, cînd lingușitor, cînd ironic. Amîndoi erau buni prieteni. Isakov, avînd o forță neobișnuită, lucra uneori și pentru Cuțui, dar erau și momente cînd amîndoi îi îmboldeau pe oamenii din echipă să nu lucreze. Și se amuzau, văzîndu-l pe Teodor cum se enervează și înjură, îndemnîndu-i la lucru. Iar oamenii erau tentați, uneori, să nu se ostenească din cale-afară cu munca. Era revolta îngrămădită în ei din cauza foametei pe care o înduraseră, știind că șeful de echipă, un timp, o dusese totuși mai bine. Căci foametea macină și pietrele de moară, dar firea unui om ?...

Într-o zi, supraveghetorul se apropie de Isakov și, fără să zică un cuvînt, începu să-l lovească cu patul armei unde apuca. Îi sparse nasul și începu să curgă sînge, apoi, căzînd la pămînt, supraveghetorul tot mai continuă loviturile cu cizma.

— De ce dai, ce aia mă-sii ți-am făcut ? întrebă gemînd Isakov.

— Știi tu bine de ce dau ! Acum ai scăpat încă ieftin ! Și voi să știți, strigă supraveghetorul, oricine va ironiza regimul sovietic și va critica traiul de aici, pe care îl meritați cu vîrf și îndesat, o va păți și mai rău !

Și plecă, înjurînd.

Isakov se ridică cu greu și, uitîndu-se urît la Teodor, îi spuse :

— Ai să mi-o plătești !

La început, acesta nu înțelese de ce Isakov îl amenință, căci se știa nevinovat. Dar dintr-o dată se lămuri, fiindcă-l văzuse de vreo două ori pe Cuțui stînd de vorbă cu supraveghetorul ; ultima dată, chiar cu o zi înainte... Și cînd unul dintre deportați îl întrebă ce probleme a avut cu supraveghetorul — căci aceștia nu stăteau de vorbă, de obicei, cu deportații — el răspunse rîzînd :

— Moare banditul după întîmplări despre femei și despre regulat ! Cît mai porcoase ! Și eu i le spun, că poate mă aleg cu o felie de pîine în plus...

Și, într-adevăr, Cuțui era neîntrecut să înșire, fără sfîrșit, povestiri scabroase. Dar Teodor înțelese că probabil Cuțui turna. Căci se știa că aproape nu exista echipă în care să nu fie un turnător...

Seara, după terminarea lucrului, cînd intră în baracă, Isakov se repezi la el și-i dădu o lovitură puternică în ficat, încît căzu la pămînt și-i veni să vomite.

— Asta-i numai arvuna! Restul o să-l primești cu vîrf și îndesat! Nici Dumnezeul tău, profesore, nu te va scăpa.

— Mai bine întreabă-l pe prietenul tău, Cuțui! îi replică slab Teodor.

A doua zi dimineața, cînd se sculară, îl găsiră pe Cuțui mort în pat; fusese strangulat. Nimeni nu comentase nimic. Căci, pe de-o parte, erau obișnuiți ca aici oamenii să moară cu duiumul și, apoi, le era frică de Isakov. Știau că era mîna lui...

Isakov tăcea și, cînd ajunseră la lucru, porniră îndîrjit la treabă.

Pe la ora zece veni șeful supraveghetorilor și se apropie de Isakov, zbierînd:

— Scîrnăvie, l-ai ucis pe Cuțui!

— După ce o dată am fost turnați de niște nemernici, de-am ajuns aici, cel care mai toarnă și la voi, nu merită să trăiască!

— Ai dreptate, călăi de-alde tine, aici, nu merită să trăiască.

Nici nu-și termină vorbele, că șeful supraveghetorilor îl lovi cu arma peste gură. Cîțiva dinți rupți îi căzură. Sări și celălalt supraveghetor și începură să-l bată cu sete. Isakov, sîngerînd, gemea, dar căuta să se stăpînească... Cînd căzu în genunchi, fu lovit puternic în cap, încît patul armei intră adînc, împroșcînd creier de jurîmprejur...

Văzînd că murise, șeful supraveghetorilor se uită la deportații care își vedeau de treabă, speriați să nu dea și în ei, spunîndu-le:

— Așa va păți oricine care nu-și vede de treabă și care terfelește numele iubitului nostru conducător.

Și plecă. Deportații știau că este mai sănătos să nu comenteze nimic. Luară trupul lui Isakov și-l îngropară în groapa comună.

Seara, Teodor nu putea adormi. Nu regreta moartea lui Cuțui, care era un nemernic; era convins că sufletul lui avea să ajungă în iad. Dar îi părea rău de Isakov, care dăduse dovadă de caracter și de curaj, pe care tocmai el, Teodor, fără intenție, îl trimisese la moarte. Dar el n-avusese de unde să bănuiască că Isakov avea să-l omoare pe Cuțui, pentru ca apoi să fie și el ucis. Doamne,

cîtă cruzime! Și cît de puțin contează, aici, viața unui om... Îl chinuia și gîndul că se schimbase și el mult. Înainte n-ar fi putut suporta sub nici o formă asemenea scene. Și acum asistase la uciderea lui Isakov, fără să schițeze nici cel mai mic gest, ca și ceilalți. Simțea că viața de aici îi schimonosise sufletul; și asta îl durea...

Înainte de a adormi se rugă cu toată credința pentru izbăvirea sufletului său păcătos și pentru izbăvirea lui Isakov.

CAPITOLUL 32

Trecu şi iarna... O iarnă mult prea grea pentru Ana... Singurătatea deplină în oraşul în care nu cunoştea pe nimeni, lipsa oricărei veşti, cel puţin în legătură cu Teodor, frigul, îngrozitorul frig de aici aproape că o doborîseră. Încerca din răsputeri să nu dispere. Refugiul ei erau munca, cititul şi mai ales gîndurile care o însoţeau mereu.

Primăvara este frumoasă pretutindeni. Dar aici, la Salehard, unde iarna-i atît de lungă şi grea, primăvara părea altfel ; mai plăcută şi mai dorită.

Trecuseră şase luni de cînd era aici şi Ana putea să se întoarcă la Hantî-Mansiisk. Plecă fără regrete... Luă acelaşi vapor, vechi, cu care venise. De vapor era remorcată, printr-un odgon, o şalupă, căci vaporul transporta persoane şi mărfuri.

Vaporul abia înainta... Cum în cabină era înghesuială, miros de trupuri nespălate, Ana ieşi pe punte. Era dimineaţă. Soarele abia se înălţase pe cer ; un soare rece, dar care, totuşi, bucura. Sprijinindu-se de parapet Ana privea la sloiurile de gheaţă ce pluteau pe apa fluviului, întrebîndu-se cum mai circulă acest vapor, vechi şi obosit, pe un timp atît de rău. Se mai întreba, ce urma, s-o aştepte de acum înainte. Avea nelinişte în suflet, fiindcă nu ştia că aveau să decidă în legătură cu ea ; şi orice necunoaştere îngrijorează...

Deodată primi o lovitură puternică în umăr şi fu brusc aruncată în apă. La o curbă odgonul îşi schimbase direcţia, lovind-o... Simţi cum intră în apă. Disperată, începu să dea haotic din mîini şi din picioare şi ieşi cu greu la suprafaţă. Auzi ţipete de pe vapor, dar nu putu să se uite în sus. Toată grija ei era să se menţină la suprafaţă. Ştia să înoate, dar înota prost şi obosea repede. Simţea cum apa îi pătrunde prin haine ; era o apă rece, care o paraliza. Credea că-i sunase ceasul şi o cuprinsese spaima de moarte. Deodată, nu departe de ea, văzu odgonul. Cu un ultim efort, ajunse la el şi se agăţă cu o mînă.

Simți cum o sîrmă îi pătrunde în palmă, dar, cu toată durerea pe care o simțea, avu tăria să nu scape odgonul ; se prinse și cu cealaltă mînă și doar acum se uită în sus. Cei de pe puntea vasului îi strigau : „Ține-te bine de adgon ! Îți vom arunca un colac de salvare !". Pe punte se adunase aproape toată lumea și, văzînd oamenii, Ana se mai liniști. Unul dintre marinari aruncă un colac ; după cîteva încercări, colacul ajunse chiar lîngă ea. Îi era frică să lase mîinile de pe odgon. Îl ținea strîns, cît mai strîns, dar își dădea seama că nu va rezista mult ; frigul o amorțea. Cu o mînă se prinse de frînghia cu care era prins colacul, iar cu cealaltă, de colac. Vasul se opri de tot. Începură s-o tragă încet... Cînd ajunse în dreptul vasului, un marinar, care coborîse pe o scară marinărească lăsată în jos, o luă pe Ana pe după mijloc și o urcă sus. Ea simți că leșină ; tremura toată. O duseră repede în cabină, o dezbrăcară, o frecară cu niște prosoape și, după ce-o îmbrăcară cu ce găsiră, îi dădură un pahar cu vodcă. Încet-încet, Ana își reveni. Nu-i venea să creadă că scăpase. De ce oare soarta ei era atît de nestatornică ? De ce atîtea încercări ? Cu ce greșise ? Și primul ei gînd, acum, cînd se simțea mai în siguranță, fu la ai ei. Doamne, ce bine că scăpase !... Nu putea accepta ideea de-a muri înainte de a ști ceva despre ei. Își aminti că, pe cînd era cufundată în apă, gata să se înece, nu se gîndise nici un pic la ei... Și i se făcu rușine... Înseamnă, oare, că dragostea de tine însuți este mai puternică decît oricare alta ? Și, totuși, dacă o forță superioară ar fi cerut viața ei, în schimbul fericirii copiilor pînă la sfîrșitul vieții lor, nu ar fi pregetat nici o clipă s-o dăruiască !... Puternic este sentimentul de mamă ; dar, iată, ce puternică este si dorința de a trăi. Și ce bizară și de neînțeles este legea care stăpînește și dirijează aceste sentimente...

Pe Ana o duseseră în bucătăria vasului. Acolo era într-adevăr cald. Cu toții voiau s-o ajute... Toți oamenii, și chiar cei mai răi — medita ea — au, în adîncul sufletului lor, ceva curat, generos. Și acest gînd o liniștea. Cîteva femei aprinseră focul să facă ceai. Pe frînghii atîrnaseră hainele Anei, ca să se usuce, iar deasupra focului îi agățară bocancii ; bocanci pe care-i primise la Salehard în timpul iernii și de care era mîndră...

Ana tăcea, cufundată în gîndurile ei, iar oamenii n-o deranjau cu întrebări. Șireturile unui bocanc se desfăcură și căzu în foc. Cînd îl scoaseră, era numai bun de aruncat. Ana, văzînd acest lucru, izbucni în rîs. Era oare

prima reacție a bucuriei că trăiește ? Una dintre femei, văzînd-o rîzînd, îi spuse surprinsă :

— Tare mai sînteți ciudată ! Cînd v-au scos din apă și erați un sloi de gheață, nu v-ați văitat deloc... Și acum, cînd vi s-au dus bocancii ăștia, rîdeți !

— Tare mai ești proastă, Profiro, o repezi alta. Nu vezi că ea se gîndește că, uite, bocancul s-a dus, iar ea nu ; și trăiește ! D-aia rîde...

* *

În sfîrșit, Ana ajunse la Hantî-Mansiik. Se duse la locuința de mai înainte și unde moldovencele o primiră cu bucurie. În această cameră, în care stăteau atîtea femei, aerul era greu, stătut și zumzăit permanent. Dar Ana se simețea bine. Era, într-un fel, acasă ; alături de moldovence, de care o lega soarta lor comună.

CAPITOLUL 33

Una din primele griji ale Anei, după ce sosi la Hantî-Mansiik, fu să pregătească un pachet pentru Teodor. Odată ce-l puse la punct, îl trimise directorului Finkel din Omsk, fiind convinsă că acesta va face tot ce-i stă-n putință să ajungă la Ivdel. Trimise pachetul fără ca, într-adevăr, să știe dacă Teodor mai trăiește ; dar spera.

Cele șase luni la Salehard lăsaseră urme pe care le simți mai clar aici, la Hantî-Mansiisk. Avea dureri mari în șira spinării, unde fusese lovită cu cuțitul și uneori nici nu putea sta în picioare. Făcea eforturi mari ca să poată lucra... Acest lucru îl observă, cu timpul, Penteleiev, directorul combinatului și soția lui, care continua să-i aducă Anei materiale, ca să-i coasă cîte o rochie. Într-o zi Penteleiev o chemă :

— Nu te simți bine, Ana Stepanovna !

— Acum cîțiva ani am fost lovită în șira spinării și cred că frigul de la Salehard a contribuit să am aceste dureri...

— Nici clima de aici nu este grozavă ! Te-am chemat ca să-ți fac o propunere. Să pleci la Tiumeni care, din punct de vedere administrativ, depinde de noi ; acolo este mai cald. Cunosc la Tiumeni un căpitan de la NKVD, care mi-a fost coleg de liceu. Cu adeverința pe care ți-o voi da, te va înregistra la ei și n-ai să ai alte probleme. De lucru sper că vei găsi, căci ești o femeie cu carte. Iar cu serviciul dumitale de aici nu sînt probleme ; vom găsi noi pe cineva să te înlocuiască...

Ana rămase derutată. Nu știa ce să creadă... Se întreba care este motivul. Era bună intenție, ori din nou o plimbă de colo pînă colo.

Penteleiev, surprinzînd privirea speriată a Anei, înainte ca ea să spună ceva, adăugă :

— Și soția mea a insistat. Cu clima de aici cu care dumneata nu ești obișnuită, poți să ai, pe viitor, complicații și mai mari !

Deci asta era explicația... De altfel, Ana simțise că Penteleieva ține la ea.

— N-am decît să vă mulțumesc !

— Drumul va fi plătit de combinat. Și pentru activitatea depusă, vei primi o primă în bani... Nu e mare, dar o să-ți folosească !

— Mulțumesc din suflet, răspunse ea. Și vă rog să-i mulțumiți și soției dumneavoastră.

Ana ieși din biroul directorului. Sufletul îi era sfîșiat între speranță și neliniște. În sfîrșit, va fi într-o regiune mai caldă. Dar se întreba ce-o așteaptă acolo... Orice situație nouă aduce și îngrijorări.

Peste două zile plecă. După un drum lung, cu vaporul și cu camionul, Ana ajunse la Tiumeni. Aici trebuia s-o ia de la capăt. N-avea nici o idee ce va face, unde va lucra... În primul rînd, trebuia să se prezinte la NKVD, la căpitanul despre care vorbise Penteleiev. Acesta se uită la adeverința Anei și-i spuse :

— E-n ordine. Știi că o dată pe săptămînă trebuie să vii la noi, ca să avem evidența prezenței dumitale.

— Da, știu, răspunse ea. De fapt, știa bine acest lucru, de cînd era aici în Siberia.

Trebuia să-și găsească o cameră. După cîteva ore de căutare, o bătrînă îi propuse o cameră, care era de fapt capătul unui coridor lung, unde existau un pat și o masă ; despărțirea de restul coridorului se făcea printr-o perdea. Prin coridor treceau membrii familiei — destul de numeroasă — care aveau două camere. În colțul ei nu prea avea lumină și era zgomot, dar avea totuși un loc unde să-și pună capul. Și era mulțumită și cu atît.

Tiumeni era un oraș plăcut. Numai acum, după Hantî-Mansiisk și mai ales după Salehard, Ana simți cît de plăcută este mîngîierea soarelui. Și stelele păreau altele, iar Anei îi părea că-i prevestesc că aici va fi mai bine.

Trecură cîteva zile. Căută să-și găsească de lucru, dar i se spuse că n-au loc. Neavînd acte cu ea, lumea știa că este deportată și nu era dispusă s-o angajeze. Dar și felul cum arăta acum n-o favoriza. Părul îi albise ; hainele îi erau într-un hal fără de hal — rochia, mai mult peticită, pantofii rupți. Ana își dădea seama că trebuia, cît de cît, să se pună la punct. Se duse la un magazin și-și cumpără o rochie, pe care o mai aranjă, și niște sandale de pînză cu talpă de cauciuc ; și chiar o pălărie. Acasă își aranjă părul. Arăta, într-adevăr, mai bine.

Banii i se terminaseră ; mai putea trăi, mîncînd modest, însă cel mult o săptămînă. Atunci se hotărî să încerce să se angajeze femeie de serviciu. Oficial, regimul sovietic considera că a avea o femeie de serviciu înseamnă exploatare, caracteristică orînduirilor capitaliste, dar în realitate ştabii recurgeau la una sau două femei de serviciu, care erau plătite, adesea, de cine ştie ce instituţie sau întreprindere...

După ce se aranjă, o luă, dimineaţa, pe străzile oraşului, căutînd o casă mai arătoasă. La un moment dat, văzu o casă mai frumoasă. Bătu la uşă, întrebîndu-se cum avea să fie primită propunerea ei. La uşă apăru o rusoaică voinică, pieptoasă şi cu privire blîndă. Ana intră direct în subiect.

— Sînt nouă în oraş şi aş vrea să lucrez ca femeie de serviciu. Mă pricep să fac curat în casă, să spăl, să calc ; ştiu să gătesc destul de bine.

Femeia se uită la început surprinsă la Ana, dar pe urmă îi spuse zîmbind :

— Cred că ai picat bine ! Vino spre seară pe la noi, să vorbesc şi cu soţul meu...

Seara cînd se duse îi deschise uşa proprietăreasa şi apoi apăru soţul : un tip voinic, cu ochii mici, sfredelitori. Se vedea că este obişnuit să comande... O luă repede pe Ana.

— Ce ştii să faci ?

— Tot ce priveşte gospodăria unei case : curăţenia, spălatul, călcatul, gătitul...

— Eşti cinstită ?

— De asta puteţi fi sigur !

— De altfel, noi avem posibilitatea şi mijloace să-i aflăm repede pe cei necinstiţi ! Ce acte ai ?

Ana îi arătă adeverinţa care i se dăduse la Hantî-Mansiisk.

El luă hîrtia în mînă şi, uitîndu-se la Ana, o întrebă cu asprime :

— Care este situaţia ta socială la noi ?

— Sînt din Basarabia şi am fost deportată cu soţul meu.

— Am bănuit... De mîine te prezinţi la lucru ! Te va lua în primire Zenaida Profirovna, soţia mea...

Pînă atunci Zenaida Profirovna tăcuse. După ce termină soţul ei, interveni şi ea.

— Mîine îţi arăt casa şi-ţi voi spune ce să faci! Eu, peste trei zile, plec cu copiii în Caucaz, la o staţiune — şi pînă atunci trebuie să te obişnuieşti cu casa...

A doua zi, Ana se prezentă la lucru. Casă spaţioasă, avea multe lucruri bune şi scumpe, dar era cam neglijată. Ana munci din toate puterile s-o pună la punct, gătind totodată în fiecare zi. Stăpîna casei era mulţumită :

— E-n ordine... Acum pot pleca liniştită !

Dar Ana află un lucru care o înspăimîntă ; tovarăşul Ignatie Grigorovici Ziamenski era însuşi şeful securităţii raionului Tiumeni.

După plecarea Zenaidei, Ana continuă să-şi vadă de treabă. Ziamenski, trimitea cu şoferul său acasă alimente la care muncitorii de rînd nici nu puteau visa. Ana ştia destule reţete şi avea cu ce, aşa că putea, în sfîrşit, să gătească mîncăruri gustoase. Iar Ziamenski părea mulţumit, căci de cîteva ori îi spuse că de mult nu mîncase aşa de bine. Cu ea se purta autoritar şi distant.

Într-o zi, trebuind să lucreze mai trîziu, pe cînd ieşea din casă, îl văzu pe Ziamenski intrînd în casă cu o tînără. Se prefăcu a nu-l vedea, dar înţelese că Ziamenski sesizase.

La două zile după această întîmplare, Ziamenski o chemă pe Ana în hol. După ce o pofti să stea jos, îi spuse :

— Ana Stepanovna, vreau să ştiu mai multe despre tine...

Ana simţi că o năpădeşte frica. Totdeauna cînd avea de-a face cu un securist nu putea scăpa de frică ; cu atît mai mult acum cînd era vorba de şeful securităţii. Se stăpîni ca să-i poată vorbi. Era destul de inteligentă ca să-şi dea seama că lor trebuie să le spui adevărul, aşa că-i spuse în cîteva cuvinte unde au trăit, cu ce s-au ocupat, cînd i-au ridicat, că Teodor este la Ivdel şi pe unde a fost trimisă.

— Am şi eu unele informaţii... Este bine că mi-ai spus adevărul ! Dacă m-ai fi minţit, cum pot controla uşor cele spuse, aş fi fost obligat să iau măsuri contra ta, care n-ar fi fost deloc plăcute. Căci regimul nostru nu admite minciuni !

Ana abia se abţinu să zîmbească. Căci ea văzuse bine că întregul lor regim e numai minciună. Minciuna care duce la suspiciune şi la teamă...

— Eşti o femeie cultă şi m-am gîndit să-ţi fac rost de un serviciu pe măsura pregătirii tale. Există un post

de casieriță. Dar cu condiția ca de trei ori pe săptămînă, după muncă, să vii să faci ordine în casă și să-mi pregătești de mîncare ! Pînă vine soția ! Mîine te prezinți la directorul Trustului de restaurante și cofetării !

Ana își dădu seama că Ziamenski îi asigurase acest serviciu și din motive personale. În felul ăsta putea să-și aducă amanta acasă, fără să fie stînjenit de prezența ei ; aparențele trebuiau salvate. Îi mulțumi și îndrăzni, totuși, să-l întrebe dacă poate să-i trimită, din cînd în cînd, cîte un pachet soțului ei.

— De acord ! răspunse Ziamenski. Dar în pachet să nu introduci cine știe ce prostii sau scrisori ! Căci vom controla și poți să dai de dracu !

— Fiți fără grijă, răspunse ea timidă.

Și așa fu angajată drept „casier principal" la Trustul de restaurante și cofetării din Tiumeni. Avea mult de lucru, mai ales după ce nu se mai ducea la Ziamenski. Salariu nu primea ; din cînd în cînd, i se dădea cîte o așa-zisă primă. Avea, în schimb, asigurată masa de prînz și niște rații de alimente. Și reușea să trimită, la cîteva luni, cîte un pachet cu alimente lui Teodor.

*

La șase luni de la venirea Anei la Tiumeni sosi Pavel Crudu. Deportat și el. Înalt, slab, cu o privire ațintită parcă undeva departe, cu o gură veșnic ușor întredeschisă, dădea impresia că trăiește într-o lume a lui, departe de tot ce este în jur. Fusese deportat datorită unei întîmplări nefericite. Învățător într-o comună, venise în orașul Bălți la niște rude și înnoptase la ei chiar în noaptea de 13 spre 14 iunie. Cînd milițienii năvăliseră să-i ridice pe unchiul și mătușa lui, îl ridicaseră și pe el, căci în seara aceea fiul lor lipsea de acasă. Toate explicațiile lui și ale rudelor fuseseră zadarnice ; șeful patrulei de NKVD-iști avea pe listă trei persoane — doi bărbați și o femeie. La Ivdel, unde fusese dus, se constatase că nu este el acela care trebuia să fie deportat, dar nu aveau cum să-l trimită înapoi. Și aici se punea problema numărului de persoane. Dar pentru că nu crease nici o problemă, în urma unei note făcute la Moscova, i se redusese pedeapsa de la șase la trei ani și jumătate. Era unicul caz de cînd se rezolvase cumva favorabil problema unui deportat... Este posibil să fi fost un capriciu al comandantului lagărului, care, nu se știe din ce motive, îl simpatizase. Dar Crudu ieșise din lagăr trauma-

tizat. Mai ale că văzuse cum mureau atîția oameni ; murise și unchiul lui. Văzuse prea multă suferință și cruzime ; prea mulă degradare morală. Fire sensibilă, se schimbase mult și era foarte retras.

După ce-l eliberară, fu trimis cu domiciliu forțat la Tiumeni. Aici fu pus să care bușteni de lemn ce pluteau pe rîul Tura.

Cu timpul se află că fusese deportat la Ivdel. Află și Ana care, tulburată, încercase să ia legătura cu el. Dar Crudu era inabordabil. Și cînd Ana îi spuse că vrea să afle cîte ceva despre Teodor, el îi răspunse că nu-l cunoaște, căci erau zeci de mii de oameni care lucrau acolo și că, în general, nu vrea să vorbească despre viața din lagăr. Amintirile vieții de acolo îi făceau, pur și simplu, rău. Ana voia și să-l ajute, căci îl vedea extrem de slăbit ; numai piele și os. Dar Crudu refuza orice legătură cu cineva. Ivdelul îl sălbăticise ; mai bine zis îl înstrăinase de lume. De abia după vreo trei săptămîni, după ce Ana îi adusese cîteva pastile de aspirină și ceva zahăr — de altfel greu de procurat — începu să devină mai prietenos. Și atunci Ana intui că dincolo de această armură care îl făcea atît de greu abordabil avea un suflet sensibil, dornic de căldură, de încurajare. Era ca un copil, curat sufletește, dar neajutorat ; sensibil și sălbatic, totodată.

Cu vremea se legă între ei o adevărată prietenie. Ana îl privea ca pe un fiu. La Crudu sentimentele pentru Ana erau amestecate ; cînd o simțea asemenea unei mame sau unei surori mai în vîrstă, cînd vedea în ea o femeie pe care ar fi dorit s-o mîngîie. Dar nu-și putea permite să-i mărturisească aceste sentimente de care el însuși se rușina...

Stăteau, din cînd în cînd, de vorbă. Deschis, ca între doi buni prieteni. Despre Teodor, Crudu nu știa nimic, dar cînd auzea de Ivdel, se închidea în el și redevenea morocănos.

*

— Ana, simt că nu pot trăi în lumea de aici, spunea Crudu. Nu mai suport atîta minciună și atîta nedreptate ! Nu sînt făcut să trăiesc așa... Înainte religia mea era credința în iubire, în recunoștință, în cinste. Dar acum nu mai am putere să cred în nimic. Și cînd ajungi în această stare nu mai merită să trăiești. Nu o dată m-a bîntuit gîndul sinuciderii...

- Să te sinucizi este un gest ireparabil și un mare păcat. Nu față de Dumnezeu, în care eu nu pot crede, din păcate, dar față de tine însuți... Căci viața, oricît de dură este, trebuie trăită. Sîntem datori să ne urmăm destinul, bun-rău, cum este. Oare crezi că soarta mea este mai bună ? Nu, Pavele, soarta a fost cu mine și mai crudă ! Eu nu cred însă că sinuciderea este dovadă de curaj ! Acest gen de curaj este lașitatea celor disperați, a celor care n-au tăria de a trăi.

— Dar nu toți au tăria matale ! Nici înțelepciunea de care dai dovadă...

— Este necesar, mai ales în cazul nostru, să dai dovadă de tărie ! Omul joacă pe scena lumii roluri cu care, de cele mai multe ori, nu este de acord. Și evită să-și joace rolul său, cel adevărat. Căci ține să apară în lumina dorită de el și nu în cea reală ! Caută și tu, Pavele, să simulezi, să joci rolul, nu cel pe care conștiința ta ți-l dictează, impus de puritatea ta sufletească, ci rolul pe care-l așteaptă de la tine cei din jurul tău...

— Crezi că mă pot preface ? Să mă port altfel decum am fost crescut și obișnuit ?

— Nu este vorba de prefăcătorie, ci de a căuta să fii înțelept ! Să iei lucrurile așa cum sînt ! Să nu faci permanent o comparație între viața pe care ai dus-o înainte și cea pe care o duci acum ; chiar în intimitatea ta... La asta mă refer cînd spun că este nevoie de înțelepciune ! Și pe lîngă înțelepciune, tăria de a suporta mizeria fizică și morală. Chiar dacă le urăști... Le urăști pentru că ești obligat să le accepți ; ori ura izvorăște din neputință...

Vezi, Pavele, un scriitor francez, dacă nu mă înșel Andre Gide, a spus că înțelepciunea este în dragoste. Nu cred ! După mine în dragoste sînt cuprinse marile bucurii și marile suferințe. Iar înțelepciunea este cuprinsă în rațiune.

— Dar de ce, Ana, au căzut aceste nenorociri pe capul nostru ? Cu ce am greșit noi ?

— Eu sînt convinsă, Pavele, că fiecare din noi are un destin al său, împotriva căruia nu avem cum să luptăm

— Probabil că ai ajuns la această concluzie din cauza suferinței...

— Posibil. Dar întotdeauna am crezut într-un destin Este adevărat că de cînd am fost deportați și eu am rămas fără copii și fără soțul meu această credință într-un destin al fiecăruia s-a întărit.

Omul este supus destinului. Iată, cunoşti un om, cu totul întîmplător. Și viaţa ta se leagă de-a lui ; şi prin aceasta viaţa ta poate fi plină de bucurii sau devine un infern. Destinul este pentru noi asemenea cerului, care cuprinde lumea. Și pe care tu nu-l poţi cuprinde, oricît de sus te-ai înălţa.

— Și oare omul nu poate în nici un fel decide soarta sa ?

— Tot ce poate face un om vine de la el ; sau vine de la zei, cum spun grecii. Destinul intervine în tot ce nu poate face el. Destinul unui om determină căile vieţii lui. Și ne este hărăzit o dată cu venirea noastră pe pămînt.

— Aş dori, Ana, să pot crede în ceea ce spui, căci asta mi-ar aduce linişte.

— După mine, acţiunile, hotărîrile noastre sînt premeditate. Și acest lucru se datorează legăturii noastre cu natura. Ascultă-mă, Pavele, fiecare din noi trebuie să spere că există un ţărm al liniştii la care, cu timpul, va ajunge, oricît de mare este furtuna care zbuciumă modesta lotcă a vieţii sale...

*

După discuţie Ana se întristă. Înţelese, încă o dată, că soarta ei, a multor oameni din jurul ei este departe de ceea ce ar fi dorit şi ar fi sperat un om ; oricît de modeste ar fi fost visurile şi speranţele lui.

Ce sens, se întreba Ana, are viaţa cînd totul depinde prea puţin de om şi totul este atît de nesigur ? Te naşti, creşti, ai copii şi munceşti fără preget ca să-i faci oameni... Prin tine însuţi şi prin copiii tăi, viaţa capătă un sens. Și deodată, totul se curmă... Și tot aşa cu fiecare dintre oameni, după scenarii mai mult sau mai puţin modificate ; fiecare avînd destinul său...

De ce atîta frămîntare ? Care este rostul vieţii ? Probabil că există o forţă, o cauză primară, care determină scurgerea în timp şi în spaţiu a tot ce există pe lumea asta.

Dar oamenii au dreptul la un ideal pe măsura valorii lor. La un ideal frumos şi nobil asemenea lor, care să cuprindă — măcar în parte — visurile lor. Căci omul trebuie lăsat să viseze, chiar dacă visurile lui sînt de necu-

prins ; și să spere în realizarea visurilor sale. Așa cum trebuie lăsat să caute să aplice ideile sale izvorîte din ceea ce a visat și a gîndit. Fără să fie încorsetat în dogme care frînează totul și mai ales libertatea de acțiune. Visurile și ideile concretizează împletirea sentimentelor cu rațiunea.

Singurătatea o făcea pe Ana să se frămînte mult... Punîndu-și întrebări, chiar dacă nu avea nici un răspuns, simțea că trăiește. Iar Ana nu voia să renunțe la viață...

CAPITOLUL 34

Niciodată parcă iarna nu fusese atît de grea ca cea din 1944—1945 ; frigul era groaznic. Iar rația de pîine se redusese și mai mult. Oamenii mureau unul după altul ca muștele... Și tot se aduceau alți deportați...

Teodor simțea că nu mai are tăria să supraviețuiască. Degetele de la picioare îi degeraseră. Slăbise mult și puterile-i scăzuseră. Conducea echipa, înjura și muncea în virtutea inerției... Se gîndea că este ultima iarnă pe care o mai poate suporta și simțea un anume fel de mulțumire ; se obișnuise cu gîndul morții. Avea, în ultimul timp, usturimi și dureri în stomac. Din experiența altor deportați știa că așa ceva nu e bine ; dar parcă nu-i păsa. Gîndurile la ai lui se estompaseră și apăreau mai rar. Viața de aici îl făcuse mai indiferent, nu numai față de suferința celor din jurul său, dar chiar și față de propria lui suferință.

Era pe la mijlocul lui ianuarie cînd i se comunică să meargă la administrație. Se duse, gîndindu-se că îl vor pune să mai copieze vreun articol pentru gazeta de perete, dar acolo i se spuse că a primit un pachet de la soția lui... Cînd i se dădu pachetul, începu să tremure și cu greu iscăli de primire. Înainte de a-l primi, își făcu cruce și apoi sărută eticheta scrisă de mîna dragei lui Ana. Funcționarul care i-l dăduse nu-i spuse nimic, căci lui Teodor îi mersese vestea de om straniu...

Cînd, în baracă, desfăcu pachetul, pe lîngă de-ale gurii găsi și o pereche de ciorapi de lînă, tricotați de ea. Și ce nevoie avea de ei ! Cele mai mari suferințe, le avea la picioare, din cauza frigului. Era convins că acest pachet întruchipa voia Domnului care nu-i uitase pe el și pe Ana.

Pachetul îi adusese o nouă speranță de a trăi...

*

Războiul luase sfîrșit, dar asta nu adusese nici o schimbare în viața deportaților. În ziua victoriei se ținu

un miting la care participaseră și deportații, care trebuiseră să asculte și să aplaude cîteva discursuri. Ba cîțiva deportați fuseseră puși să vorbească și ei — să citească niște foi gata scrise — exprimîndu-și fericirea că războiul s-a terminat și să-l ridice în slăvi pe „genialul Stalin“, chiar cel care-i trimisese să putrezească aici. Ipocrizia regimului sovietic se etala din plin și în lagărul exterminării.

*

La Tiumeni, la știrea că războiul se terminase, fu o explozie de bucurie. Cu toții nădăjduiau că se vor întoarce acasă, lîngă cei dragi și că viața va deveni mai bună. Dar repede viața reintră în ritmul ei obișnuit. Lipsa de alimente era și mai mare ; frica îi stăpînea la fel pe oameni.

Pentru Ana, sfîrșitul războiului aduse speranța că poate acum regimul sovietic avea să dea dovadă de generozitate și să-i elibereze pe deportați. Dar înțelese repede că, de fapt, nimic nu se schimbase. Din contră, teama care apăsa populația devenise parcă și mai intensă ; iar arestările se înmulțiseră.

*

La 1 noiembrie 1945, Teodor fu chemat la administrația lagărului, în același birou în care copiase articole pentru gazeta de perete. I se ceruse să scrie lozinci pentru 7 noiembrie, zi care trebuia să fie sărbătorită cu un fast deosebit. Timp de trei zile scrisese, pe pînză roșie sau pe carton, cîteva slogane, toate proslăvind marea sărbătoare, victoria istorică asupra hitlerismului și îndeosebi pe Stalin. La început îi era rușine de el însuși, dar curînd începu să le scrie mecanic, fără să se gîndească la ceea ce face ; și apoi, în cameră era cald.

Cît timp scria, funcționara care lucra în birou nu scoase nici un cuvînt ; doar îi răspunsese la salut. Cînd Teodor termină tot ce avea de făcut, ea i se adresă pentru prima dată, spunîndu-i :

— Tovarășul Siminiuc care a lucrat aici a fost mutat la altă unitate ! Cum eu nu pot face față tuturor lucrărilor, pînă aduc pe altcineva, am vorbit cu conducerea lagărului să lucrezi aici. Te-ai purtat bine cît timp ai mai lucrat aici și apoi ești om cu carte. În biroul nostru se ține evidența materialelor care intră și ies din lagăr. Eu mă numesc Vasiona Petrovna Trujinski... Și acum trebuie să te duci la lucru.

Teodor îi mulțumi și ieși. Nu-i venea să creadă... Se duse la lucru și primul gest, pe care-l făcu, fu de a cădea în genunchi și a-i mulțumi lui Dumnezeu. Pe cînd se ridica, simți o durere ascuțită în coastă și căzu. Supraveghetorul îl lovi puternic cu bocancul, țipînd la el :

— Lasă-l, „părinte“, pe Dumnezeul tău, și apucă-te de lucru ! Că nu el face norma pentru tine ! .

Dar pe Teodor nu-l supără nici lovitura, nici ironia supraveghetorului, căci știa că Dumnezeu nu-l părăsise. Și acest gînd îi aduse liniștea sufletească și noi speranțe, de care avea atîta nevoie. Într-adevăr, faptul că-l puneau să lucreze în birou era o șansă cu totul neobișnuită pentru el de a supraviețui.

Teodor începu să lucreze în noul loc. Muncea atent și cu grijă. Căci știa că dacă greșea, nu avea să fie iertat. Îi fu de folos Vasiona Petrovna care-i arătă ce trebuia să facă. Era mult de lucru, dar operațiile pe care trebuia să le facă erau simple. Tainul de mîncare îi rămăsese același, dar în cameră era cald ; ceea ce însemna enorm...

Trecură patru luni de cînd Teodor lucra în birou. Păru iarna cea mai ușoară de cînd era la Ivdel ; și speranțele, că va ieși teafăr de aici, îi crescură. Știa că mai are de ispășit încă doi ani și ceva. Cu condiția să nu i se prelungească șederea, ceea ce se întîmplase, nu o dată, aici la Ivdel...

Într-o zi îl chemă Trubaciov — un fel de economist șef al administrației lagărului — ca să-i reproșeze felul cum erau făcute tabelele. Uitîndu-se sfredelitor la Teodor își încheie apostrofările :

— Modifică tabelele de consum de materiale după cum le-am corectat eu, cu creionul ! Apoi să-mi aduci foile adnotate de mine ! În cursul zilei de astăzi să fie totul gata !

— Tabelele le-am întocmit exact după fișele și notele pe care le-am primit...

— Fă așa cum ți-am spus și ține-ți gura ; și acum, în fața mea, dar și după ce pleci de aici ! Altfel, mama ta de nenorocit, o pățești !!!

Se întoarse îngrijorat în birou. Nu concepea să facă o incorectitudine și totodată îi era frică să nu asculte pe un *nacialnik.* Vasiona Petrovna, văzîndu-l neliniștit, îl

întrebă ce s-a întîmplat. La început el se codi să-i spună ceva, tot de teamă, fiindcă Trubaciov îl avertizase să tacă, dar intuind că în ea poate avea încredere, îi povesti discuția cu șeful.

— Te sfătuiesc să nu-l asculți, interveni Vasiona Petrovna. Prin dumneata vrea să-și acopere fraudele pe care le-a făcut aici. Dacă se descoperă toată tărășenia, nu cred că vei scăpa cu viață de aici ! Dacă vei continua să fii corect tot nu va fi bine, căci se va răzbuna, dar totuși situația devine pentru dumneata mai puțin gravă... Asta-i părerea mea ; fă cum crezi, căci un sfat bun este greu să dai.

Teodor hotărî să nu modifice tabelele. Se duse la Trubaciov și-i spuse că el nu are voie să modifice cifrele pe care le transcrisese după hîrtii oficiale.

— Nemernicule, după ce-ai trădat țara mai faci și pe grozavul ! Lasă, că voi avea eu grijă de tine ! !

Și avu într-adevăr...

Teodor se întoarse în birou și-i relată Vasionei Petrovna toată discuția. Atunci ea deschise un sertar din biroul ei și scoase cinci bucăți de zahăr pe care i le dădu, spunîndu-i :

— Mănîncă-le acum, pînă n-or să te ia de aici ! Și Dumnezeu să te aibă în grijă...

Nu mult după asta, veniră doi NKDV-iști, care-l luară pe Teodor și-l duseră direct la muncă. Aici, în fața deportaților, începură să-l bată crunt. Și după ce-l umplură de sînge, unul dintre ei le strigă celor care continuau să lucreze :

— Așa va păți oricare nu îndeplinește oridinele ! Ba și mai rău !....

Două zile Teodor zăcu între viață și moarte. Și, totuși, cu toate că abia se ținea pe picioare, a treia zi trebui să meargă la lucru, căci altfel nu primea de mîncare... Începu din nou aceeași muncă istovitoare, care îi depășea puterile. Noroc că iarna trecuse... Dar ce avea să facă iarna viitoare ?...

CAPITOLUL 35

Trecuseră aproape doi ani de cînd Ana era la Tiumeni. Bani nu primea deloc, dar avea asigurată casa și masa. Toată greutatea era cu hainele, care i se rupseseră de tot. Le tot cîrpea, dar materialul se subția și se rupea din nou. Cu regularitate, la șase luni, îi trimitea bărbatului cîte un pachet. Și așa îi dădea de știre că trăiește. Despre copiii ei dragi, tot nu știa nimic. Dar încă spera, căci nu putea renunța la ideea că avea să-i revadă. Și cînd își aducea aminte de ei, de micile întîmplări din viața lor, ea, care era un om tare, cu greu se abținea să nu plîngă ; în fața suferinței provocate de pierderea familiei ei se simțea slabă.

Din cînd în cînd, este adevărat, rareori, se întîlnea cu Zinaida Profirovna Ziamenski. Dacă erau și alte persoane, femeia nu-i răspundea la salut. Cînd nu era nimeni în preajmă, îi răspundea însă zimbind și chiar o întreba cum o mai duce...

Într-o zi, la o oră tîrzie, pe cînd Ana era singură la casierie și-și făcea socotelile, veni la ea Zinaida Profirovna și o întrebă :

— Am aflat că ai fost educatoare. Și eu sînt educatoare... La noi se organizează un concurs între grădinițele din raion. I-am învățat pe copii să spună poezii, să danseze, dar asta fac și copiii de la alte grădinițe. Aș vrea să fie ceva mai deosebit.

— Dar copiii cum vor fi îmbrăcați la acest concurs ?

— Păi cum ? În uniformele lor !

— V-aș propune să le fac niște costumașe frumoase, care să sugereze esența poeziilor și jocurilor învățate.

— Dar nu costă ?

— Toate vor fi din hîrtie creponată de diferite culori. Ca educatoare, nu o dată, am făcut astfel de costume.

— O, ce idee extraordinară ! Și cîtă hîrtie vă trebuie ?

— Cîte fetițe și cîți băieți aveți ?

— Păi, 14 fetițe și 12 băieți...

— Bine. Vă rog să-mi aduceți vreo cinci suluri de hîrtie creponată colorată ; de preferință, culori vii. Vreo trei suluri de hîrtie lucioasă, de asemenea divers colorată. Un sul de hîrtie neagră. Îmi mai trebuie ață de cusut, de diferite culori, ace, bolduri și sîrmă subțire destul de multă. După ce îmi veți aduce aceste materiale, într-o săptămînă totul va fi gata !....

— Să vorbesc cu soțul meu ca în această perioadă să vă scutească de serviciu.

— Nu este necesar ! Mă descurc și așa...

De fapt Ana se gîndea că dacă nu se duce la serviciu poate nu avea cum să-și asigure masa.

A doua zi, seara, un șofer îi aduse acasă toate materialele cerute. Ba chiar mai mult. Cum se obținuseră, numai Dumnezeu știe, căci în librărie nu găseai nici o bucățică de hîrtie colorată ; așa cum nu găseai ace și ață de cusut. Dar „Quod licet Jovi, non licet bovi", iar șeful securității era, aici în Tiumeni, ca un zeu.

Ana se apucă de treabă. Cum venea de la serviciu începea să lucreze. De dormit, dormea numai patru-cinci ore. Avea încă destulă putere să facă față unui efort prelungit.

După o săptămînă, termină de făcut rochițe, costumase, pălărioare, coifuri, costumele reprezentînd animale. Cu aprobarea vecinilor, Ana întinse sîrme în holul casei, de care agăță tot ce făcuse. A doua zi, de dimineață, înainte de a se duce la slujbă, trecu pe la Zinaida Profirovna ca s-o anunțe că totul este gata.

— Atunci să mergem chiar acum, se bucură ea.

— Iertați-mă, eu sînt obligată să merg la serviciu ! Vă propun să treceți în timpul pauzei de masă.

La ora unu, Ana ajunse acasă și peste zece minute veni și Zinaida Profirovna cu mașina. Cînd văzu tot ce făcuse ea, exclamă plină de uimire :

— Doamne, ce lucruri frumoase ! Ana Stepanovna, sînteți o artistă !

— Nu este prima dată cînd fac așa ceva...

Zenaida Profirovna chemă șoferul, care o ajută pe Ana să aranjeze lucrurile în mașină.

La plecare, Zinaida Profirovna îi spuse :

— Vă mulțumesc și voi căuta să mă recompensez !

— N-aveți pentru ce, îi răspunse Ana. Vă urez succes !...

Cam după două săptămîni, Zenaida Profirovna trimise un copil la Ana să-i spună să treacă pe la ea, după terminarea serviciului.

Cînd Ana se duse, o întîmpină zîmbind :

— Puteți să mă felicitați ! Am cîștigat primul loc pe raion ! Pentru mine, asta înseamnă foarte mult ! Deoarece unele educatoare mai fac pe grozavele, lăudîndu-se că au mai multă școală ca mine ! Acuma le-am demonstrat că sînt mai bună ca ele...

Ana n-avea de unde să știe aspectele de culise. Din discuție înțelese însă că Zenaida Profirovna primise postul de educatoare fără să aibă calificarea necesară ; ceea ce era obișnuit în cazul activiștilor de partid...

— Sînt foarte mulțumită, continuă Zenaida Profirovna. Chiar președintele comisiei m-a felicitat ! Vreau să vă mulțumesc ! Ați muncit mult. Soțul meu vă poate aranja la un serviciu mai bun ; sau să vă plătim...

Ana o privi pe Zenaida Profirovna și-i spuse :

— În mod normal n-ar fi trebuit să vă cer ceva ! Ceea ce am făcut, mi-a adus și mie puțină bucurie. Totuși, am să vă rog un lucru...

— Spuneți-mi.

— Aș dori să vorbiți cu soțul dumneavoastră să mă primească în audiență.

Zenaida Profirovna rămase puțin derutată, dar după o clipă cedă :

— Voi vorbi cu soțul meu...

A doua zi, Ana fu înștiințată că la ora trei după-amiază trebuie să se prezinte la Ziamenski. Se duse la el cu teamă. Ziamenski părea, aici în biroul său, oarecum altfel de cum îl cunoscuse. Era plin de el și avea o privire aspră, distantă.

— Mi-a spus soția să vă acord o audiență. Vă ascult !

Anei îi trebuiră cîteva clipe ca să se stăpînească.

— Tovarășe Ziamenski, dumneavoastră știți că sînt o deportată și că n-am voie să părăsesc orașul Tiumeni. Aș dori însă să plec în Odessa, căci aș putea afla ceva despre copiii mei...

— Plecați. Eu sînt de acord...

— Nu pot pleca așa ! Eu n-am acte și dacă la Odessa voi fi cercetată de organele miliției și se va afla că am plecat fără o aprobare în regulă, scrisă, voi fi arestată și trimisă în lagăr.

— Dar ce, poporul sovietic este atît de al dracului ? ripostă Ziamenski.

Ana tăcu, dar intui că trebuie să-i răspundă, ca să-i arate că nu poate rezolva nimic așa.

— Ei nu pot ști cu adevărat de ce am venit și cu ce scop ; știu doar că am călcat niște reguli ! Și încălcările unor legi, sau hotărîri trebuie pedepsite.

— Aveți dreptate, aveți dreptate, interveni ceva mai conciliant Ziamenski. Să-mi aduceți mîine o fotografie mică și niște date, exact cum vă cheamă și care este numele tatălui și mamei. Vă voi da un *propusk.* * Vă veți duce la Spitalul de ochi de la Odessa. Avem acolo un tovarăș care înainte a lucrat aici, la noi...

Ana duse datele cerute și o fotografie și peste cîteva zile fu chemată la securitate, unde un ofițer îi dădu o hîrtie bătută la mașină prin care se menționa că Ana Stepanovna Lambu, fiica lui ... și a ..., pleacă la spitalul de ochi, unde va fi la dispoziția conducerii spitalului. Actul era ștampilat și avea iscălitura lui Ziamenski. Acum totul era în ordine, așadar ea putea pleca să se intereseze de soarta scumpilor ei copii. Era fericită... Se uita la adeverință și nu-i venea să creadă...

Dar se punea problema banilor. Cu ce să plătească drumul ? Se gîndea să-și vîndă verigheta, dar îi venea greu să se despartă de ea. Avea impresia că prin aceasta își înșeală soțul. Și apoi, undeva, în adîncul sufletului ei, îi era teamă că gestul ei ar putea să fie de rău augur. Însă altă cale de a obține banii nu exista... Așa că, cu toată părerea de rău, n-avea altă soluție. Cu banii astfel primiți își cumpără un bilet de clasa II-a pînă la Odessa.

După o ședere de aproape șase ani aici, părăsea Siberia...

*

Ajunse la Sverdlovsk, nod important de cale ferată. Aici se urcă în tren. Vis-à-vis de ea, o femeie la vreo 50 de ani ; era îmbrăcată toată în negru și avea cu ea o mică valiză de carton, veche și boțită. Cu toate că era îmbrăcată sărăcăcios, fața ei arăta oarecare distincție, dar și o adîncă suferință. Avea o privire pierdută și din cînd în cînd plîngea mocnit. Se uita uneori la Ana cu o privire întrebătoare, ca apoi să-și plece fruntea. După un timp de la plecarea trenului, simțind nevoia să împărtășească cuiva suferința ei, îi spuse Anei :

---

* Dovadă.

— Doamne, ce nenorocire a căzut pe capul meu ! Nimănui nu i s-a întîmplat o nenorocire mai mare ca a mea !

— Liniştiţi-vă, îi spuse Ana. Cu toţii avem supărări ; uneori foarte mari....

— Nimeni nu poate să aibă o supărare mai mare ca a mea ! Doamne, ce suferinţă ! şi începu să plîngă.

Ana o mîngîie uşor pe cap, compătimind-o. După un timp, femeia se mai linişti şi-i povesti Anei nenorocirea ei.

— Soţul meu era vînător. De doi ani locuia la Tomsk. Tot ce vîna dădea statului, primind pentru fiecare animal o anumită sumă. Nu cîştiga rău şi ne trimitea şi nouă, acasă, o parte din cîştigul lui. La Tomsk avea o iubită ; o tînără. Ştiam, dar nu-l condamnam. Care bărbat, fiind singur, n-are o iubită ? Fiul nostru, terminînd armata, se duse la el. Soţul îşi luă iubita şi împreună cu fiul nostru se duseseră la restaurant să-l sărbătorească ; nu se văzuseră de peste doi ani. Băiatul o invită la dans pe iubita soţului. Lui i se păru că dansează prea pătimaş ; poate că şi dansau, ca tinerii. Şi atunci, soţul meu, cuprins de gelozie şi fiind şi beat, luă arma şi trase în el, omorîndu-l. Uite, mi-am pierdut băiatul, iar pe soţul meu l-au condamnat la muncă silnică pe viaţă. Nu poate exista o durere mai mare ca a mea !...

Ana rămase zguduită de această mărturisire. Oare pînă unde poate duce această simplicitate extremă şi această abrutizare a vieţii ? Această beţie, în care se afundă tot mai mult cei de aici ?

Durerea acestei femei era cumplită. Dar oare durerea ei era mai mică ? Poate oare cineva să spună că suferinţa lui este cea mai mare ? Suferinţa — spre deosebire de compasiune — este singulară ; proprie fiecărui individ. Iar profunzimea unei suferinţe nu se poate împărtăşi. Poţi, oare, se gîndea Ana, să faci ca cineva să înţeleagă durerea ta cînd pierzi un copil ? Căci numai cel ce-a fost lovit de asemenea nenorocire poate înţelege cît de nemărginită este această suferinţă. Ana citise undeva, că pentru cei cu adevărat aleşi durerea devine, cu timpul, o sărbătoare. Simplă figură de stil, deoarece adevărata durere nu dispare şi nici nu se topeşte... Cu timpul, însă, suferinţele, durerile pe care le purtăm, fac parte din însăşi existenţa noastră şi ne obişnuim cu ele.

Ana voia s-o liniştească pe femeia ce plîngea nestăpînit în faţa ei, dar nu putu să-i vorbească despre propria

ei durere. Era ca și cum ar fi profanat-o. Se aplecă blajin asupra femeii și, mîngîind-o pe față, îi spuse :

— Trebuie să fii tare ! Mai ai copii ?

— Da, mai am o fată...

— Pentru ea, dar și pentru dumneata, trebuie să fii tare ! Și pentru soț, care a făcut ceva îngrozitor, dar care suferă acum enorm. Caută să fii tare !...

Toamna, Teodor fu chemat din nou la administrație unde i se spuse să se ducă la Vasiona Petrovna, care îi va transmite dispozițiile necesare. Vasiona Petrovna îl anunță că Trubaciov fusese condamnat și trimis într-un lagăr, fiindcă-l prinseseră cu multe nereguli ; prin falsificarea situațiilor, își însușea o parte din alimente, pe care le vindea în orașul Ivdel, cu suprapreț. Iar deportatul care-l înlocuise pe Teodor și care, la ordinul lui Trubaciov, contrafăcuse tabelele, fusese mutat. Teodor bănuia că fusese împușcat, fiindcă auzise că așa se întîmplase cu un alt deportat pentru o „vină" asemănătoare.

La propunerea Vasionei Petrovna, Teodor urma să lucreze din nou la evidența materialelor, sub îndrumarea ei. Și astfel reîncepu să muncească mai ușor. Într-o lume stăpînită de minciună și necinste, cinstea lui, totuși, îi folosise. Dar avusese și șansa că această calitate a lui fusese apreciată de Vasiona Petrovna.

*

După cîteva luni, apăru un nou deportat în clădirea administrației, om de serviciu. Ștergea praful, spăla perdelele și closetul, veșnic murdar. Îl chema Ivan Matveevici Lozov ; voinic, gras, o față distinsă de intelectual și cu niște ochi negri, plini de inteligență. Impresionau, cînd venise, mîinile sale frumoase și îngrijite ; mîini care, după un timp, se umpluseră de crăpături iar unghiile erau negre. Dar, cu toată munca umilă pe care o făcea și cu toate că hainele i se rupseseră, comportarea, atitudinea îi rămăseseră ale unui veritabil intelectual. De fapt, el fusese membru al Academiei de Științe, membru al Comitetului Central, președinte la comisii. Deportat în lagărul de la Ivdel, ar fi trebuit să lucreze cot la cot cu ceilalți deportați și numai anumite relații ce-i mai rămăseseră, făcuseră posibil să aibă această slujbă, totuși de invidiat, aici. Evita să vorbească ; din precauție. Doar

din cînd în cînd îi apărea în colțul buzelor un zîmbet ușor ironic.

Alături de alți cîțiva, Teodor și Ivan Matveevici erau dintre puținii deportați care, în această perioadă, lucrau în administrație, fiind considerați un fel de paria. Ceea ce îi apropia pe cei doi, cu atît mai mult, cu cît amîndoi lucrau în același loc.

Ivan Matveevici era obligat să vină la lucru la 6 dimineața, iar Teodor, la 7. Însă Teodor venea uneori mai devreme ca să facă față treburilor pe care le avea. Și atunci, fiind singuri — cel puțin în biroul în care lucra Teodor — mai stăteau de vorbă.

*

— Ce viață am mai avut și eu, începu odată să-i povestească Ivan Matveevici lui Teodor... Un veritabil roman. Cînd a venit revoluția din 1917, eram tînăr și plin de idealuri. Și am îmbrățișat comunismul cu tot sufletul. Părinții mei, intelectuali, cu o situație materială solidă, conservatori prin concepțiile și educația lor, erau înspăimîntați de ideile mele politice. I-am părăsit și m-am înscris în partidul bolșevic ! Cu ai mei am rupt practic orice legătură și, după cîțiva ani, am aflat că fuseseră deportați și că muriseră. M-a durut acest lucru, dar credeam în comunism și, pe atunci, eram convins că pentru a învinge este nevoie de sacrificii din partea tuturor celor care cred în acest sistem ; și deci și din partea mea.

— Nu te-ai înscris oare în partidul bolșevic pentru că simțeai că puterea va fi de partea lor ?

— Nu. La început am fost sincer cu mine însumi. M-am înscris la partidul bolșevic, deoarece eram fascinat de Lenin ; ca mulți tineri de pe vremurile acelea. Apoi, a început lupta... Vezi, Teodor, pentru fiecare om viața e o aventură, uneori minunată, alteori îngrozitoare ! Dar la noi, viața înseamnă o permanentă luptă pentru a nu pieri.. Căci fiecare pas pe care-l faci contează. Unii tovarăși cu care am pornit împreună, încă de la început, au ajuns bine ; unii chiar foarte bine. Mulți însă au pierit pe drum... Mi-am dat seama că în lupta asta fără milă pentru a urca, riscam prea mult ; căci aveam în mine o anumită cinste, pe care n-o puteam călca în picioare ! Și apoi originea mea socială nu era bună. Am început să studiez ; să studiez cît mai mult, ca astfel să le fiu necesar. Dar n-am renunțat la activitatea politică, căci nu

aveam voie să fac o asemenea eroare. Și mărturisesc că prin asta puteam urca și doream să urc! M-am ocupat de filosofie, de artă, de cultură, ajungînd să fiu considerat, oarecum, o somitate. Am ajuns membru în Comitetul Central, membru al Academiei de științe, președinte a tot felul de comisii. Aveam o situație materială de invidiat de către omul de rînd ; mă bucuram de onoruri...

— Și acum speli podelele pe jos !

— Da, pentru că am acordat prea multă atenție preocupărilor mele științifice și orgoliul meu mă îndemna să-mi expun cunoștințele. Iar un coleg, din același domeniu, mai slab pregătit, dar mult mai tare politic — ca să scape de mine, m-a trimis aici. Așa-i viața la noi ! Niciodată nu poți fi sigur de ce te așteaptă !... Singurul lucru care mă doare, într-adevăr, este că mi-am lăsat familia de izbeliște. O vor duce greu din punct de vedere material, iar viitorul copiilor este pecetluit !

— Și ai crezut sincer în cele ce-ai propovăduit și cărora le-ai închinat, pînă a veni aici, întreaga activitate ?

— La început, da. Mi se părea că comunismul este idealul unei societăți. Dar treptat, treptat, cu cît intram mai adînc în activitatea politică și cu cît cunoștințele mele se dezvoltau, îmi dădeam tot mai mult seama că orice dogmă este nocivă ; că nu poți crede într-o ideologie în care totul este adevărat, deoarece nu poți crea o structură, un sistem viabil, în care să nu existe cît de cît și îndoieli...

— Este adevărat ceea ce spui, Ivan Matveevici, deoarece acceptarea unui adevăr absolut înseamnă, implicit, că nu pot exista și alte adevăruri. Numai libertatea gîndirii, contradicția dintre idei pot să determine adevărul probabil. Pe cînd îngrădirea libertății de a gîndi duce inevitabil la impunerea unor neadevăruri.

— La noi se susțin idei, se elaborează o întreagă teorie pentru a justifica o acțiune. În acest mod, ideologia a devenit o anexă a unor decizii arbitrare. Evoluția noastră ca societate, chiar existența ei depinde, în mare măsură, de indicațiile de sus. Apar astfel decizii bizare, cu o pregnantă tentă propagandistică, care duc la o situație neobișnuită, de extremă tensiune. Deciziile nebazate pe o cunoaștere a realității sînt greșite, iar erorile au dus la minciuni, care au devenit atotputernice.

— Dar cum este posibil ca ceva anacronic, o minciună atotcuprinzătoare să fie acceptată de zeci de milioane de oameni, să fie răspîndită pe o suprafață imensă ? Așa

ceva, gîndind legic, este greu de acceptat, căci oamenii tind totdeauna spre adevăr...

— Din cauza unei organizări perfecte şi a unei discipline de fier ! Disciplina se construieşte pe teamă ! La noi, omul a devenit unealta unui mecanism complex, care vrea şi impune realizări grandioase şi care consumă energii enorme ; dar rezultatul final este minor şi adesea inutil. Căci premisele sînt greşite...

— După mine, în regimul sovietic există ordine, dar o ordine falsă ; şi orice ordine falsă impune dictatura. Iraţionalul a luat locul raţionalului, căci raţionalul n-are nevoie de violenţă pentru a se impune. Iar Stalin nu poate fi tolerant, deoarece asta înseamnă să-şi trădeze principiile pe care se sprijină.

— Aici este nenorocirea noastră ! De a-l avea la conducere pe Stalin, un conducător crud, prea vanitos şi prea ambiţios. Vanitatea duce la acţiuni imprevizibile şi adesea eronate. Gloria lui Stalin se bazează pe suferinţa oamenilor ; de cele mai multe ori, pe cadavrele lor. După mine, Stalin şi-a creat o piramidă faraonică ; numai că piramida lui a fost zidită din cadavre.

Teodor tăcu auzind această afirmaţie atît de primejdioasă, dar care cuprindea în ea adevărul. Deoarece Stalin sacrificase mult prea multe vieţi pentru a fi stăpînul absolut al acestei ţări.

*

— Mă miră, Teodor, că eşti credincios, îi spuse într-o dimineaţă Ivan Matveevici. Tu, un om raţional şi care cunoşti, după cîte mi-am dat seama, multe lucruri.

— Cunoaşterea nu aduce nimic în plus unui om ; îi măreşte doar orgoliul. Dar nu-i asigură echilibrul interior. Din contră, oamenii care ştiu mai mult ca alţii, se frămîntă, de obicei, mai mult.

— Cu alte cuvinte, înseamnă că eşti împotriva cunoaşterii ?

— Nu ! Dar depinde dacă cunoaşterea poate să fie utilă ţie şi celor din jur. Dacă există condiţii ca ea să fie împărtăşită şi altora. Omul are nevoie de valori spirituale în care să creadă ; ca viaţa să nu-i fie o povară. Să fie convins că toate aceste valori spirituale, inclusiv libertatea, nu sînt vorbe goale... Datorită minciunilor cu care sîntem îndopaţi zilnic, orice dorinţă de adevărate valori se destramă. La ce ne foloseşte nouă, deportaţilor, faptul că ştim nişte lucruri ?

— Dar noi sîntem niște izolați ! Considerați asemenea unor leproși ; și aici nimeni n-are nevoie de cunoștințele noastre ! Însă eu cred că omul este obligat să-și impună lui însuși felul lui de a fi ; să caute — mai bine zis — propriul lui sens... Căci, altfel, pentru el dispare noțiunea de om pe care el îl reprezintă, indiferent de condițiile mizerabile în care își duce viața. Noi, ca indivizi, nu sîntem numai un rezultat al naturii, dar și al voinței noastre. A recurge la cunoaștere înseamnă, după părerea mea, a ne stăpîni și a nu ne speria prea mult de vicisitudinile vieții.

— Adevărata cunoaștere înseamnă libertatea spiritului. A ști cine este adevăratul stăpîn al acestei lumi înseamnă să devii tu însuți, din ce în ce, mai liber și mai liber, chiar în cătușe. Adevărata libertate nu poate fi impusă ! Aici, îngrădiți de ziduri, avem cu noi gîndurile noastre, care nu ne pot fi luate. Dumnezeu i-a dăruit omului această capacitate de a fi stăpîn pe firea lui. Și nici o putere lumească nu poate smulge acest dar al Domnului. Prin gîndire ne stăpînim și ne este mai puțină frică de moarte...

— Nu mă convingi despre frica de moarte ! Dorința de a trăi este sădită în noi o dată cu nașterea noastră și ea nu ne părăsește niciodată ! Nu mă convingi nici despre existența lui Dumnezeu... Prostia și înțelepciunea, răutatea și bunătatea izvorăsc din interiorul omului ; și nu se datorează celui de sus. Omul are dorința de a crea tot ce este mai frumos și bun ; precum și tăria ca, asemenea lui Sisif, să înceapă să clădească, din nou, în cazul în care tot ce-a fost curat a fost dărîmat. Dar în om există și tendința contrară, de a distruge ; în locul liniștii preferă zgomotul, în locul dragostei, ura, în locul blîndeții, răutatea. În om coexistă și îngerul și demonul ; și Abel și Cain. Iar în toate acestea Dumnezeu n-are nici un amestec. Credința în Dumnezeu a izvorît din suferință, iar omul a suferit de cînd există... Totul în lume este întîmplător. Hazardul este acela care determină existența a tot ce este viu. Și dacă vrem să avem un Dumnezeu, acesta este hazardul.

— Ești necredincios din orgoliu și din prea multă încredere în tine ! Fiecare om caută să fie, nu așa cum este el în realitate ci cum ar dori să fie ! Te crezi, ca cei mai mulți oameni, asemenea unui zeu. Te întreb dacă merită să te zbați în viață pentru a realiza un țel, căruia să-i dedici toate forțele tale, toată mintea ta ? Și

micile realizări, care sînt ca praful, te fac să crezi că ești o ființă extraordinară! Așa am crezut și eu, înainte de a veni aici. Și dumneata! Ai fost mare dregător; te bucurai de onoruri, de condiții de viață deosebite. Și unde ai ajuns! Fiindcă, aici, am înțeles cuvintele Eclesiastului *„haveil havulim havoil haveil“* — O, deșărtăciune a deșărtăciunilor, și toate sînt deșărtăciuni.

— În această privință, Teodore, ai dreptate. Totul este deșărtăciune....

CAPITOLUL 37

După un drum lung, Ana ajunse la Odessa, cu o întîrziere de peste o oră. Pentru ea, această călătorie parcă nu se mai termina ; de sosirea la Odessa se lega toată speranța de a afla ce-i cu copiii.

Coborînd în gară, Ana fu cuprinsă de emoție. Aici îl părăsise pe Alexandru cînd îi deportaseră. Pe străzile acestui oraș, pe care avea să le străbată, se plimbase el. Și, datorită acestor gînduri, orașul Odessa, pe care nu-l văzuse niciodată, îi devenea drag. De aici avea să încerce s-o pornească spre Basarabia, ca să dea de Dana. În sinea ei, Ana avea convingerea că avea să afle destule despre copiii ei ; iar pe fata ei era sigură că avea s-o vadă... Și la acest gînd simțea că inima i se umple de bucurie.

Cu nădejdea în suflet, Ana se îndreptă spre Spitalul de ochi. La spital se adresă căpitanului NKVD-ist la care o trimisese Ziamenski, de unde fu apoi îndrumată la administrație. Administratorul se uită la dovada eliberată de Ziamenski și-i spuse :

— Înțeleg că ai fost deportată. Ști că ești supusă unui regim special, de control periodic...

— Da, știu, răspunse ea.

— Ce servici ai avut înainte de a fi deportată ?

— Am fost educatoare...

— Bine. Avem nevoie de cineva care să le citească bolnavilor noștri ; de asemenea, pe unii dintre ei să-i conduci la operă, la teatru. Țin să spun că acest post nu este prevăzut în statul de funcțiuni al spitalului, așa că nu avem cum să te plătim. Unii bolnavi mai pot răsplăti munca dumitale, dar — după cîte știu — nu sînt mulți.

— Îmi permit să vă întreb — interveni Ana — dacă mi se poate asigura o cameră sau măcar un pat.

— Da. Nu departe de spital este o clădire pentru cei necăsătoriți. Mai sînt paturi libere în camere de patru persoane pentru femei.

Și așa, de a doua zi, Ana începu să lucreze la spital. Munca nu era grea și uneori părea chiar plăcută. Mergea cu doi-trei bolnavi la operă și la teatru. Spectacolele de operă reîncepură să-i placă tot mai mult.

Bani nu avea. Nefiind oficial încadrată, nu avea nici dreptul să mănînce la cantină... Totuși, la prînz, i se oferea cîte o porție de mîncare. Dimineața și seara, uneori mînca, alteori nu. Faptul că era mai totdeauna flămîndă n-o supăra prea mult pe Ana. Singurul ei gînd erau copiii. Din primele zile le scrise rudelor ei și rudelor lui Teodor din Basarabia, dar nu primi nici un răspuns. În Odessa, nu bănuia cum să dea de un fir. La operă și la teatru întreba pe tinerii de-o vîrstă cu Alexandru dacă știu ceva despre el. Cu toții ridicau din umeri, spunînd că nu-l cunoscuseră. Fusese la Gorsoviet, dar ei nu aveau nici o evidență, căci Alexandru era flotant. Nu știa ce căi să urmeze ca să afle ceva despre copiii ei, cu atît mai mult cu cît la Institutul unde învățase Alexandru, decanul facultății n-o primi. Uneori o apuca disperarea. Nutrise speranțe venind la Odessa că va da de urma copiilor ei ! Se simțea pierdută, dezorientată, ca și cum s-ar fi aflat într-un deșert, neștiind încotro s-o apuce. Uneori o apuca o slăbiciune teribilă, din cauza deznădejdii, dar și din cauza foamei. Totuși, își zicea ea, singura soluție era să se ducă la decanul facultății și prin el să ia legătură cu profesori sau colegi de-ai lui Alexandru. Se duse din nou la secretariatul facultății. De astă dată dădu peste o secretară în vîrstă care, după ce-o ascultă, îi spuse :

— Decanul n-o să vă primească ! Mă duc să-l rog pe prodecan...

Se întoarse după zece minute și i se adresă zîmbind :

— Prodecanul vă va primi. Dar trebuie să așteptați, căci acum este ocupat. Mă bucur că am putut să vă fiu de folos, căci și eu am copii...

Ana stătu lîngă ușa decanului două ore. Avea destulă răbdare ; și, apoi, era mulțumită că în sfîrșit avea s-o primească cineva de la conducerea facultății și să dea de un fir...

Prodecanul, un om în vîrstă, obosit, după ce-o ascultă atent, zise :

— După spusele dumneavoastră trebuie să fie vorba de profesorii Cosmovici și Spiridonov... Am impresia că despre ei v-a relatat fiul în scrisorile lui. Profesorul de fizică Spiridonov nu mai este cadru didactic la noi... Pe tovarășul profesor Cosmovici îl găsiți la Cabinetul de marxism-leninism, zilnic între orele 9,00 și 13,00.

Era deja ora 14,30, deci nu-l mai putea găsi. Ana parcă nu mai avea răbdare ; mai avea încă o zi de așteptat ! Toate speranțele ei atîrnau de această întîlnire. A doua zi, cu aprobarea medicului de salon, la ora 11,00 plecă la institut. Mai mult alerga pe străzi. Intră în clădire și, după ce află de la portar unde-i încăperea, urcă într-un suflet scările pînă la primul etaj și iat-o în fața ușii Cabinetului de marxism-leninism. Se opri, să-și tragă sufletul și să-și aranjeze părul. Cuprinsă de emoție, nu avu curajul să bată la ușă. Avea impresia că după atîția ani de așteptare ajunsese la o răspîntie, de unde un drum o ducea către realizarea speranțelor ei, iar celălalt — nicăieri... Era neliniștea și teama unei mari emoții...

Bătu în sfîrșit timid la ușă și, auzind o voce, intră. Era o cameră strîmtă, ocupată, în mare parte, de o bibliotecă în care singurele cărți erau operele celor patru învățători ai comunismului, Marx, Engels, Lenin și Stalin. Într-un colț, un birou mic, în fața căruia așezat era profesorul Cosmovici.

Cosmovici o pofti să stea și apoi i se adresă :

— Vă ascult...

Cu voce tremurîndă, pe care nu și-o putea stăpîni, Ana îi explică de ce venise.

— L-am avut student pe fiul dumneavoastră, continuă profesorul. Despre el știu mai puțin. L-a cunoscut nora mea, care vă poate spune mai multe. Dacă doriți, pot s-o rog să vă întîlniți mîine, la ora 17, aici, în biroul meu.

— Vă mulțumesc ! răspunse Ana.

Avea, așadar, să mai aștepte o zi. Doamne, de cîte ori se gîndise, în acești ani, cuprinsă cînd de speranțe, cînd de deznădejde, la clipa cînd avea să-și vadă copiii sau măcar să afle ceva despre ei. De emoție nu se putea concentra, iar la spital o bătrînă, acră și ursuză, țipă la ea că nu-i atentă cînd îi citește...

În sfîrșit, la ora 17, bătu la ușa Cabinetului de Marxism-leninism. Îi deschise o tînără zveltă, cu ochi mari

și cu fața ușor ciupită de vărsat. În cameră nu era altcineva.

— Eu sînt Natașa... Îmi pare nespus de bine să vă cunosc! L-am cunoscut pe Alexandru și pot spune că am fost prieteni buni...

Ana simți, deodată, că este gata să leșine. În sfîrșit, avea să afle ceva... Făcu cîțiva pași și se așeză pe un scaun, căci avea impresia că n-ar fi avut destulă tărie să stea în picioare. După un timp șopti :

— Iertați-mă, m-a cuprins emoția... Așteptam de cîțiva ani această clipă...

— Vă înțeleg. Vă rog mult, liniștiți-vă!...

— M-am liniștit... Sînt emoționată și pentru că știu despre dumneavoastră din scrisorile lui Alexandru. Ce știți despre fiul meu?

Natașa tăcea. Îi venea greu să-i spună adevărul.

— Ce-i, ce-i cu Alexandru? izbucni Ana, năpădită de o spaimă teribilă.

— A murit de dizenterie, în brațele mele... răspunse Natașa și începu să plîngă.

— Nu se poate! strigă deznădăjduită Ana. Cu ce-a greșit băiatul meu, atît de bun și de cinstit, ca să-i fie destinul atît de crud?! Și de ce am fost noi pedepsiți atît de rău? Doamne, cu ce-am greșit, oare? Și începu și ea să plîngă în hohote...

O nespusă milă pentru fiul ei îi inundă sufletul. O durere fără seamăn îi încrîncenă inima. Natașa se apropie și, luînd-o de după umăr, încercă s-o liniștească. Dar Ana nu suporta compătimirea. Căci simțea că nimeni n-are dreptul să se amestece în durerea ei, ci doar Teodor sau Dana. Era durerea numai a lor. Dana — toate speranțele Anei se îndreptară, acum, spre Dana. Mai mult ca oricînd, tînjea s-o strîngă în brațe pe scumpa ei fetiță. O privi pe Natașa și-i spuse cu voce hotărîtă :

— Vreau să plec în Basarabia, să aflu ce-i cu fetița mea! Fiind deportată, n-am voie să plec din Odessa fără aprobare! Puteți să mă ajutați cumva?

— Voi face tot ce-mi stă în putință! Sînt secretar cu probleme profesionale ale Komsomolului din orașul Odessa și pot rezolva unele probeme. Veniți aici poimîine, pe la ora 13...

— Îți mulțumesc din toată inima Natașa, adăugă Ana și plecă, cu sufletul greu. Nu voia să vadă pe nimeni... Și-i venea greu să se ducă acasă. Rătăci pe străzi,

fără să-și dea seama pe unde umblă, întrebîndu-se obsesiv de ce oare această nemărginită nenorocire...

Ajunse tîrziu acasă. De dormit nu era în stare, neputînd accepta că-l pierduse pe scumpul ei fiu. Gîndurile ei se opreau la singura speranță ce-i rămăsese, de a o găsi pe Dana... O speranță ce-o făcea să îndure prezentul cu resemnare...

*

Peste două zile se întîlni cu Natașa, care-i dădu aprobare de plecare în Basarabia. Ana o sărută și ieși precipitată să se pregătească de drum. În sufletul ei nădejdea revederii fetiței creștea. Era cuprinsă de o duioșie imensă la gîndul că avea s-o revadă. După atîția ani de așteptare și fără nici o veste. Dar, în același timp, pe Ana o cuprindea și spaima. Căci semnele speranței sînt însoțite, întotdeauna, de semnele îndoielii. Putea oare să aibă certitudinea că va fi, într-adevăr, așa cum spera și cum dorea ? Cine o putea asigura de acest lucru ? Soarta ? Dar soarta n-are ochi de văzut și nici urechi de auzit suferința și plînsul oamenilor ! Îndoielile începeau să-i întunece speranța. Căci își dădea seama că certitudinea nu poate să apară doar din dialogul cu destinul sau cu tine însuți. Doar timpul, cînd vine împlinirea faptelor, poate aduce siguranța...

Ana simțea că nu mai are răbdare...

*

Peste două zile era în Chișinău, iar în dimineața zilei următoare cobora la gara Basarabeasca. De aici luă o căruță ca s-o ducă la Ceadîr-Lunga.

Apropiindu-se de orașul copilăriei ei, Ana avea senzație că plutește între vis și realitate ; realitatea — ceea ce fusese, visul — ceea ce avea să fie. Și-aducea aminte de noaptea cînd îi ridicaseră ; și acum, după ce trecuseră ani, era cuprinsă de spaimă și de durere adîncă... Căci noaptea aceea fusese preludiul tuturor suferințelor familiei lor. Se gîndea că-și lăsase copiii și că între timp venise războiul cu toate răsturnările pe care le adusese în viața tuturor, răsturnări de care nu scăpase nimeni. Se gîndea la toți acești ani de imensă mizerie și umilință, petrecuți în Siberia, ani de necontenită teamă și suferință. Aceasta era realitatea, mult prea îngrozitoare pentru a putea fi exprimată în cuvinte. Visul în care se topea toată suferința ei, toate gîndurile întu-

necate care o măcinaseră atîția ani, cu speranța, la care nu putea renunța, că avea să-și regăsească copiii ; și care, în mare parte, se spulberase. Îi mai rămăsese acum doar bucuria că avea s-o revadă pe fata ei.

*

Căruța înainta încet pe drumurile bătătorite și pline de praf atît de cunoscute Anei din anii copilăriei și tinereții ei. Se simțea cuprinsă de o tainică și imensă emoție, dar și de o teribilă teamă. Niciodată, pînă acum, așteptarea nu i se păruse atît de grea.

Iată, intrase în Ceadîr-Lunga. Mai avea puțin și urma să ajungă poate s-o vadă pe micuța ei Dana. De nerăbdare, strînse lemnul căruței pînă la durere. Oare ea, care fusese dusă acolo, în Siberia cea îngrozitoare, se întorsese aievea aici, în casa copilăriei ei ? Ca s-o revadă pe scumpa ei fetiță... Căci nu concepea să n-o găsească ! Iar destinul ei, care o supusese la atîtea grele încercări, îi arată oare acum fața sa cea bună ? Cînd se apropie de poarta locuinței nu mai avu răbdare, sări din căruță, gata să cadă jos și o luă fuga spre casă. Ajunse la ușă și începu să bată cu nerăbdare. Ieși Elena, nepoata din partea soră-si. Cînd o văzu, Ana se repezi cu întrebările, fără măcar să apuce să-i spună măcar bună ziua :

— Spune-mi, unde este Dana ?

Elena se uită la Ana speriată, neștiind cum și ce să-i spună și, după un moment de tăcere, murmură :

— Dana a murit încă în 1941, de tifos exantematic, împreună cu fratele meu, Victor. Oh, tanti, ce nenorocire !...

Și pe fața delicată a Elenei șiroiră lacrimi.

Ana privi cîteva clipe cu ochii plini de groază la Elena și leșină. Elena, speriată, o chemă pe mama-sa, Elisabeta, care stătea culcată pe pat fiind suferindă, și împreună o duseră pe Ana în cameră. Cînd își reveni, privi plină de ură. Ura împotriva acestei lumi, a sorții atît de nedrepte, împotriva acestui regim care-i adusese familiei ei, și atîtor altor familii, numai nenorociri. Se sculă și spuse cu o voce de nerecunoscut :

— Mă duc la mormîntul fetiței mele...

— Tanti, te conduc eu, sări Elena.

La mormînt, Ana nu se mai putu stăpîni. Căzu în genunchi și începu să plîngă în hohote. Pînă a veni aici nu-i venea să creadă că, după ce-l pierduse pe Alexan-

dru, o putuse pierde și pe fetița ei, atît de plină de viață, atît de gingașă și sensibilă... Știa că ceea ce gîndea este absurd și, totuși, în adîncul sufletului, nu se putea împăca cu această idee. Prea i se părea monstruos, prea nedrept ca să se resemneze și cu moartea Danei. Dar aici, în fața mormîntului ei, realiză că iluziile nu pot s-o mintă. Realitatea era prea dură și prea evidentă ca să se amăgească.

Întorcîndu-se acasă, Ana o întrebă pe Elena în ce cameră stătuse Dana. Elena o duse în cameră, spunîndu-i :

— A dormit aici, cu mine, și aici a fost patul ei.

— Nu te superi dacă mă lași nițel singură... Vreau pentru cîteva clipe să fiu numai eu în camera în care a trăit ultimele zile fetița mea.

După plecarea Elenei, Ana închise ușa și se așeză pe patul Danei și începu să mîngîie pătura, plîngînd în tăcere. Prin minte îi treceau scene din viața copiilor ei, scene fără legătură între ele, dar care întregeau imaginea băiatului și a fetei ; și doar acum își dădea seama, mai profund și mai deplin ca înainte, că avusese copii minunați, cum puțini pot fi. Își dădea seama de dragostea ei de mamă și de imensa ei durere. Și, mai ales, de faptul că numai cine a trecut prin așa ceva poate să simtă abisul de necuprins a durerii...

Ridicînd ochii, văzu în colțul camerei o icoană. O icoană veche, pe care mama ei o primise în dar cînd se măritase de la părinții ei. Icoana o înfățișa pe Maica Domnului cu Iisus în brațe, fiind pictate numai fețele și mîinile lor, iar restul acoperit cu argint aurit. În colțurile de jos ale icoanei erau imitații din parafină de flori de lămîiță. Cînd era mică, se uita cu evlavie la icoană, auzise de la părinții ei că este veche și sfîntă.

Uitîndu-se acum la icoană, pe Ana o cuprinse revolta. De ce fusese pedepsită atît de crunt ? Și mai ales de ce fuseseră pedepsiți copiii ei nevinovați ? Cu ce greșise oare Alexandru, un băiat atît de corect și de bun și cu ce greșise Dana, fata atît de curată sufletește, atît de cinstită, ca să moară amîndoi în floarea vîrstei ? De ce admisese toate acestea Dumnezeu cel atotputernic și milostiv ? Icoana i se părea o sfidare a durerii ei ; căci acum pentru ea Dumnezeu murise.

Se ridică din pat și ieși din cameră s-o caute pe Elena. Văzînd-o, îi spuse :

— Elena, aş dori ca noaptea să dorm în altă cameră...

— Vei dormi în camera lui Victor. Ești de acord?

— Da, îi răspunse Ana...

Ana nu voia să-i spună Elenei că nu putea concepe să doarmă în patul fetiței ei... I se părea un sacrilegiu; putea să stea pe el, să-l mîngîie, dar nu să doarmă... îi venea greu să doarmă în camera în care, probabil, fetița, simțind cum se pierde, se ruga să scape cu viață.

În fiecare zi, cît stătu la Ceadîr-Lunga, se ducea la mormîntul Danei și stătea acolo nemișcată ore întregi. Așa se simțea mai aproape de fetița ei. Ducea zilnic flori, căci știa că ei îi plăcuseră mult florile.

Moartea copiilor o schimbă mult pe Ana. Deveni mai tăcută și mai singuratică. Avea impresia că nu are nici o dorință și tot ce făcea era din pură obișnuință. Vorbea din cînd în cînd cu Elena. Îi făcea plăcere să se uite la fața ei cu trăsături fine, delicate, încadrată de un păr blond, ușor ondulat. Nu semăna cu fiica ei și totuși, îi aducea aminte de ea. Căci la moartea ei, Dana avea cam aceeași vîrstă cu cea de acum a Elenei. Amîndouă erau delicate; numai că fata ei era mai plină de viață, mai exuberantă, pe cînd Elena mai rezervată. Și, apoi, de cîte ori veniseră la Ceadîr-Lunga, copiii ei se jucaseră cu Elena. Ana se bucura de prezența Elenei, îi mai alina sfîșietoarea durere, dar imaginea copiilor devenea tot mai prezentă. De fapt, Ana, dorea să sufere, căci această suferință o apropia de morții ei dragi.

Cu Elisabeta, sora ei, vorbea puțin. Aceasta căuta mereu s-o compătimească dar Ana nu dorea să fie compătimită. Era durerea ei și nu voia s-o împartă cu alții; ci doar cu Teodor, dar el era departe.

De la Elisabeta află că și mama lor murise de doi ani de zile. O iubea mult pe mama ei și se înțeleseseră întotdeauna bine. Și cu toate acestea, durerea pricinuită de pierderea mamei ei nu era atît de puternică pe cît ar fi crezut. Durerea pricinuită de moartea copiilor era prea mare ca să mai încapă o altă durere...

Sosi timpul plecării. Îi venea greu să plece, căci i se părea că o părăsește pe fetița ei, ca și cum ar fi fost vie. N-avea, însă, ce să facă; trebuia să plece pentru că n-avea de ales... În ziua aceea se duse la cimitir și stătu acolo pînă în ultima clipă. Plecă lăsînd o parte din sufletul ei la mormîntul fetei...

CAPITOLUL 38

Teodor știa că se apropie șapte ani de cînd fusese adus aici și nimeni nu-l anunța nimic. În toți acești ani se întreba dacă va supraviețui și aștepta această clipă ca pe o supremă izbăvire, la care uneori îi era și frică să se gîndească. Iar acum, iată, nici un semn care să-i confirme și așteptările. Începu să se îngrijoreze... Era oare posibil să nu-i dea drumul, după ce trecuse prin ceea ce trecuse ? Era convins că încă un an nu va mai rezista ; din cauza foametei. Căci foametea bîntuia pe tot cuprinsul Uniunii Sovietice. Iar lor, din această cauză, li se redusese rația de pîine la jumătate ; restul mîncării — o zeamă rară — nu conta...

Oamenii mureau în fiecare zi cu zecile. Și el era numai piele și os. Orice efort îl obosea teribil. Doamne — medita — numai să nu-i prelungească șederea ! Dar știa că de la ei te poți aștepta la orice... Era cuprins de spaimă, fiindcă bănuia că dacă nu-i dau drumul acum nu se știe cît va mai sta...

În dimineața zilei de 10 iulie, se sculă mai tulburat ca oricînd ; era 10 iulie 1948. Ziua de naștere a Anei ; de altfel, nu dormise toată noaptea. Se duse la lucru, să taie lemne. Cum numărul morților era prea mare, iar planul trebuia îndeplinit, îi puseseră să muncească la pădure, de trei ori pe săptămînă, și pe cei cîțiva deportați care, ca și el, lucrau pe lîngă administrație.

Teodor se apucă de lucru. Trebuia să depună eforturi mari ca să poată munci, mîinile și picioarele îi tremurau ; era prea slăbit. Își dădea seama că nu trebuie să se piardă cu firea ; că trebuie să aibă răbdare și să spere... Căci răbdarea și speranța se nasc din durere, dreptate și rațiune ; iar el dreptate și durere avea din plin. Și cu gîndul la toate acestea, începu să lucreze cu și mai multă îndîrjire. La un moment dat, însă, căzu brusc, pierzîndu-și cunoștința. Îl cuprinsese o criză comițială puternică, avea asemenea stări, din cînd în cînd, în urma loviturii primite la cap. Unii deportați, de abia

aduși, și care nu știau de crizele lui, nici că nu aveau dreptul să întrerupă lucrul, voiră să se apropie ca să-l ajute, cînd, deodată, auziră vocea poruncitoare a supraveghetorului :

— Vedeți-vă de treaba voastră, mama voastră de puturoși ! !

După un timp, Teodor își reveni. La început, nu-și dădu seama ce-i cu el... Uitîndu-se în jur, îi văzu pe oameni muncind... Se sculă grăbit și luă toporul să taie lemne, cînd auzi vocea rea a supraveghetorului :

— Ce, ai înviat ? Noi ne pregăteam să-ți cîntăm prohodul !

Și se îndepărtă, rîzînd sarcastic.

Teodor tăcu, continuînd să lucreze.

Veni ora prînzului. Teodor se așeză pe un buștean și începu să-și mănînce încet bucata de pîine, cînd se apropie de el supraveghetorul și-i spuse :

— Te cheamă la administrație ! Vezi că poate te decorează !

La auzul acestei vești, Teodor se bucură și se sperie, în același timp. Bucuria că așteptarea și speranțele din ultimul timp aveau să se împlinească, dar și spaima că totul putea fi în van. Se îndreptă, grăbit și gîfîind, spre administrație. Ajungînd aici se duse mai întîi în biroul unde lucra, însă Vasiona Petrovna îi spuse, cu vocea ei — ca de obicei — calmă și liniștitoare : „Te cheamă adjunctul comandantului".

De acesta se temeau, dar Teodor știa că n-are ce face. Și ca în orice situație grea, gîndul lui se îndreptă spre Dumnezeu ; și în sinea lui se rugă.

Intrînd în biroul adjunctului comandantului, abia îl auzi pe acesta întrebîndu-l :

— De ce ai venit aici ?

Vocea îi era, ca de obicei, severă, poruncitoare.

— Mi s-a dat ordin să vin la dumneavoastră ! răspunse, bîlbîindu-se, Teodor.

— Cine ești ?

— Numărul 1351.

— A, da. Cetățene Lambu (era prima dată cînd cineva i se adresa așa în lagăr, de mîine ești eliberat, căci ți-ai ispășit pedeapsa pentru faptele tale. Mîine dimineața, să te prezinți la secretariat, să-ți dea un bilet de tren și apoi la magazie, să-ți iei lucrurile. Iată aici dovada eliberării tale, cu care te vei duce la Comandamentul NKVD din Kustanai și acolo ți se va spune unde vei

locui și ce vei face. Și vezi, de acum înainte, să nu mai uneltești împotriva Statului Sovietic, că te mănîncă gaia !

Teodor luă, tremurînd, dovada bătută la mașină pe o hîrtie proastă, iscălită și ștampilată. În sfîrșit, sosise clipa cea mare ! Îl inundă o bucurie imensă. Și aici, în fața adjunctului comandantului, ar fi dorit să-și facă semnul crucii și să-i mulțumească Domnului, dar n-avu curajul. De cum ieși din birou, se întoarse cu fața spre răsărit și, făcîndu-și semnul crucii, îi mulțumi lui Dumnezeu.

De aici se duse la lucru ; nu avea voie să lipsească. Cu atît mai mult cu cît își reaminti cazul unui deportat de acum doi ani. Primise și el adeverința de eliberare și, în loc să se ducă la lucru, se dusese în baracă să se întindă pe pat ; este adevărat că nimeni nu-l avertizase că trebuia să-și continue activitatea. A doua zi fusese chemat la adjunctul comandantului, care-i spusese aspru că gestul lui este considerat ca un act de nesupunere și că din cauza asta mai primise un an de detenție în lagăr.

Și acest deportat, de obicei atît de tăcut și de reținut, nu se putuse abține și strigase :

— Dar nu este drept ! Sînt liber ! De ani de zile aștept ziua aceasta ! Vă bateți joc de noi !...

A doua zi i se comunicase că închisoarea i se prelungise cu încă cinci ani. Pentru ca atît el, cît și ceilalți deportați să știe ce înseamnă disciplina sovietică ! Iar el, încă în primul an, murise. Într-adevăr, cu disciplina stalinistă nu se putea nimeni juca !...

Seara cînd se culcase și rămăsese singur cu gîndurile sale, Teodor se lăsă în voia bucuriei. Știa că cei din dormitor îl pizmuiau. Și aveau de ce... Doamne, se întreba, cîți dintre ei aveau să se bucure de o zi ca aceasta a lui ! Doar cîțiva ; numărați de degete. Și atunci îi apăru în minte, cu toată limpezimea, grozăvia anilor petrecuți aici. Îl inundă nu sentiment de milă pentru cei ce rămîneau. Pentru prima dată. Deoarece la deportați sentimentul milei față de altul dispăruse cu desăvîrșire.

A doua zi, dimineața, cînd se prezentă la administrație, fu condus de un supraveghetor la magazie ; avea în mînă nu registru, în care erau trecute lucrurile pe care le depusese cînd venise aici. I se dădură toate înapoi, chiar și ceasul lui, valoros. Căci la Ivdel, ca și în celelalte lagăre, se ținea o evidență strictă a deportaților veniți, a celor morți și a celor care plecau, după ce-și ispășiseră

pedeapsa. Neobişnuită era etica regimului stalinist! Că mureau aici în lagăr, zilnic, zeci şi sute de oameni, nu conta... dar cînd să întoarcă lucrurile celor rămaşi în viaţă, erau principiali! După cum li se părea corect să-şi însuşească lucrurile celor ce mureau aici — şi care erau, de departe — cei mai mulţi.

Teodor se întoarse în baracă cu pachetul plin de lucrurile sale. Era prima zi cînd nu lucra. Se spălă şi se rase. Ca marea majoritate a deportaţilor îşi lăsase barbă. Doar părul şi-l mai tăia din cînd în cînd. Barba, cu multe fire albe, îi dădea înfăţişare de patriarh. Şi unii deportaţi, ştiindu-l credincios, credeau că mai înainte fusese preot.

După ce se îmbrăcă cu hainele lui, cu miros de mucegai şi dezinfectant, se uită în oglindă. I se păru că-l priveşte un om străin. Faţa-i slăbită, cu multe zbîrcituri, semăna prea puţin cu chipul pe care şi-l ştia dinaintea deportării. Iar hainele atîrnau pe el ca pe o sperietoare. În picioare n-avea nimic. Se obişnuise ca în timpul verii, şi o bună parte din toamnă şi primăvară, să umble desculţ, aşa cum umblau, de altfel, mai toţi deportaţii. Încălţările improvizate din ziare şi din coaja copacilor, erau prea incomode ca să le folosească în zile mai călduroase.

Din restul lucrurilor făcu un pachet învelit în ziare şi legat cu sfoară şi se duse spre poarta de ieşire. Nu voia să se uite înapoi, dar simţea, în spatele său, prezenţa tristă a celor cîţiva deportaţi ce se învîrteau prin curte şi care îl urmăreau cum pleacă. Părăsea, în sfîrşit, acest iad; mult prea îngrozitor! La poartă arătă dovada de eliberare. De altfel, cei doi NKVD-işti, care păzeau, fuseseră înştiinţaţi, încă cu o zi înainte, de faptul că Teodor fusese eliberat. Văzîndu-i, el se temu. Teama pe care nu putea să şi-o stăpînească atunci cînd vedea un NKVD-ist. În sfîrşit, uşa grea, masivă a porţii fu deschisă şi Teodor se pomeni dincolo de lagăr. Era, într-adevăr, liber!... Şi aici, lîngă porţile înalte ale lagărului, căzu în genunchi şi se rugă cu ardoare Domnului. Ca să-i mulţumească pentru că-l ajutase să supravieţuiască şi să-l roage ca familia lui să fie din nou unită. „Doamne, ce fericire imensă cînd aveau să fie din nou, cu toţii, împreună! „Mă închin smerit ţie, Doamne, ca să-ţi arăt recunoştinţa mea de veci... Ţie, Doamne, îţi datorez salvarea mea... M-ai pus la grele încercări, căci am fost un păcătos, necrezînd în Tine, Doamne; dar în nemărginita ta bunătate m-ai salvat..."

Teodor era cutremurat nu numai că supraviețuise, dar și pentru că fusese unul dintre cei aleși de Dumnezeu. Căci dintre toți basarabenii și bucovinenii, care fuseseră deportați în noaptea de 13 spre 14 iunie 1941, aflase că rămăseseră în viață doar o zecime... Lacrimi de recunoștință îi curgeau pe obraz și-i picurau pe mîinile sprijinite de pămînt. După ce sărută pămîntul, se ridică și porni spre gară...

*

In lagăr nu exista prietenie între oameni. Fiecare se gîndea numai la el, închizîndu-se în sine și izolîndu-se de alții. Iar Teodor care toată viața lui fusese un singuratic, aici se însingurase și mai mult. Nu vorbea cu nimeni. Doar cu Lozov mai stătuse de vorbă într-un timp ; dar și acesta murise în urma unui infarct. Îl găsiseră deja rece, cu obrazul lipit de closetul turcesc... Trist sfîrșit pentru un fost demnitar de stat...

De fiecare dată cînd pleci dintr-un loc, unde ai stat cîțiva ani, lași o parte din sufletul tău. Căci ai suferit și te-ai bucurat împreună cu cei cu care ai trăit în acei ani. Dar la părăsirea unui lagăr unde suferința și mizeria erau prea mari ca plecînd de acolo să nu te gîndești decît la un singur lucru : să te îndepărtezi cît mai mult de acest loc și să încerci să uiți cît mai repede tot ce-a fost, sufletul rămînea insensibil.

Teodor pleca fără să se gîndească la tovarășii lui de suferință. De rugat însă se rugă pentru toți.

*

Mîncînd cîte o bucată de pîine, pe care o obținuse în schimbul unei cămăși de-a lui, Teodor, după patru zile de mers cu trenul, ajunse la Kustanai. De la gară se duse la Comandamentul securității, cu aceeași teamă teribilă ; teama că s-ar putea ca din nou să-l aresteze și să-l trimită în iad. Aici fu condus la un căpitan care, după ce se uită într-un registru, îi spuse cu o voce rece, dură :

— Cetățene, vă veți prezenta la Inspectoratul școlar din oraș ! Ei vă vor spune unde veți fi repartizat să lucrați, însă, vă avertizez că nu aveți voie să părăsiți comuna unde veți lucra decît cu aprobarea scrisă a unității NKVD de acolo.

Spunînd acestea, căpitanul luă un formular tip pe care făcu niște adnotări.

— Această notă o veţi prezenta la Inspectoratul şcolar !

La Inspectoratul şcolar fu îndrumat la un şef de birou, un om în vîrstă, care-i spuse :

— Veţi fi învăţător în comuna Borovskoie, la vreo 100 de kilometri nord de oraş. Vă recomand să lucraţi atent şi bine ! Activitatea dumneavoastră va fi supravegheată şi controlată în primul rînd de organele securităţii. Sper că o s-o duceţi bine... Comuna nu este mare, dar bună. Şi-i zîmbi. Era primul zîmbet pe care Teodor îl vedea după mulţi ani. Şi înţelese din nou ce adîncă semnificaţie poate avea un zîmbet.

— V-aş întreba cum aş putea ajunge acolo...

— În piaţa oraşului sînt camioane care aduc alimente din comune. Azi sau cel tîrziu mîine trebuie să fie un camion şi din Borovskoie.

Teodor mulţumi şi se duse spre piaţă, pe care o găsi întrebînd cînd pe unul cînd pe altul. Nu-i venea să creadă că poate umbla liber prin oraş şi vorbi cu trecătorii de pe stradă. I se părea straniu şi neobişnuit de plăcut.

În piaţă avu şansa să găsească nu camion care pleca chiar în seara aceea la Borovskoie. Cînd îl întrebă pe şofer — un kazah care vorbea cam stîlcit limba rusă — cît îl costă, căci ştia că n-are nici un ban, acesta îi răspunse surprinzător :

— Ne socotim la noi în comună ! Nu-i grabă...

Ceea ce-l linişti pe Teodor.

Plecară după vreo trei ore. În camion mai erau călători, cei mai mulţi kazahi. Se uitau curioşi la Teodor, cu hainele lui din stofă mult prea bună şi mult prea largi, dar care contrastau cu goliciunea picioarelor. La un moment dat, unul mai în vîrstă îl întrebă :

— Dar cu ce ocazie plecaţi la Borovskoie ?

— Sînt învăţător.

— A, asta-i bine. Avem nevoie de învăţător...

Şi cu aceasta discuţia lor se şi încheie, căci intuiră că nu-i prea vorbăreţ...

Începu să înnopteze. Întunericul se lăsa tot mai jos, acoperind întinsul cîmpiei. Iar sus, pe bolta cerului, stelele erau puzderie.

Privind imensitatea cerului pe care strălucea licărirea stelelor, Teodor simţi o uşurare imensă. Era, din nou, om şi nu o otreapă, un nimic, o cifră din lagărul de la Ivdel. Ce mult înseamnă să-ţi dai seama că eşti

cu adevărat om! Și apoi el avusese șansa ca acolo să scape cu viață; unul dintre cei puțini... Se simțea asemenea unui zeu. Deasupra tuturor. Aproape de stele, care-i păreau că strălucesc anume pentru el, pentru a sărbători bucuria lui. Și dintr-o dată realiză că aceste gînduri îl purtaseră prea departe. Cum fusese posibil să-i vină în minte asemenea idei cînd, acolo, la Ivdel, și în multe alte lagăre, suferă atîția și atîția nenorociți și cînd el însuși a simțit cît de adîncă poate fi suferința umană! Și, mai ales, cînd încă suferă Ana lui și scumpii lui copii, rămași de izbeliște! Încercă să se roage: „Doamne, miluiește-mă pe mine păcătosul, cuprins de patima îngîmfării! Marile dureri ca și marile bucurii pot să-ți tulbure mintea, cum pentru moment, mi s-a tulburat și mie. Iar eu, Doamne, nu sînt decît un om, cu păcatele mele, care vrea să trăiască precum un om obișnuit. În liniște și bucurie, alături de soție și copii. Așa cum, Doamne, vor să trăiască cei mai mulți oameni. Dar nu pot, căci nu sînt lăsați în pace. Din cauza patimii nemărginite a îngîmfării și a patimii nemăsurate a puterii care-i stăpînește pe cîțiva din cei mai mari, făcîndu-i neoameni. Stăpînește-le, Doamne, trufia și neomenia lor!“

*

Teodor ajunse tîrziu în Borovskoie. Era întuneric beznă. Cum nu avea unde să se ducă, rămase în camion pînă a doua zi. Îi era frig la picioare și îi era foame, căci, de mai mult de o zi nu luase nici o îmbucătură în gură.

A doua zi dimineață se duse la unitatea NKVD a comunei. Îl primi un NKVD-ist cu gradul de subofițer, cam soios și cu o țigară în colțul gurii, care, după ce se uită pe adeverința lui Teodor, îi spuse răstit:

— Te duci la *selsoviet* * să-ți dea toate informațiile. La mine te vei prezenta săptămînal! Și te previn să-ți vezi de treburile tale, fără să creezi buclucuri, că altfel te ia dracu!

Teodor luă adeverința și-i spuse calm, mirîndu-se și el de îndrăzneala lui.

— N-o să vă plîngeți de purtarea mea!

— Asta o voi constata eu, nu tu! fu răspunsul sec al NKVD-istului.

---

* Primăria comunei.

La selsoviet, şefa secţiei învăţămînt îi spuse lui Teodor că se va ocupa de clasele I—IV, în sarcina directorului şcolar fiind clasele V—VIII. De asemenea, îi dădu adresa locuinţei care i se repartizase, ca învăţător. Văzîndu-l cu picioarele goale îl sfătui :

— Nu este bine să apăreţi aşa ! Aşteptaţi puţin, poate în magazia cercului sportiv şcolar se găsesc cîteva perechi de încălţări. Am să vă dau o adeverinţă, ca să vi se elibereze o pereche de tenişi.

Şi, astfel, Teodor se alese cu o pereche de tenişi, care ajunseseră încălţămintea naţională de vară a sovieticilor, căci încălţămintea de piele era de negăsit.

La şcoală îl cunoscu pe director. Un om în vîrstă şi obosit. Se vedea pe el că-i place să bea. Dar părea de treabă. Directorul îi arătă lui Teodor sala lui de clasă : o sală mare, unde trebuiau să intre toţi elevii claselor I—IV. Cum avea să se descurce, momentan, Teodor nu ştia.

Era vacanţa elevilor, însă, atît directorul şcolii, cît şi Teodor aveau destul de lucru în această perioadă...

Înainte să-şi vadă locuinţa ce-i fusese repartizată, Teodor se duse la poştă şi trimise o carte poştală şi o telegramă Anei, ca s-o anunţe că fusese eliberat şi că o aşteaptă să vină în Borovskoie. Adresa Anei o avea de pe pachetul de alimente pe care ea i-l trimisese din Odessa. Era prima dată, în cei şapte ani, de cînd era aici, că-i scria cîteva rînduri şi prima dată cînd era sigur că aveau să se întîlnească. Şi nu-i venea să creadă că venise, în sfîrşit, şi această clipă, pe care o aştepta de atîta amar de vreme.

Locuinţa lui Teodor era o izbă făcută din ciamur — pămînt amestecat cu paie — formată dintr-un vestibul şi o cameră. Starea ei lăsa mult de dorit, dar era, totuşi, a lui ; şi de asta îi era deja dragă. Se apucă s-o pună la punct, cît putea, pînă avea să vină scumpa lui Ana.

CAPITOLUL 39

Lipsa de alimente era tot mai simțită la Odessa ; și în toată Uniunea Sovietică. În magazine nu se găsea nimic. Rația de pîine se redusese mult. Din cînd în cînd, se vindeau conserve de pește și cine apuca o cutie, două, era fericit. La cantină mîncarea era, de obicei, o cașă rară, care nu putea sătura, și o bucată mică de pîine. La bursa neagră se puteau procura alimente, dar la prețuri exorbitante.

Ana, ca toată populația — cu excepția nomenclaturii — flămînzea ; mai mult chiar ca în Siberia. Era o foame chinuitoare, care te făcea să nu te poți gîndi la altceva. Simțea, totodată, o slăbiciune generală; visa să stea culcată și să nu facă nimic. Slăbise mult și numai voința ei extraordinară o făcea să aibă tăria să mai meargă la spital.

Într-o zi, ducîndu-se spre spital, văzu un bătrîn înalt, destul de tînăr, numai piele și os, dar cu o burtă enormă. Stătea proptit de zidul unei case. Anei i se păru că este beat, dar, apropiindu-se, îl văzu cum întinde mîna să cerșească. Îi era foame. Ana nu avea ce să-i dea ; mestеca și ea ultima bomboană pe care o mai avea. Nu} făcu nici zece pași și auzi un zgomot. Omul căzuse la pămînt. Se întoarse să vadă ce-i cu el, dar un trecător care se apropiase și el — după ce-l privi pe cel căzut — îi spuse Anei : „A murit ; a murit de foame. Am mai văzut așa ceva ! Și, apoi, cu o voce mai înceată : pe toți ne așteaptă acest sfîrșit..." și apoi se îndepărtă.

Ana se înspăimîntă. Era teama de moarte. Dar nu știa ce să facă. La spital primea doar la prînz o farfurie de cașă, o zeamă apoasă, fără nici un pic de grăsime. Era mai disperată ca oricînd, mai ales că primise o scrisoare din partea rudelor lui Teodor care o înștiințau că trei frați de-ai lui, toți țărani, muriseră de foame. Oare o aștepta și pe ea același sfîrșit, după ce trecuse prin atîtea încercări și fusese supusă atîtor suferințe ?

La cîteva zile după această întîmplare, cînd să intre în salonul bolnavilor, Ana leşină. După ce i se făcuse o injecţie şi-şi reveni, începu să citească unei bolnave. Era o bătrînă slabă, micuţă, dar cu mintea ageră şi hotărîtă. Văzînd-o pe Ana, o întrebă :

— Ce-a fost cu mata ? De ce ai leşinat ?

— Sînt slăbită de foame...

— Cum, aici nu ţi se dă aceeaşi mîncare ca şi nouă ! ?

— Nu.

— Şi de ce nu mi-ai spus ?

— De ruşine, răspunse Ana.

— Lasă, că-i pun eu la punct.

Strigă după o soră medicală şi cînd veni îi spuse :

— Roagă-l pe tovarăşul doctor să vină la mine. Da' cît mai urgent.

Cînd doctorul se apropie, bătrîna i se adresă :

— Dacă tovarăşei Lambu nu-i daţi aceeaşi mîncare ca şi mie, la prînz şi seara, nu mănînc nici eu !

— Bine, tovarăşă Gherasimovna, voi vorbi cu directorul spitalului şi sînt sigur că se va aranja...

Doctorul era sigur că totul avea să se aranjeze, căci directorul şi el ştiau că tovarăşa Gherasimovna era mama unui activist de partid important din oraş.

Şi astfel Anei îi era asigurată acum masa de prînz şi seară. Altfel nu se ştie cît ar mai fi rezistat.

*

În a doua jumătate a lunii iulie, Ana primi telegrama lui Teodor şi peste cîteva zile cartea poştală Pe lîngă atîtea suferinţe, în sfîrşit, o bucurie ! Doamne, venise şi ziua cînd avea să-l revadă pe Teodor ai ei : după ce trecuseră şapte ani. Fire optimistă, Ana avea, în sinea ei, credinţa nestrămutată că el va supravieţui lagărului şi că se vor revedea ; doar că nu avea de unde să ştie cît de îngrozitoare erau condiţiile de trai dintr-un lagăr...

Două nelinişti o chinuiau acum pe Ana. Prima privea modul cum ar fi trebuit să-i spună de moartea copiilor la care Teodor ţinea enorm. Era însă hotărîtă să-i spună adevărul, chiar de la început, oricît de greu avea să-i fie, fiindcă între ei nu existase minciuna. A doua era cum să obţină banii de drum... Verigheta o vînduse şi nu mai avea nimic de valoare să vîndă. Scrise în Basarabia, la rudele ei şi ale lui Teodor, dar ştia că şi ei de-abia o duceau de azi pe mîine ; şi că probabil vînduseră lucruri din casă pentru a putea cumpăra de-ale gurii. Foametea bîntuia la fel şi acolo. Şi, într-adevăr,

de la ei nu primi nici o copeică. Îi trimise o scrisoare şi lui Pavel Crudu, la Tiumeni. De la el, în zece zile, primi, telegrafic, banii.

A doua zi plecă...

La Sverdlovsk, unde trebuia să stea opt ore ca să schimbe trenul, Ana îi trimise soţului o telegramă prin care îl anunţa ziua şi cu ce tren soseşte.

*

Teodor, primind telegrama, începu să tremure de nerăbdare şi de bucurie. În primele momente îşi pierdu capul, neştiind ce să facă. Apoi începu să alerge ca să aranjeze tot ce trebuia pentru întîmpinarea ei. În primul rînd se duse la unitatea NKVD a comunei ca să i se dea voie să plece la Kustanai, să-şi întîmpine soţia Aprobarea o obţinu. Apoi, vorbi cu şoferul care-i adusese aici să meargă cu camionul lui la Kustanai. Şoferul se învoi. Maşina e a statului, motorina — la fel — iar el n-are ce pierde. Şi apoi cum să nu-l servească pe tovarăşul *ucitel* *, cu atît mai mult cu cît are şi el copii la şcoală. În sfîrşit, Teodor se apucă să facă ordine în casă şi să agonisească de-ale gurii. Şi în primul rînd pîine, cît mai multă pîine.

Ana era şi ea extrem de emoţionată. De cîte ori se gîndise la clipa asta! Iată sosise, în fine, şi acest moment al revederii lor. Se uită în oglindă. La plecare căută să se aranjeze cît mai bine ca să-i placă lui Teodor, deoarece în anii deportării îmbătrînise mult.

Trenul intră în gara Kustanai. Ana, aplecată peste geam, îl căuta cu privirea pe soţul ei. Şi, dintr-odată, îl observă. Se mişca neliniştit de colo pînă colo, urmărind vagoanele. I se păru parcă împuţinat şi tare slăbit şi o cuprinse o duioşie imensă pentru el. Cînd strigă „Teodor", îl văzu întorcîndu-se brusc, speriat şi apoi începu să fugă spre vagonul ei. Ana coborî grăbită din tren. În faţa ei era chiar bărbatul ei. Faţa lui era toată un zîmbet, uşor timid şi cald. Se îmbrăţişară şi apoi ea îl luă de braţ, cum făcea întotdeauna cînd plecau undeva împreună.

*

Pe ea o chinuia gîndul cum să-i spună lui Teodor despre moartea copiilor. Îl vedea atît de firav şi slăbit... Şi apoi, cum să-i umbrească, chiar de la început, bucu-

---

* Învăţător.

ria revederii lor ! Dar nu ieşiseră bine din gară, că Teodor o şi întrebă :

— Spune-mi, ce ştii de copiii noştri ?

— Mai bine să vorbim despre ei cînd vom fi noi doi în camion. Nu pe străzi, unde trece atîta lume...

— Bine. Ana.

— Ai slăbit, dragul meu.

— Şi tu ai slăbit, Ana.

— Şi am îmbătrînit...

— De ce vorbeşti aşa, replică el.

— Ai dreptate ! N-are rost să vorbim cum arătăm. Să ne bucurăm că sîntem împreună. Este cel mai important lucru pentru noi în momentul de faţă...

În piaţă, şoferul îi aştepta. Se urcară în spatele maşinii, ca să fie singuri. Şi porniră spre Borovskoie.

— Şi acum, Ana, spune-mi ce ştii despre copii...

Ana începu să plîngă încet.

— Ce-i cu tine, Ana ? De ce plîngi ? întrebă speriat Teodor.

— Au murit amîndoi ! Alexandru de dizenterie în drum spre Baku, unde institutul lor fusese evacuat, iar Dana, de tifos exantematic, în Ceadîr-Lunga. Tare greu îmi vine să-ţi spun aceste lucruri !...

— Nu se poate ! strigă Teodor. Doamne, de ce au fost pedepsiţi atît de crud copiii noştri, atît de tineri şi de buni ? ! Şi cu ce-am greşit noi, Doamne, de sîntem atît de năpăstuiţi !...

Şi bărbatul începu şi el să plîngă.

Ana se mai linişti. Trebuia, într-un fel, să-şi consoleze soţul, care şi aşa suferise enorm.

— Nu plînge, Teodor, că mi se frînge inima ! Asta ne-a fost soarta ! Şi n-avem ce face... Te rog, nu plînge...

— Da, Ana, nu trebuie să plîng. Asta a fost voia Domnului. Fie-le ţărîna uşoară ! Şi se închină...

Pe Ana o surprinseră cuvintele şi gestul lui Teodor, dar tăcu.

— Ana, tu întotdeauna, în faţa unor greutăţi mari, ai fost mai tare ca mine ! Şi acolo, în lagăr, mi-ai lipsit mult...

— Şi eu, Teodore, aveam nevoie de tine. Simţeam lipsa calmului tău, a judecăţii tale nepripite. Şi împreună ne-ar fi fost mai uşor...

— E tare greu, Ana, că i-am pierdut pe copii. Doamne, ce mult am aşteptat clipa revederii cu ei ! Tot timpul numai la asta m-am gîndit !

— Știu... Ca și mine... Singura noastră mulțumire este că acum sîntem împreună. Am fost la mormîntul fetiței noastre... Despre Alexandru nu cred că vom afla vreodată unde a fost înmormîntat...

— Vreau să mă duc și eu la mormîntul Danei ; să fiu lîngă ea.

— Tu știi, Teodor, că noi doi n-avem voie să plecăm de aici. Eu am avut o șansă unică să ajung la Odessa și de acolo în Basarabia.

— Da, Ana. Sîntem blestemați să fim legați de Siberia pînă la sfîrșitul vieții noastre. După ce ne-au chinuit cum ne-au chinuit, nu ne iartă nici acum ! Doamne, de ce atîta răutate ?

Între ei se așternu un moment de tăcere. După un timp, ca să împrăștie apăsarea și tristețea ce-i cuprinsese, Ana zise :

— Hai, bărbate să vorbim și despre noi... Căci avem multe de vorbit...

— Vorbește tu, despre tine. Poate, cîndva, îți voi spune și eu prin ce-am trecut, dar mi-e greu. Vreau să uit tot ce-a fost...

Și Ana începu să-i povestească despre viața ei în cei șapte ani cît fuseseră despărțiți. Vorbea fără o ordine precisă, dar îi făcea plăcere să-i spună lui Teodor tot ce-i încărcase sufletul de cînd fuseseră despărțiți Iar el, ascultînd-o, o mîngîie ușor pe față. Și acest gest, plin de dragoste și delicatețe, fu pentru ea cea mai scumpă răsplată a singurătății și a suferințelor îndurate.

CAPITOLUL 40

De a doua zi, Ana îl rugă pe Teodor să facă rost de bani ca să-i dea înapoi lui Pavel Crudu. Peste două zile, luînd un avans la salariu, reuşi să-i trimită banii telegrafic. Nu trecu decît o săptămînă, iar banii le fură returnaţi, sub motiv că adresantul nu fusese găsit. Ana scrise mai multor cunoscuţi din Tiumeni, ca să afle de soarta lui Crudu. După un timp, primi o scrisoare de la Matriona, prietena lui, în care-i povestea cele întîmplate. Crudu aflase prin Matriona, care trăia cu un NKVD-ist, că se vor face noi deportări. Şi Crudu era pe listă. Lagărele duceau lipsă de braţe de muncă şi oraşului Tiumeni, ca şi altor localităţi, i se repartizase un număr de deportaţi. Cum Crudu fusese o dată deportat, şi prin aceasta era considerat duşman al poporului, imediat fusese trecut pe listă. Matriona, care ţinea la el, cu toate că risca, îl sfătui să fugă cît mai departe... Arestările urmau să se facă după vreo trei săptămîni, căci, formal, trebuiau aprobate de către tribunalul din Hantî-Mansiisk. Crudu, disperat, ştiind ce-l aşteaptă, se gîndise în primul rînd s-o găsească pe Ana, ca să se sfătuiască cu ea : era singura persoană în care avea încredere... Îi scrisese la Odessa, dar Ana, între timp, plecase. Şi atunci, cuprins de disperare, pe cînd lucra la construcţia unui bloc, se aruncă de la etajul IV ; murise pe loc. Spaima că avea să îndure din nou chinurile lagărului fusese mai tare decît dorinţa de a trăi.

Ana, aflînd toate astea, îl plînse, fiindcă se simţea, indirect, vinovată de moartea lui ; şi apoi ţinea la el ca la un frate !

*

Încă din primele zile Ana realiză că bărbatul ei este acelaşi ca înainte şi, totodată, diferit. Se schimbase mult. O surprinsese că se ruga în fiecare dimineaţă şi seara ; el, care mai întîi fusese ateu. Îl înţelese cînd el îi povesti cum se hotărîse să se sinucidă, şi dăduse de foile despre

Iov din Vechiul Testament. Ana mai observă că Teodor devenise şi mai tăcut. Evita, mai ales, să pomenească despre lagărul de la Ivdel. Uneori începea să povestească şi apoi, dînd din mînă, spunea „Să lăsăm asta... Mai bine să nu mă gîndesc la ce-a fost"... Şi totuşi Ana îşi creă, treptat, treptat, imaginea neînchipuitelor suferinţe la care fusese supus şi dragostea ei pentru el deveni şi mai profundă. Pe de altă parte, Teodor era obsedat că nu le ajunge mîncarea pe care o aveau ; mai alcs pîinea... De fiecare dată tăia în bucăţi pîinea ce rămînea de la o zi la alta, o învelea în hîrtie şi o punea într-un raft al dulapului. Pîinea se usca, se îngrămădea tot mai mult, dar el continua să pună alte pachete. Foametea îngrozitoare pe care o suferise atîţia ani lăsase urme.

Însă fondul lui nu se schimbase. Rămăsese acelaşi om foarte cinstit. Trebuie să ai o mare tărie sufletească, pentru ca, după toate prin cîte ai trecut, să rămîi acelaşi şi Ana se întreba dacă ea ar fi avut această putere... Suferise şi ea mult. Dar suferinţele ei nu se puteau compara cu ale lui...

*

Viaţa nu era plăcută la Borovskoie. Vara era prea cald, iar iarna mult prea frig, cu vînturi puternice. Casa, dărăpănată, nu era un adevărat adăpost. Toată vara si toamna Teodor şi Ana munciră s-o pună la punct. Îi ajută şi Fritz, un neamţ din România, deporta în toamna anului 1944, şi care, nu se ştie cum, nimerise cu timpul aici, în Borovskoie. Lovit la cap pe cînd fusese în Siberia, omul nu era în toate minţile. Cum nu avea un serviciu, lucra pe apucate, pe unde putea. Ştiind româneşte, se ataşă de soţii Lambu. Cinstit, muncitor, cu o putere de taur, îi ajuta mult în ale gospodăriei. Vorbind cu el, Ana înţelese că acasă la el, în comuna Giarmata, de lîngă Timişoara, avusese o gospodărie frumoasă şi urma să se însoare. Dar aici trăia ca vai de capul lui. Mîncare aveau, căci dacă în Rusia bîntuia foametea, în aceste regiuni îndepărtate situaţia era mai bună. Autorităţile nu reuşeau să ia toate alimentele din aceste zone izolate, din lipsa mijloacelor de transport. Pe de altă parte, Teodor şi Ana se bucurau de un regim privilegiat, deoarece kazahii aveau un deosebit respect pentru *„ucitel"*.

Într-o zi, nu mult după ce veniseră aici, se pomeniră în curte cu un kazah bătrîn,, care era conducătorul sfatului bătrînilor, însoţit de alţi cîţiva care le aduseseră o vacă şi cîteva gîşte.

— N-avem nevoie de ce-ați adus, protestă Teodor.

— Trebuie să primiți ! Este darul nostru, al kazahilor. Un *ucitel*, ca să ne învețe cum trebuie copiii, trebuie să mănînce bine și cu leafa pe care o primiți, știm noi cît de bine puteți să mîncați...

Le aduceau, periodic, cîte ceva de mîncare — zarzavaturi, cartofi, făină — iar de refuzat nu puteau s-o facă, pentru că asta ar fi însemnat să le aduci o mare jignire...

*

Teodor se apucă de meseria de învățător cu toată pasiunea. După atîția ani de muncă istovitoare și în condiții neomenești, munca de dascăl îi aducea bucurii. Iar copiii erau ascultători, cu toate că avea dificultăți cu ei, fiindcă mulți nu știau limba rusă.

Soții Lambu se simțeau bine în mijlocul kazahilor, oameni simpli și cinstiți. Totodată viața în această lume le oferea obiceiuri și tradiții interesante, deoarece kazahii își păstraseră, în bună parte, vechiul lor trai. Iar regimul sovietic căuta ca în zonele mai îndepărtate să nu impună întocmai sistemul lui dar ; era mai înțelept. Kazahii aveau legile lor, controlate și aplicate de sfatul bătrînilor, pe care le respectau mai mult decît legile statului sovietic. Unii, mai înstăriți, aveau două sau mai multe neveste, pe care le cumpărau de la părinții fetei. Soțiile nu aveau o poziție de invidiat ; rolul lor era doar să aducă pe lume copii, să-i crească, să aibă grijă de bărbat și să muncească. Munceau mai mult ca bărbații, care adesea, punîndu-și hainele lor bune, cu pumnalul înfipt la centură, se plimbau mîndri prin comună. Iar morala proletară și disciplina sovietică nu erau respectate aici, cu condiția să nu aibă loc vreo acțiune considerată dușmănoasă regimului, în care caz autoritățile pedepseau fără menajamente...

Nu o dată Teodor și Ana fuseseră surprinși de modul de a acționa al kazahilor. Un kazah avea două soții, dintre care una — ca de obicei la ei — era mai tînără. Soția mai în vîrstă, fiind cam neglijată, ca să intre în grațiile soțului, fură din magazin o cămașă, ca să i-o dăruiască. Vînzătorul, și el kazah, temîndu-se că avea să i se reproșeze că el este hoțul, anunțase cazul responsabilului magazinului, care, la rîndul său, sesizase miliția. Aflînd acest lucru, sfatul bătrînilor se întruni și-l chemă pe vînzător :

— Ești kazah ?

— Da...

— Atunci știi că trebuia să vii la noi să ne spui ce s-a întîmplat, iar noi hotăram ceea ce trebuie făcut.

— Da.

— Ai încălcat legile noastre și știi ce te așteaptă !

— Știu, răspunse speriat kazahul.

— Atunci, pregătește-te...

Kazahul știa că urmează să fie ucis și că nici o lege sovietică nu-l poate salva de această pedeapsă... Și în aceeași zi fugise, lăsîndu-și nevasta și copiii...

*

Erau de cîțiva ani în Borovskoie. O viață liniștită, total izolată de lume. Erau mulțumiți că sînt împreună. Dar gîndul la copiii lor nu-i părăsea și-i apăsa, zi și noapte.

Pe Teodor îl sîcîiau durerile de anus... Slăbise ; nu avea poftă de mîncare. Se duseseră împreună la spitalul de la Kustanai, ca să consulte un doctor ; evident, cu aprobare. Diagnosticul era clar și dur : cancer ; de cancer la anus sau la colon se îmbolnăveau nu puțini deportați. După privirea doctorului și mina tristă a Anei, Teodor înțelese că este grav bolnav. De altfel, simțea și el că se topește. Ana căuta să-l îmbărbăteze și să nu-și schimbe cu nimic felul ei de a fi față de soț. Dar cînd rămînea singură, o apuca groaza ; dar trebuia să se arate tare — și pentru ea și pentru el.

Într-o seară, după ce stinseră lampa, Teodor îi spuse :

— Ana, vreau să-ți vorbesc deschis, căci noi nu ne-am mințit niciodată.

Ana se cutremură de teamă ; intuia că el vrea să-i spună ceva important.

— Ana, eu știu că sînt foarte bolnav și că mai devreme sau mai tîrziu...

— Te rog taci, nu vorbi, izbucni ea.

— N-are rost, Ana, să ascundem adevărul. Și tu știi acest lucru !

Ea tăcea ; nu putea să-l mintă spunîndu-i că nu știe nimic.

— Vreau să-ți spun, Ana, că, deși nu prea m-am manifestat deschis — căci ăsta-i felul meu de a fi, rezervat — te-am iubit și te iubesc enorm. Mi-am iubit și-mi

iubesc copiii... Poate uneori am fost mai rece cu ei, fără voia mea și acum acest lucru mă doare. Ar fi trebuit să fi fost mai cald cu ei, dar, ce să fac, acum este prea tîrziu...

Ana începu să plîngă ușor.

— Nu plînge, draga mea ; n-aș dori ca aceste clipe să-ți lase o amintire prea tristă ! Iar dacă vreodată vei ajunge la mormîntul fetiței noastre, să săruți crucea și din partea mea. Tare mi-e greu acum, Ana, că mă duc fără să-i fi văzut pe copiii noștri, măcar o clipă, în tot acest timp. Și acum vreau să-ți spun ceva ce-am închis în mine. Doar acum pot să mă destăinui. Ne-au ridicat și ne-au distrus familia din cauza mea... Pe tine nu aveau de ce să te ridice... Și mă simt vinovat. De ce m-au ridicat, nu știu ! Mi-au spus doar că sînt un dușman al poporului. Dar, de ce și ce-am făcut, nu știu nici acum. În sinea mea, cred că n-am făcut nimic, dar față de voi mă simt vinovat. Acest gînd m-a chinuit mereu. Te rog, pentru tot ce ni s-a întîmplat nouă, tuturora, să mă ierți. Și Teodor începu să plîngă.

Ana, văzîndu-l cum plînge, avu tăria să se liniștească. Realiză că bărbatul ei se învinovățește din cauză că era cinstit cu el însuși. Se învinuia și suferea pentru o vină care nu era a lui ! Și cîți dintre toți cei pe care-i ridicaseră din Basarabia și din Bucovina de Nord erau într-adevăr vinovați ? Doamne, dacă exiști, se gîndea Ana, cum poți să-l iei acum la tine și să nu-i dai dreptul să se bucure de viață ?! N-a suferit oare și așa mult prea mult ? Cît poate oare omul să ducă ? Doamne, cît de drag îmi este Teodor ! Îl mîngîie ușor pe obraz, simțind cum îi curg și ei lacrimle. Și-i șopti ușor :

— Liniștește-te, scumpul meu ! Nu ești cu nimic, dar absolut cu nimic vinovat !... Și eu te iubesc mult ; tu știi asta... Să nu ne gîndim la rele și totdeauna să sperăm că va fi bine. Niciodată nu trebuie nici să sperăm peste măsură, nici să disperăm prea mult. Te voi îngriji și să vezi că o să te simți tot mai bine.

Dar peste o sătpămînă, Teodor muri. Fu înmormîntat în cimitirul comunei ; era sfîrșitul lunii martie 1952... La înmormîntare veniră mulți localnici, dar această dovadă de respect și simpatie nu alina, nicidecum, durerea Anei. Avu tăria să-l roage pe Fritz să facă o cruce de lemn tare, pe care încrustă un singur nume : Teodor — așa cum îi spunea ea.

Un timp, Ana nu se mai recunoscu ea însăşi. Nu putea mînca, nu voia să vadă pe nimeni ; nu mai dorea să trăiască... Treptat, treptat, însă îşi mai reveni. Începu să treacă pe la casele kazahilor, ca să aibă grijă de vreun bolnav şi mai ales să vadă copiii ; să vadă o familie. Era una din marile ei bucurii. Să simtă că alţii sînt fericiţi...

Se ducea des la mormîntul lui Teodor. Avea impresia că prin asta îndeplineşte o datorie faţă de el şi că-l simte mai aproape. Şi toate gîndurile ei adunau dorinţa şi speranţa de a se mai duce la mormîntul Danei şi dorinţa de a afla unde este mormîntul lui Alexandru.

CAPITOLUL 41

Era în preajma Crăciunului lui 1956. Ana se pregătea să împodobească pomul de Crăciun. De cînd fusese adusă în Siberia, căuta ca an de an să împodobească de Crăciun un brad, așa cum făcea cînd erau cu toții împreună ; așa retrăia clipele fericite de altădată. Pe cînd tăia hîrtia colorată, ca să lucreze figurine, auzi bătăi la ușă. Intră un kazah care-i spuse :

— Tovarășul președinte al *selsovietului* vă cheamă mîine dimineață, la el în birou.

— Bine, zise ea.

Așteptă cu oarecare neliniste a doua zi.

În cei peste patru ani de cînd Teodor al ei se prăpădise, nu fusese chemată la nici o instituție. Doar avea grijă să treacă săptămînal la NKVD să facă, formal, prezența. Și acum o cheamă chiar președintele *selsovietului !*

Cînd, a doua zi, se duse, președintele îi spuse zîmbind :

— Am o veste bună pentru dumneata și-i înmînă o foaie bătută la mașină pe care scria :

Tribunalul suprem
al Republicii Socialiste Moldovenești

ADEVERINȚĂ

*Problema învinuirii lui Lambu Teodor Harlampievici, născut... hotărîtă de NKVD pe data de 27 iunie 1942 *, se anulează.... Lambu T.H. se reabilitează.*

Președintele Tribunalului Suprem
al R.S.S. Moldovenească
L. Lungu

---

* Hotărîrea NKVD este menționată cu data mai tîrzie cu peste un an de cînd fuseseră ridicați. De fapt, ei fuseseră deportați fără nici o decizie juridică și abia întocmiseră formele necesare ; și prin asta oficialitățile considerau că totul este în ordine.

După ce citi totul, Anei îi veni să urle și să-l scuipe pe președintele *selsovietului*. Cum adică, Teodor este acum reabilitat, iar pedeapsa nedreaptă se anulează? După ce suferise atît de mult și din această cauză murise? După ce zeci și chiar sute de mii de oameni cunoscuseră cele mai mari suferințe? Moartea atîtor oameni și îngrozitoarele suferințe ale tuturor celor deportați se pot anula cu niște petice de hîrtie? Iar neghiobul acesta de președinte mai are tupeul să spună, zîmbind, că este o veste bună! Dar Ana își dădea seama că n-are rost să vorbească... Președintele *selsovietului* este vinovat doar pentru că este unul dintre cei ce susțin acest regim; dar n-are nici o legătură directă cu deportarea lor! Tăcu și ieși din birou. Ajungînd acasă nu se putu abține și începu să plîngă în hohote. Doamne, cum a fost posibil să se fi întîmplat toate cîte s-au întîmplat — atîția și atîția oameni condamnați pe viață pe degeaba!! Știa, totodată, că de acum poate să plece din Siberia, pe care o ura și mai mult. Voia să plece cît mai repede de aici! Îi venea greu să lase mormîntul lui Teodor, dar în Basarabia avea mormîntul fetiței. Și acolo, în Ceadîr-Lunga, copilăriseră copiii ei, acolo îi va simți mai aproape de suflet. Simțea totodată că nu mai putea suporta această Siberie, de care se lega tragedia lor.

Peste două zile plecă, iar după vreo zece zile ajunse la Ceadîr-Lunga, în sfîrșit.

Aici Ana începu să ducă o viață retrasă. Se simțea îmbătrînită și foarte obosită. De cîteva ori pe săptămînă, pe orice vreme, se ducea la mormîntul Danei. Odată, disperată, o străfulgerase gîndul sinuciderii. Dar apoi se reculese, își zise că prin asta dădea dovadă de slăbiciune. Ea trebuia să trăiască ca să sufere; cu gîndul la Teodor și la copiii ei; suferința o făcea să-i simtă aproape. Avea nevoie de această suferință, ca să nu fie complet dezrădăcinată. Fără această suferință care o măcina zi de zi, simțea că n-ar mai fi putut supraviețui. Singura ei bucurie era să se ocupe de copii; de copiii altora. Și o bună parte din timp și-l petrecea cu ei; cum făcuse și la Borovskoie.

*

Aceasta a fost tragedia familie Lambu, a familiei Colev, a părintelui Ștefan și a fetei lui, Lili, a Idei Moscovici, a Eugeniei Grosu și multor altora. Însă cuvintele nu pot exprima toată grozăvia reală. Numai cei ce-au trecut

ei înșiși prin toate, pot să știe, cu adevărat, cît de nemărginită a putut fi deznădejdea și suferința lor. Și asemenea lor au avut de suferit multe zeci de mii de familii din Basarabia și din Bucovina de Nord. Familii de oameni obișnuiți, care nu se gîndeau decît să trăiască în liniște ca să-și crească copiii.

Și toate astea pentru că apăruse o progenitură a Antichristului, Marele Demon, care — în numele comunismului — luase viața a sute de mii, a milioane de oameni și o chinuise pe a celor rămași în viață. Ca să-și impună voința sa de fier.

Căci toată ființa sa era cuprinsă de viciul puterii, drog ce stăpînește tot mai mult și înnebunește tot mai mult...

Marele Demon este mai rău ca o molimă, holera, ciuma sau oricare alta. Deoarece pe lîngă faptul că ia viața oamenilor, deformează sufletul celor vii. Și ca orice molimă, este molipsitoare. Căci Marele Demon se zbate ca puterea lui să se extindă dincolo de limitele stăpînirii sale. Este suficient să existe undeva un Mare Demon ca să apară alții asemenea lui, în alte părți ale acestui pămînt.

Stalin a fost un Mare Demon, ca și Lenin ; și Hitler. Și mai sînt încă Mari Demoni pe acest pămînt, blagoslovit de ceruri ; unde n-ar fi trebuit ca oamenii să aibă parte numai de suferință...

Oare numai Marele Demon este singurul vinovat de suferințele oamenilor pe care i-a stăpînit ? Nu sînt, oare, vinovați toți ceilalți oameni, care s-au bucurat de o viață normală ? Care s-au bucurat de libertate fără să știe ce înseamnă lipsa de libertate ; care știau ce înseamnă frica fără să știe cît de îngrozitoare poate fi această frică, care te stăpînește clipă de clipă ; care au acceptat minciuna, dar care nu știau ce înseamnă să trăiești numai în minciună ; care, bucurîndu-se de viață, n-au înțeles ce înseamnă să ți se ia această viață, fără să știi de ce...

Indiferența lor față de suferința semenilor lor i-a făcut părtași la vina Marelui Demon...

Lector : DOINA MANDAJ
Tehnoredactor : ELENA RĂDUȚĂ

Bun de tipar : 18 V 1992 Apărut 1992
Comanda nr. 3120
Coli de tipar 13,25

Tiparul executat sub comanda nr. 135 la
S.C. ROMCART - S.A.
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
București — ROMÂNIA